

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

Lp
26
357

Sp 26, 357

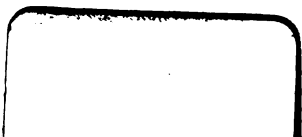
Harvard College Library

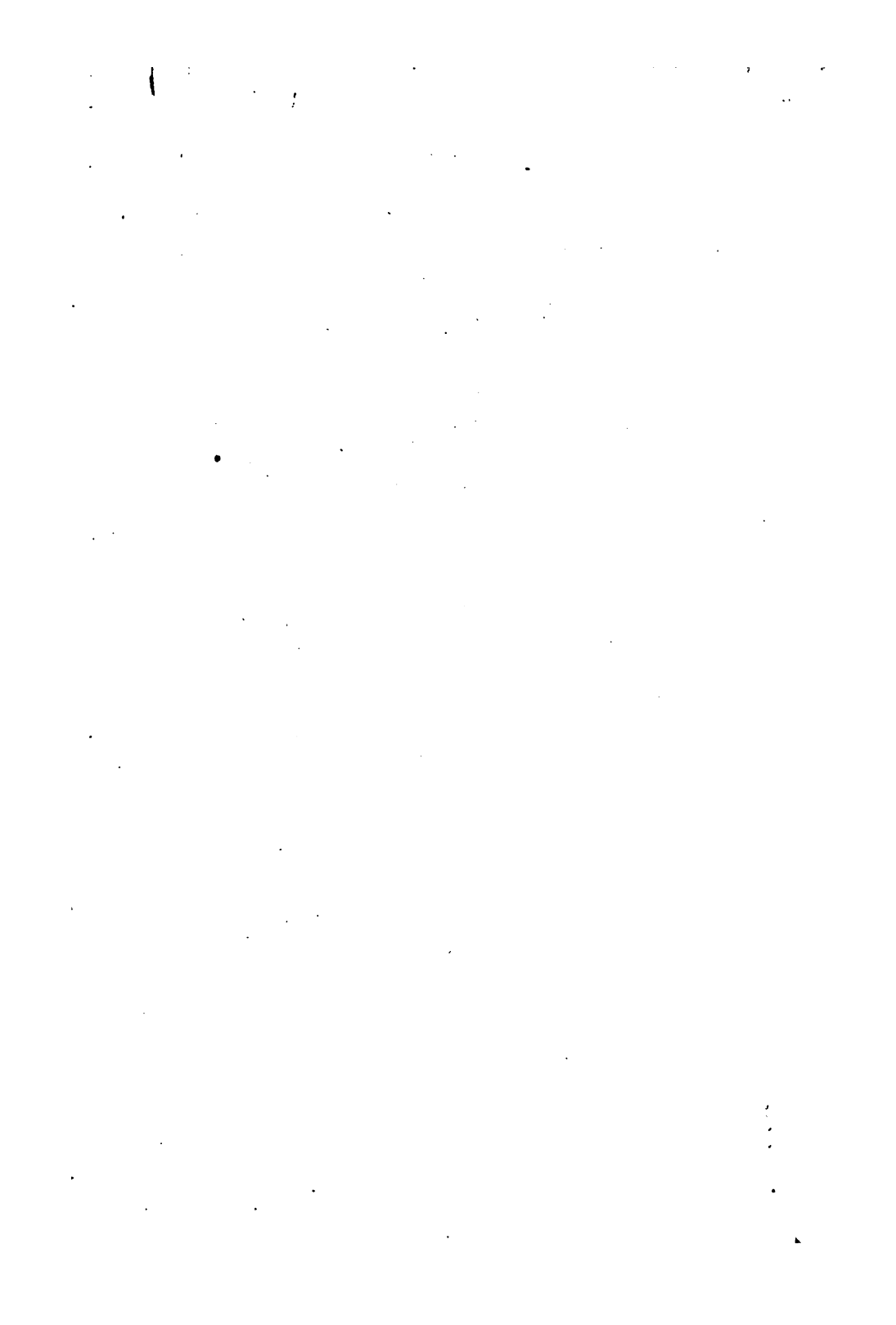
FROM THE

CONSTANTIUS FUND

Established by Professor E. A. SOPHOCLES of Harvard
University for "the purchase of Greek and Latin
books, (the ancient classics) or of Arabic
books, or of books illustrating or ex-
plaining such Greek, Latin, or
Arabic books." Will,
dated 1880.)

Received 18 Oct., 1901.

C A P T I V I

BLIJSPEL VAN

PLAUTUS.

15871

0

BLIJSPLEN VAN PLAUTUS

MET AANTEEKENINGEN UITGEGEVEN

DOOR

Dr. J. S. SPEIJER.

Jakob Samuel Speijer

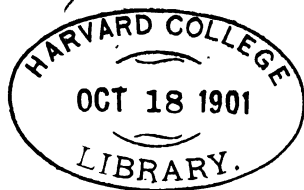
EERSTE STUK.

CAPTIVI.

LEIDEN. — E. J. BRILL.
1887.

Sp 26. 357

Constantine fund

VOORREDE.

Schier ieder die Fransch leert, maakt met Molière kennis. Waarom geldt ditzelfde niet ook voor het Latijn en Plautus? De Latijnsche letteren zijn in den regel zwaar op de hand. Men kan het den Latijnschen schrijvers, zelfs den besten, aanzien dat tot het ontstaan eener eigene letterkunde de stoot van buiten krachtiger is geweest dan inwendige drang. Verbeelding, combinatiegave, indeeling en rangschikking der stoffe, stijl en uitdrukking staan er gemeenlijk onder de strenge tucht van moeder rhetorica. Aan kunstig gebouwde perioden, met zorg gekozen en geschikte woorden, pittige en veelzeggende sententiën geen gebrek, maar dit alles is blijkbaar de vrucht van onverdrotene studie, van jarenlange eenzijdige voorbereiding, van een gelukkig toepassen van vaststaande en toongevende theorieën, en men mist er veelal frischeheid en ongekunsteldheid. Welnu, in vrij scherpe tegenstelling tot die richting die met Cicero en Horatius hare schoonste triomfen viert, staat Plautus. Bij hem leeren wij eene andere zijde van de Latijnsche letteren kennen, ik zou haast zeggen: de democratische richting er van. Ik geef toe: Plautus

wordt dikwijls ontsierd door ruwe taal en platte scherts; de inhoud zijner naar het Grieksch bewerkte stukken beweegt zich in een kleinen en kleinstedschen kring; met veranderde namen vindt men telkens dezelfde typen, dezelfde verwickelingen terug; de knoop is menigmaal zwak of slecht gelegd. Maar mét en ondanks dit alles, boeit en bekoort Plautus. Zoo onuitputtelijk rijk is zijne komische ader, zoo los en ongedwongen zijn dialoog, met zoo levendige kleuren zijn zijne karakters geschilderd, zulk een meesterschap heeft hij over taal en maat. Waarlijk, wat natuurlijken aanleg betreft staan weinig Romeinsche dichters naast hem, geen boven hem.

Maar Plautus, hoort men soms beweren, is zoo moeielijk. Dit moet ik bepaald tegenspreken, ook op grond van hetgeen mij de ondervinding bij mijne eigene leerlingen heeft doen zien. Zijn zinsbouw is vrij wat eenvoudiger dan bij de meeste Latijnsche poëten, en met de weinige archaïsmen in grammatica en woordenschat raakt men spoedig genoeg vertrouwd. Van het aanleeren van een geheel nieuw dialekt, zooals wanneer men van het klassieke Attisch tot de lectuur van Homerus overgaat, is hier geen sprake. Maar, ik erken het, de edities met noten die er van Plautijnsche stukken bestaan, stellen de zaken in den regel te moeielijk voor. Zonder in het minst aftedingen op de verdiensten van mannen als Brix, Lorenz, Sonnenschein, Wagner, valt het niet te ontkennen dat hunne uitgaven berekend zijn voor philologen van beroep, die Plautus willen *bestudeeren*. Dezulken zullen daar genoeg van hun gading vinden, maar voor ieder ander die met den dichter

wil kennis maken, bevatten zij te veel, met name te veel geleerdheid, en schrikken daardoor menigeen af. En toch, het zou waarlijk jammer zijn indien de zoo vruchtbare Plautijnsche studiën in deze eeuw door Bothe voorbereid, door Ritschl begonnen, door den talentvollen Spengel en zoovele anderen voortgezet, tot uitkomst hadden dat — Plautus minder gelezen wordt dan vroeger. En misschien is juist hij van alle Latijnsche dichters degeen die nog wel het meest geschikt is om ook in onzen tijd in ruimer kring begrepen en gewaardeerd te worden. In allen gevalle staat hij hoog genoeg, om nog wat anders te wezen dan een arbeidsveld voor die ettelijke viri Plautini, die aan het bestudeeren en uitpluizen van alle eigenaardigheden in zijne taal, metrum en den toestand van zijn tekst hun leven wijden.

Deze overweging heeft mij genoopt in deze verzameling ook een stuk van Plautus te bewerken. Daarbij had ik niet slechts het oog op Nederlandsche gymnasiasten, maar ook op hen die reeds hun gymnasiale jaren achter den rug hebben doch wien het nog niet aan tijd en lust ontbreekt om een Latijnsch auteur ter hand te nemen. Hun voorspel ik van eene kennismaking met Plautus veel genot.

De keuze der *Captivi* als het schoonste en meest geschikte stuk zal men, hoop ik, billijken. Ik heb er naar gestreefd niet meer aan te teekenen dan tot recht verstand van den tekst noodig is, en had geen lust bij elken geestigen zet of woordspeling eene verklaring te geven. Noodelooze verklaringen vergallen het genot der lectuur en

zijn geen compliment aan de scherpzinnigheid der lezers. Om de aantekeningen onder aan de bladzijde niet te veel te doen aanzwellen, zijn 1° de noodige inlichtingen omtrent taal en metrum in de inleiding samengevat, die, zoo er nog andere stukken van Plautus in deze verzameling mochten volgen, als algemeene inleiding kan dienen, 2° worden oude of eigenaardige woorden in een alphabetisch glossarium achter den tekst verklaard.

Naar vermogen heb ik mij beijverd den tekst zoo zuiver mogelijk te geven. De uitgaven van Gronovius, Bosscha, Fleckeisen, Brix, Sonnenschein, Ussing en vooral de groote critische editie van Schoell (1887) zijn nauwkeurig geraadpleegd. Daarenboven heb ik voor ons stuk vergeleken het Vossiaansche handschrift Q 30, dat Schoell niet kent, maar dat voor de tekstcritiek van Plautus van belang is. Het bevat van vier Plautijnsche comoediae, waaronder de *Captivi*, den volledigen tekst, en twee andere ten deele ¹⁾. Gaarne zeg ik hier den humanen bibliothecaris der Leidsche bibliotheek, Dr. W. N. DU RIEU, dank voor de bereidwilligheid, waarmede hij mij dit kostbare handschrift ten gebruike afstond.

Alle opgenomen tekstverbeteringen op te geven is bij Plautus vrij wel ondoenlijk. Van de 15^e eeuw tot op onze dagen heeft ieder geslacht tot die taak het zijne bijgedragen, en als men den Plautus der handschriften vergelijkt met dien der nieuwste edities, hebben wij alleszins reden tot tevredenheid. Hier

1) Prof. FRANCKEN heeft bij zijne uitgave der *Aulularia* (1877) reeds met vrucht van dezen codex gebruik gemaakt.

zal ik alleen opgeven, waar ik of eigen verbeteringen heb opgenomen, of die van Schoell, of teruggekeerd ben tot oude lezingen. De gronden voor die tekstveranderingen stel ik mij voor eerlang in de *Mnemosyne* uiteen te zetten.

a.) Teruggekeerd ben ik tot de overgeleverde lezing der beste codices:

va. 90	<i>vel ires extra sacculum licet</i>	gewone lezing	<i>vel extra sacculum ilicet.</i>
408	<i>gratus</i>	" "	<i>gratius.</i>
458	<i>ad fratrem modo captivos</i>	" "	inschuiving van een woord tusschen <i>modo</i> en <i>captivos</i> .
467	<i>nec qui</i>	" "	<i>nec quoi.</i>
511	<i>omnium</i>	" "	<i>hominum.</i>
594	<i>fit opus</i>	" "	<i>fune opus</i> (middeleeuwsche conjectuur).
694	<i>interdico</i> (met Schoell)	" "	<i>interduo.</i>

b.) Oude, later verworpen, verbeteringen zijn door mij opgenomen:

184	<i>erem</i> (Salmasius)	codd.	<i>irim</i> , gew. lezing <i>ictim</i> .
199	<i>eamque ex erili imperio</i> (Gruterus)	"	<i>eamque et erili imperio.</i>
388	<i>auscultadum, scies</i> (Gulielmus)	"	<i>ausculta, tum scies.</i>
413	<i>esomisti</i> (Lambinus)	"	<i>emisti.</i>
417	<i>mi</i> (Bentley)	"	<i>meus.</i>
467	<i>occeperis</i> (Scioppius)	"	<i>occeperit.</i>
690	<i>perit, perit at</i> (Gertz)	"	<i>peritat.</i>
790	<i>moram omnem</i> (Boescha)	"	<i>moram.</i>

c.) Verbeteringen van Schoell en Spengel heb ik opgenomen:

36	<i>quo pacto servus</i> (Schoell)	codd.	<i>quo pacto his servus.</i>
172	sqq. persoonsindeeling volgens Spengel.		
178	<i>age sis roga emptum</i> etc. aan Ergasilus gegeven (Schoell)	gew. lezing HEG.	<i>age sis roga</i> ERG. <i>emptum</i> etc.
297	<i>aio</i> (Schoell)	codd.	<i>scio</i> , middeleeuwsche conj. <i>scido</i> .
558	<i>quod tibi ego dixi</i> (Spengel)	"	<i>fit quod tibi ego dixi.</i>
689	na 645 geplaatst (Schoell)		
791	<i>obstet</i> (Spengel)	"	<i>obstiterit.</i>
809	<i>eorum si ego</i> (Schoell)	"	<i>eorum si.</i>
941	<i>aequom</i> (Schoell)	"	<i>id quod.</i>
960	<i>neque tu recte</i> (Schoell)	gew. lezing	<i>neque recte tu.</i>

Bovendien heb ik, mét Schoell, twee lezingen van Nonius in hare eer hersteld
439 *feras* (codd. *geras*) en 718 *nuperum novicium* (codd. *nup. et nov.*).

d.) Eigen verbeteringen zijn:

2	<i>non vili quia stant</i>	codd.	<i>illi qui astant.</i>
24	<i>Menarchus cum emit</i>	"	<i>Menarchus emit.</i>

vs. 34	<i>hoscē emit</i>	codd. <i>emit hoscē.</i>
85	<i>cunēs sumū' : quando res rediere etc.</i>	<i>venatici canes sumus : quando res redierunt etc.</i>
110	<i>advorte sis tu</i>	<i>advorte animum sis tu.</i>
135	<i>ossa atque pelīs sum mera macritudine</i>	<i>ossa atque p. sum miser amacritudine</i>
148	<i>alienus ego? alienus illi? (mét Bothe en Spengel)</i>	<i>alienus ego? alienus ille?</i>
171	<i>pote (mét C. F. W. Müller)</i>	<i>fore.</i>
201	<i>evulatione multa oculis multa mera cietur</i>	<i>evulatione haud opus est multa oculis multa mirachitis.</i>
225	<i>hoc ut</i>	<i>ut hoc.</i>
244	<i>quoi</i>	<i>quod, Fleckeisen quom.</i>
247	<i>quasi</i>	<i>quam.</i>
400	<i>sq. numquid aliud? TYND. Dicito</i>	<i>numquid aliud vis patri nuntiari? TYND. me hic valere et tute audacter dicito.</i>
418	<i>ere, door Schoell vooraan ingevoegd, door mij verplaatst, ontbreekt in de codd.</i>	
419	<i>ipse</i>	ontbreekt in de codd.
582	<i>nugas nunc ineptiasque incipisso</i>	codd. <i>nugas ineptias incipisse.</i>
580	<i>neque umquam praeterquam</i>	<i>B neque praeter se umquam [ei met andere hand er bij] VE neque praeter eū quam ei.</i>
611	<i>quid autem</i>	<i>quid agat?</i>
699	<i>in patria redux</i>	<i>in patria met ontbrekenden slotvoet.</i>
801	<i>obstiterit: vitae is extemplo obstiterit</i>	<i>obstiterit jaxo vitae is extemplo obstiterit.</i>
816	<i>scirpiculis</i>	<i>surpiculis.</i>
828	<i>hominē</i>	<i>homine.</i>
886	<i>advenisti</i>	<i>advenis.</i>
882	<i>iam dudum</i>	<i>iam diu.</i>
907	<i>ibo ut praefecturam ineam et</i>	<i>BVE ibo ut praefecturam et. In A is slechts een stuk van dit vers bewaard, en over de lezing der leesbare letters zijn de geleerden het niet eens.</i>
912	<i>miseri door mij ingelascht, in de codices gaat het vers mank.</i>	
921	<i>penum " " " " " " " "</i>	
982	<i>sq. immo, pater, ita tu poteris et ego potero</i>	codd. <i>immo potes pater et poteris et ego potero.</i>
973	<i>qui</i>	<i>quia.</i>
1081	<i>vero door mij ingelascht; in de codices gaat het vers mank.</i>	

Hier en daar ben ik wat het metrum betreft van mijne voorgangers afgeweken. Zoo zie ik in vs. 196 trochaeische maat, en beschouw ik 240 en 241 als een gemengd metrum bestaande uit 4 trochaeën + dimeter iambicus catalecticus, met de caesuur tusschen beide vershelften. Leest men die verzen aldus, dan eerst komt er tusschen woordaccent, zinaccent en rhythmus die harmonie, die Plautus steeds zoo gelukkig weet te vinden. In het moeilijke canticum in Scena VI heb ik in hoofdzaak wat de versindeeling betreft *BAR* gevolgd; vs. 510—513 heb ik naar eigen inzicht tot iambische septenarii gemaakt, daar die maat voor iemand die ooren heeft, hier de eenige mogelijke blijkt en zoo doende tevens (in tegenstelling tot de meeste uitgaven der *Captivi*) de overlevering der beste handschriften bijna onveranderd kan blijven.

INLEIDING.

PLAUTUS, voluit T. Maccius Plautus, is de oudste Latijnsche schrijver, van wien wij volledige werken overig hebben. Van zijne voorgangers en oudere tijdgenooten LIVIUS ANDRONICUS (die o. a. de Odyssee in Saturnische versmaat vertaalde) en NAEVIUS (evenals LIVIUS, vertaler van Grieksche tooneelstukken en schrijver van een nationaal epos in Saturnische versmaat: *bellum Punicum*), bezitten wij slechts luttele fragmenten. De bloeitijd van PLAUTUS valt tijdens den tweeden Punischen oorlog, en ook om die reden, afgescheiden van hunne letterkundige verdiensten, zijn de twintig ons bewaarde Plautijnsche stukken (*fabulae Plautinae*) een schat van groote waarde, als zijnde vrij wel het eenige letterkundige gedenkteeken uit het schoonste tijdvak der Romeinsche geschiedenis, uit een tijd tevens, waarin de echt nationale karakters trekken en zeden nog betrekkelijk weinig door vreemden invloed verbasterd en ontzenuwd waren.

Als sterfjaar van Plautus wordt 184 v. Chr. opgegeven. Het jaar zijner geboorte is onbekend; het is waarschijnlijk te stellen vóór 250. Als zijne geboorteplaats geldt Sarsina,

een stadje in het Noorden van Umbrië. Omtrent zijn leven en lotgevallen is niets met zekerheid te zeggen. Alleen dit weten wij, dat hij evenals zijne geestverwanten Shakespeare en Molière als directeur van eene troep tooneelspelers (*dominus gregis*) door hem zelf vervaardigde stukken ten tooneele heeft doen brengen. De overlevering weet nog meer van hem te verhalen, nl. dat hij, toen hij al het met zijn tooneelarbeid verdiende geld later in den handel verloren had, zich aan een molenaar heeft moeten verhuren om in den molen rond te loopen en op die manier in zijn onderhoud te voorzien ¹⁾).

De groote populariteit van de stukken van Plautus maakte, dat zij nog lang na den dood des dichters dikwijls en gaarne werden opgevoerd, en dat zij veel navolgers vonden. Van daar dat er vele *fabulae* voor *Plautinae* doorgingen, die niet van Plautus afkomstig waren. De beroemde geleerde M. TERENTIUS VARRO (116—28 v. Chr.) schifftte ze, en erkende één-en-twintig als ontwijfelbaar echt, terwijl hij bovendien van verscheidene andere op inwendige gronden de echtheid waarschijnlijk achtte. De twintig ons bewaarde stukken: *Amphitryo*, *Asinaria*, *Aulularia*, *Captivi*, *Curculio*, *Casina*, *Cistellaria*, *Epidicus*, *Bacchides*, *Mostellaria*, *Menaechmi*, *Miles Gloriosus*, *Mer-*

1) GELLIIUS Noct. Att. 3, 3, 14 zegt naar aanleiding van de echtheid van eenige Plautijnsche stukken buiten de één-en-twintig geijkte o. a. dit: sed enim Saturionem et Addictum et tertiam quandam, cuius nunc mihi nomen non suppetit, in pistrino eum scripasisse Varro et plerique alii memoriae tradiderunt, cum pecunia omni, quam in operis artificum scenicorum pepererat, in mercatibus perditam inops Romam redisset et ob quaerendum victum ad circumagendas molas, quae trusatiles appellantur, operam pistori locasset.

cator, *Pseudolus*, *Poenulus*, *Persa*, *Rudens*, *Stichus*, *Trinummus*, *Truculentus* zijn alle *fabulae Varronianae*; de een-en-twintigste, *Vidularia* genaamd, is verloren gegaan.

In de middeleeuwen waren geruimen tijd slechts acht stukken van Plautus bekend, nl. *Amphitryo* — *Epidicus*, de overigen (*Bacchides* — *Truculentus*) zijn eerst in 1429 bij gelegenheid van het concilie van Constanz door Nicolaus van Trier uit het eene of andere klooster te voorschijn gebracht en weldra in vele afschriften vermenigvuldigd. Toen eenmaal de aandacht er op gevallen was, kwamen niet lang daarna ook nog eenige andere oude handschriften, die de laatste twaalf stukken bevatten, voor den dag. In het begin van deze eeuw deed de bekende kardinaal Angelo Majo de belangrijke ontdekking van een codex palimpsestus, waar een afschrift van Plautus in unciaalschrift uit de 4de of 5de eeuw onzer jaartelling verborgen was onder den later (8ste eeuw) er over heen geschreven tekst van het Oude Testament. Met behulp van chemische middelen is men er in geslaagd het oorspronkelijke schrift weder zooveel mogelijk leesbaar te maken, en al is gebleken dat een groot gedeelte of niet aanwezig of onleesbaar is, toch heeft deze codex Ambrosianus (A) veel licht doen opgaan. Van de andere handschriften zijn twee groepen van belang, a) de zoogenaamde *codices Palatini* (B C D) van welke B thans te Rome in de Vaticaanse bibliotheek het beste is, b) drie handschriften, die slechts de acht eerste stukken, dus ook de *Captivi* bevatten, en die op een gemeenschappelijke archetypus teruggaan, nl. 1° een Leidsch Handschrift, de codex Vossianus Q 30 (V) het beste van de drie,

maar helaas onvolledig, daar *Amphitryo*, *Asinaria*, het begin van *Aulularia* en het slot van *Epidicus* ontbreken, 2° een Milaansch Hs. (E), 3° de codex Britannicus (J), thans in het Britsch Museum te Londen.

Voor de *Captivi* is het Ambrosiaansche palimpsest slechts aan het slot van nut; de tekst berust dus op de handschriften BVEJ, tot vs. 501 ook op D, dat bij dit vers ophoudt. In C komt ons stuk niet voor.

De *Captivi* wordt vrij algemeen voor het beste stuk van Plautus gehouden. Zeker is het meer dan eenige andere *fabula Latina* vrij van zedeloosheid en onkieschheid. De inhoud is niet alledaagsch. De Grieksche poëet, dien Plautus hier zoo geniaal in Latijnsch gewaad heeft gestoken, had het ondernomen om in strijd met de gewoonte een stuk te schrijven, waarin geen liefdeshistorie, ja niet eens eene vrouwenrol voorkwam, en weet desnietteenstaande de toeschouwers en lezers van het begin tot het einde te boeien. De nobele figuur van Tyndarus, de uitnemend geschetste vader Hegio en de grappenmaker Ergasilus, die al moge hij met zijn plat egoïsme pronken toch een goed hart bezit, zijn naar het leven geteekende en tot in de kleinste puntjes goed afgewerkte typen. Echt komische tooneelen wisselen er af met andere, die in een hedendaagsch tooneelspel niet misplaatst zouden zijn, en die afwisseling geschiedt met oordeel en smaak. Het eenige zwakke punt in het stuk, de volkomen onverschilligheid voor tijd en plaats — tusschen de feiten van het eerste en die van het vierde bedrijf moeten minstens eenige dagen verlopen zijn, en toch gebeurt alles op denzelfden dag — kome niet in aanmerking. Voor het publiek, waar-

voor de *Captivi* bestemd was, waren *Aetolia* en *Alis* bloote namen van vreemde landen en volken, niet veel meer; en men brak zich het hoofd niet met de vraag of het wel aanging al de feiten die in ons stuk voorkomen, in het kader van één dag samen te vatten. In zulke dingen laat het verstand zich gaarne het zwijgen opleggen door het gevoel, en den dichter die den rechten toon weet aan te slaan, wordt veel vergeven. Een zoo streng criticus als LESSING hield zelfs de *Captivi* ondanks zijne fouten voor het schoonste stuk dat ooit ten tooneele gebracht is.

Een overzicht van den inhoud zal ik niet geven. Het zou slechts dienen om het genot bij de lezing te vermindern. Tooneelstukken onderstellen bij toeschouwer of lezer onbekendheid met den inhoud en winnen er niet bij, wanneer aan de lezing eene inhoudsopgave voorafgaat. Om die reden raad ik ook aan de lezing van den *Prologus*, waarmede ons stuk aanvangt, uit te stellen tot na die van het stuk zelve. Dat deze proloog niet van Plautus is, staat vast. Aan het genot der lectuur doet dit prulwerk zelfs afbreuk, want wanneer alles al vooruit verteld wordt, kan men het talent des dichters om den toeschouwer stuksge wijze en langs den meest natuurlijke weg op de hoogte te brengen, niet naar behooren waardeeren.

De indeeling van een tooneelstuk in bedrijven (*actūs*) is in het Romeinsche tooneel geijkt; immers Horatius gewaagt er van in zijne *ars poetica*. Doch onze handschriften geven geene aanwijzing, waar een *actus* ophoudt en een nieuwe begint. De gewone indeeling in *actūs* van de stukken van Plautus is het werk van geleerden uit de XVe eeuw, be-

rust dus louter op gissing en luim, menigmaal is zij blijkbaar geheel verkeerd. Uit dien hoofde dragen in deze uitgave de *Scenae* doorlopende nummers (I—XV), maar gemakshalve is tusschen haakjes bijgevoegd waar volgens de gewone indeeling een nieuwe *Actus* begint.

Omtrent de inrichting en het decoratief van het Romeinsche tooneel uit de dagen van Plautus weten wij slechts dit, dat het vrij gebrekkig en armelijk was. Men behielp zich om zoo goed en zoo kwaad als het ging de inrichting van het Grieksche tooneel natebooten. Het kostuum was, zooals bij de *fabulae palliatae* van zelf sprak, Grieksch. Zooals altijd, stelt het tooneel een straat voor; in ons stuk, de straat waar het huis van *Hegio* staat, dat (waarschijnlijk) door een der zijwanden wordt voorgesteld, met eene deur die geopend kan worden. Twee wegen voeren tusschen achterdoek en zijwanden naar buiten; de eene rechts van de toeschouwers gaat naar het forum en het hart der stad, de andere links naar buiten, naar de haven.

METRUM EN TAAL VAN PLAUTUS.

1. In de Romeinsche comedie bestaan de meest gebruikelijke maten uit iamben en trochaeën; doch in de *cantica* worden ook anapaesten, cretici en bacchii gebruikt.

2. De iambische verzen zijn veelal *senarii* (zesvoetig) ¹⁾. Deze worden zonder begeleiding van de fluit voorgedragen,

1) De Grieken rekenen, te recht, den dubbelen iambus of dubbelen trochaeus voor één voet, en noemen dus de *senarii* trimetri (τρίμετροι) en de *septenarii* katalektische tetrametri (τετράμετροι καταληκτικοί).

bij alle andere maten is accompagnement. Soms komen iambische verzen van zeven en acht voeten voor, *septenarii* en *octonarii*; in de cantica ook andere.

3. De trochaeische verzen zijn veelal zevenvoetig *trochaici septenarii*, soms ook *octonarii*; in de cantica zijn er ook wel kleinere, nooit echter *senarii*.

4. De verzen van een even aantal voeten, zoowel iambische als trochaeische, zijn akatalektisch, eindigen dus met vollen voet. Doch de *septenarii* zijn katalektisch. Strikt genomen zou men ze $7\frac{1}{2}$ -voetig moeten noemen, want na den zevenden voet is er een overschietende lettergreep.

5. Noch de iambische noch de trochaeische verzen bestaan uit louter iamben en trochaeën. In beide maten worden naast den grondtypus nog spondeën, dactylen, tribrachi en anapaesten gebruikt, inzonderheid spondeën. Doch in trochaeische verzen mogen geen iamben, noch in iambische trochaeën voorkomen. — De laatste voet van een iambisch vers (*senarius* of *octonarius*) is steeds een iambus.

6. In de iambische versmaat valt de *ictus* of verheffing in het achterdeel van den voet, in de trochaeische daarentegen regelmatig op de eerste lettergreep. Derhalve leze men den spondeus in iambische verzen — $\bar{\text{—}}$, in trochaeische $\bar{\text{—}}\text{—}$.

Bij dactylen en tribrachi valt in iambische verzen de *ictus* op de middelsyllabe.

7. Het behoeft nauwelijks vermeld te worden, dat de laatste lettergreep van een iambisch of trochaeisch vers voor lang geldt. De pauze heeft hier hetzelfde gevolg als elders de zoogenaamde positie.

8. Het schema voor een iambisch vers is dus als volgt:

[illegible]

Dat voor den trochaeischen octonarius:

1^e—7^e voet $\left\{ \begin{array}{l} \frac{1}{2} \cup \\ \frac{1}{2} - \\ \cup \cup - \\ \cup \cup \cup \\ \frac{1}{2} \cup \cup \cup \end{array} \right.$ laatste voet $\frac{1}{2} -$

Bij den trochaeischen septenarius is de zevende voet een zuivere trochaeus. Dit vers eindigt dus regelmatig $\text{—} \cup \text{—}$.

Bij den iambischen septenarius echter is de zevende voet dikwijls een spondeus, soms ook een drielettergrepige.

9. De caesuur van den iambischen senarius valt meestal midden in den derden of vierden voet; zelden verdeelt zij het vers in twee gelijke helften. Bij octonarii (iambische zoowel als trochaeische) komt dit echter vaak voor. Septenarii hebben dikwijls eene caesuur achter den 4^{den} voet, zoodat het vers dan deze vorm heeft: 4 + 3½.

Aanm. Als de caesuur in octonarii en septenarii achter den vierden voet valt, geldt de syllabe die de caesuur voorafgaat, zoo noodig, voor lang, al zou zij op zich zelve kort zijn. Met andere woorden: hier geldt voor de caesuur hetzelfde als elders voor het einde van een vers. De pauze doet de korte syllabe lang worden. (Vergel. 7).

10. In de cantica — d. i. de zangstukjes, die niet door den acteur voorgedragen, maar door den cantor gezongen worden, waarbij de acteur de gebaren maakt — is verscheidenheid van maten. Behalve iamben en trochaeën

komen systemen voor, geheel of ten deele bestaande uit cretici (┘┘-), bacchii (┘┘-) of anapaesten.

Oplossingen der langen in cretici en bacchii zijn geoorloofd; ook kan de molossus (---) beiden vervangen, als plaatsvervanger van den creticus natuurlijk met den ictus op de eerste syllabe (┘--), doch op de tweede, wanneer hij den bacchius vervangt (-┘-).

11. In de uitgaven van latijnsche tooneeldichters heeft men de goede gewoonte, om bij iambische en trochaeische verzen den ictus der onevene voeten door een teeken (') in den tekst aantegeven; bij cretici, bacchii en anapaesten pleegt men dit teeken bij elken ictus te schrijven.

12. De kennis van de versmaat alleen is nog niet voldoende om plautijnsche verzen te kunnen lezen. Men moet ook rekening houden met twee factoren, die het plautijnsche Latijn van de klassieke taal doen verschillen. Ten eerste: Plautus' taal staat veel dichter bij de gesproken taal van het dagelijksche leven, beweegt zich nog in ruimer — en ook in lager — sferen, dan de kunstmatig ontwikkelde, verfijnde, tot de hoogste kringen beperkte taal van het classicisme van Cicero en Horatius. Ten tweede: daar Plautus tijdens den tweeden Punischen oorlog schreef, is zijne taal in vergelijking van de klassieke ouderwetsch en derhalve vol archaïsmen in uitspraak, grammatische vormen, constructiën, woordenkeus ¹⁾.

1) Hoewel Terentius in tijd niet zoo veel later is dan Plautus, is er een aanmerkelijk onderscheid in stijl en taal tusschen beiden. Terentius bewoog zich in een kleinen en uitgelezen kring van sijn beschaafde en geletterde

13. Eerst van lieverlede is men begonnen de strenge wetten der Grieksche dichtkunst op Latijnsche verzen toe te passen. Het gesproken Latijn houdt, evenals onze eigene taal, van het inslikken van korte en doffe vocalen, van het afwerpen of verkorten van eindvocalen, van samentrekking enz., kortom, het kan naar den wensch van den spreker of de behoefte van den zin in vele gevallen hetzelfde woord of dezelfde woorden nu eens langzaam en vol, dan weder snel en verminkt doen hooren ¹⁾. Die vrijheid, die de klassieke dichters nog slechts in enkele vormen bewaard hebben — b. v. *divitior* vol, *ditior* verminkt; *amaverunt* vol, *amavere* en *amarunt* verminkt; *ipsius* naast *ipsius*; *pueritia* naast *puertia* (Hor. Od. 1, 36, 8); *aspris* voor *asperis* (Verg. Aen. 2, 379); *vinculum*, *oraculum* naast *vinclum*, *oraculum* enz. — is in de stukken van Plautus zeer groot. In een aantal gevallen kan men spreken van eene volle uitspraak en eene verminkte (*correptim loqui*) van hetzelfde woord of dezelfde woordverbinding.

14. I. Zoo wordt in de eerste plaats **samentrekking** en **synlizese** op ruimer schaal toegepast dan door de klassieke poëten. Bij de woorden *deus*, *meus*, *tuus*, *suus* [in plautijnsche spelling *tuos*, *suos* 38], bij de met *e* beginnende vormen van de pronomina *is* en *idem*, bij de met *e* beginnende vormen van het verbum *ire* kan de eerste

lieden van hoogen stand; zijne stukken zijn nooit recht populair geweest. Toch bevat ook Terentius genoeg archaïsmen.

1) Bekend is de anecdote die Cicero van M. Crassus verhaalt: „Cum M. Crassus exercitum Brundisii imponeret, quidam in portu caricas Cauno adventas vendens *cauneas*! clamitabat,” deze uitroep, gelijkkluidend met *cave ne eas* had Crassus van zijn rampzaligen tocht moeten terughouden.

vocaal bijna tot halfvocaal (*j*, *w*) worden, b. v. *deus* twee-lettergr. of éénlettergr. *deus* (spr. uit *djus*), *eum* of *eum*, *eamus* of *eamus*, *tuorum* of *tuorum* (bijna als *tvorum*). Eveneens kan *dies* als *dies*; *fuī*, *fuimus* als *fuī*, *fuimus* uitgesproken worden; ook bij *scio*, bij *trium*, *duo*, *duas*, *duarum*, *duorum*, *duellum*, bij *diu*, *quiesco*, *quia* (b. v. vs. 70) enz. komt synizese voor. Voorts in deze twee gevallen: a) in gen. en dat. sing. der 5^e decl. — iets dat ook den klasiëken poëten niet vreemd is, zie b. v. Verg. Aen. 1, 636, Ov. Mett. 3, 341 — b) in de genitivi *eius*, *quoius* [= *cuius*], *huius* en den datief *ei*, die allen eensylbig kunnen wezen. Dat ook bij woorden als *proinde*, *deinde*, *deartuatus* (vs. 640) ¹⁾ synizese plaats heeft, zal na het bovenstaande niet bevreemden. Evenmin dat *ais*, *ait* eensylbig en *aibam* tweesylbig kan voorkomen.

15. II. Bij Plautus moet men vaak lezen *s'nex*, *d'mi*, *f'ras* en dergel. voor *sēnex*, *dōmi*, *fōras*. Dit verschijnsel is in den grond der zaak hetzelfde als de synizese. De stem glijdt snel over de doffe, korte vocaal heen, die slechts door ééne consonant (en dan nog veelal eene halfvocaal) van de volgende — veelal lange — lettergreep gescheiden is. Tevens springt het accent over, evenals bij *mēus*, wanneer dit wordt tot *mēus*. Deze **syncope** komt ook in meerlettergrepige woorden voor.

Voorbeelden: [tusschenliggende consonant: *l*, *n*, *m*, *r*, *s*] *vēlis* tot *v'lis* vs. 343; *Philippus*, *voluntas*, *voluptas* tot

1) Overal waar hier verzen geciteerd worden, zonder nadere opgave van het werk, zijn de *Captivi* bedoeld.

Ph'lipus, v'luntas, v'luptas; pöpusus tot pöplus; — dōmā tot d'mi (197); — bōno tot b'no, sine tot s'ne, venustas tot v'nustas, adm'nistrare voor administrare; — f'rās, f'rēs, f'ris zeer dikwijls voor foras, fores, forīs; v'ros, v'ri tot v'ros, v'ri; — quasi b. v. 490 ómnes | dé com|pécto | rém agunt | quasi in Vellábro ole|ári|i.

Soms ook als de tusschenliggende consonant een *d*, *t* of *b* is. *Quidem, sibi, tibi* kunnen eenlettergrepig worden, *potestas* tot *p'testas* enz. Zie b. v. vs. 823, aangehaald sub 24.

16. Deze syncope is uit den aard der zaak niet tot de op zich zelf staande woorden beperkt, maar is ook bij woordverbindingen zeer gewoon. Inzonderheid als *sed, quid, quod, quis, pol, vel* gevolgd worden door een met vocaal beginnend woord, b. v. 997 (trochaeische septenarius)

s'd éccum incédit húc ornátus haúd ex suis virtútibus
279 (troch. septenarius)

Quid ipsus híc? quo honórest íllic? | súmmo atque
áb summís viris

246 (troch. septenarius)

pérque sérvitiúm commúne quod hostica évenít manu

133 (iamb. senarius):

quis hic lóquitur? | égo qui tuo maeróre máceror

Hier vormt *quis hic* ééne lettergreep.

335 (troch. septenarius)

prívatám medicí Menárcchi | p'l [= pol] híc quidem
húius ést cluens.

90 (iamb. senarius): *vel* = *v'l*.

v'l ire éxtra pórtam trígeminam ád sacculúm licet

1031 (troch. septenarius): *nec* = *n'c*

néc puerí suppósió n'c argénti cúrcumdúctio.

17. III. Veelvuldig is ook samentrekking van twee slechts door *h* of *v* gescheiden lettergrepen. Soms is zij in het schrift uitgedrukt, b. v. *dātior*, *flesti* = *divitior*, *flevisti*; *dātiae* vs. 170 = *divītae*; *nīl*, *mī*, *prendere* = *nihil*, *mihi*, *prehendere*. Soms niet. Zoo schrijft men b. v. vs. 985 *oblivisci*, men spreke uit *oblisci*; in andere Plautijnsche stukken is vaak samentrekking bij *novus* in al zijne casus, bij *Jovem*, *oves*, *boves*, *avos*, *avonculus* [vgl. het fransche »oncle"], *iuventus* e. a., al blijkt zulks niet uit de schrijfwijze.

NB. Plautus zegt steeds eensylbig *nīl* met samentrekking. Daarentegen onsamenge trokken en met opgeloste halfvocaal

<i>nūnciam</i>	<i>relicuōs</i> (= <i>reliquus</i>)	
<i>miluōs</i>	<i>gratiīs</i>	} adverbia
<i>larua</i>	<i>ingratiīs</i>	

18. IV. Eindelijk lette men er op, dat bij Plautus **verwaarloozing der zoogenaamde positie** ¹⁾ niet zeldzaam is.

1) Wanneer zal die zonderlinge term eens verdwijnen? Wanneer Romeinsche grammatici spreken van prosodische lengte *natura* of *positione*, dan is dit de vertaling van de Grieksche termen *φύσει* en *θέσει*. Deze termen stellen het van zelf komende, natuurlijke, de *φύσει* tegenover het kunstmatige, op overeenkomst of conventie berustende, de *θέσει*. Zoo draait b. v. in Plato's *Cratylus* het debat over de vraag of de woorden der menschelijke taal *φύσει* dan wel *θέσει* beteekenis hebben. De juiste vertaling van lang *positione* is dus „conventioneel lang”, in tegenstelling tot lang *natura*, waar een ieder de lengte van zelf hoort.

Vooreerst maakt, evenals in de Grieksche comoedie, *muta cum liquida* nooit positie. Dan vindt men vaak de adverbia *nempe*, *inde*, *unde* en de pronomina *ille*, *iste*, *ipse* (natuurlijk in alle casus) met korte eerste lettergreep ¹). Ook *dedisse* en *dēdisti* komen voor.

19. Maar inzonderheid heeft die verwaarloozing plaats, wanneer een woord eindigende op korte vocaal + consonant gevolgd wordt door een dat met slechts ééne consonant begint. Dan kunnen op *-t*, *-d*, *-r*, *-l* eindigende woorden, met name verbaalvormen, en woorden als *apud*, *caput*, *pater*, *soror*, *procul*, ondanks de positie de laatste lettergreep kort hebben, b. v. 788 (anapaestische tetrameter)

S'd Ergásilustne híc pröcül quém videó

193 (iamb. senarius)

quantillum argénti mi apüd trapézitám siét.

Wanneer die eindconsonant een *-s* is, mag men ze vervangen door eene apostrophe ('). Deze schrijfwijze verdient ingang te vinden; daarom heb ik ze in deze editie trouw gevolgd; vs. 163 *opu' Túrdetánis ópu' Ficédulénsibus*, vs. 303 *ést profécto déu' qui quae nos gérimus áuditque ét videt*. — Die zwakke uitspraak der *-s* na een korte vocaal aan het slot eens woords is het Latijn zoo eigen, dat de vrijheid om die *-s* geen positie te doen maken de geheele republiek door bestond, en eerst Vergilius de analogie van het Grieksch vermocht door te drijven. Vóór hem — dus b. v. bij Ennius, Lucretius, Catullus — is elisie der

1) Maar lang niet altijd. Zoo er klemtoon op het pronomen valt, wordt de 1ste syllabe bij *ille*, *ipse*, *iste* als lang beschouwd. Zoo vs. 279 lees: *qu'd ipsus hic?* (en hij zelf?) *quo honorést illic?*

slot-*s* voor consonantisch volgend woord iets gewoons, sedert hem houdt zij voor goed op. Bij enkele woorden echter was de korte vorm zoo algemeen, dat ook Vergilius ze toeliet, van daar *sat* naast *satis*, en *mage*, *pote* = *magis*, *potis*. Zoo ook de korte vorm op *ě* in den 2^{en} pers. sing. van het mediopassivum, b. v. *hortarě*, *amarě* = *hortaris*, *amaris*.

20. Anders is het gesteld met de slot-*m*. Evenals bij alle Latijnsche dichters maakt -*m* positie indien het volgende woord met consonant begint, maar de geheele eindlettergreep wordt opgeslikt zoo eene vocaal volgt. Uitzonderingen zie **23** en **24**.

21. V. Wijders bestaat de neiging om lange eindvocalen te verkorten. Dit komt inzonderheid voor bij iambische woorden, vooral imperativi, als: *roga*, *ama*, *cave*, *tene*, *iube*, *abi*, *redi*, ablativi als *heri*, die men dan ook met *e* schrijft.

Die verkorting heeft echter geen plaats bij ablativi op *ā*, *ō*, *ē*, *ū*, noch bij adverbia op *ē* (behalve natuurlijk *bene* en *male*).

22. VI. Soms — inzonderheid in den aanhef van een vers of na de caesuur — komt het voor, dat korte monosyllaben (of door elisie aldus gewordenen), b. v. *id*, *in*, *ad*, *ab*, *ob*, *ita*, half opgeslikt worden, en niet meer als afzonderlijke syllaben meetellen, b. v. 82 *in occūlto mīseri*, *vīctitānt suō suō*; spreek uit 'n *occūlto*, vgl. 208.

Aanm. De eerste voet van een iambisch vers mag zelfs uit vier korten bestaan (◡◡◡◡ proceleusmaticus), b. v. vs. 109, 912.

23. Hiaat komt meer voor dan bij klassieke dichters.
Hij is nl. geoorloofd:

I. In de caesuur, b.v.

372 (iamb. senarius) quom s^{er}vitútēm | ítā fers út ferrí decet.
349 (troch. septen.)

né vereáre meo períclo | huius ego éxperiár fidem.

Aanm. In arsi wordt dan soms tevens de korte vóór den hiaat lang; verg. 9.

II. bij eene rust in het spreken, b.v.

532 nugás inéptas incípisso: haéreo.

481 néque me rídent. »úbi cenámus?» ínquam atque illi —
ábnuont.

Dikwíls treffen de gevallen I en II samen, zoo b.v. 110, 833. — Dat hiaat ook bij persoonswisseling kan intreden, ligt in de rede. Zie b.v. vs. 139.

III. vóór eigennamen, inzonderheid vocativi.

169 nam eccum híc captívōm | áððlescéntēm Áleum

De eerste hiaat overeenkomstig I, de tweede vóór den eigennaam. De langzaamheid van voordracht is hier opzettelijk.

426 íd uti scias Iovém supréum téstem láudo, Hégio.

24. In tegenstelling tot deze hiaten die op metrischen grond steunen of door den zin gerechtvaardigd zijn, en die alle woorden kunnen treffen, staan andere, die van den aard afhangen van het woord dat hiatus maakt. Zulke hiaten zijn tweeërlei.

a) na eensylbige woordjes, die uitgaan op lange vocaal of -m. Zoo noodig (nl. in thesis of in opgeloste arsis) wordt

de lange vocaal tevens verkort. Van dien aard zijn *iam*, *nam*, *tam*, *quam*, *rem*, *quem*, *cum* (praepositie), *quom* (conjunctie), *tu*, *te*, *me*, *se*, *si*, *qui*, *quae*, *quoi*. Voorbeelden:

312 tām ille apūd nos sērvit, quā m ēgō nūnc hic apūd
te sērvio

203 nam sī ērus tū mi es atque egō | me tuom esse sēr-
vom assimulo

601 crūciōr lāpidem nōn habēre mē, ut illī mastīgiae

93 ita nūnc bellīgerant Aétolī cum Áleis

705 quia véra obéssent illi quoí operām dabam.

263 sécede hūc, nam sūnt quā ē ex te sólo scítarí volo.

289 quíd tu ais? tenáxne páter est eius? — Immo édepol
pértinax.

b) na interjecties, uitgaande op lange vocalen. Zie b. v.
vs. 148 en 823

éugepáe: edíctiōnes aédilícias híc quidem habet.

25. Al deze hiaten zijn geoorloofd, maar daaruit volgt nog niet, dat men ze telkens en telkens aantreft. De vaste wet der Latijnsche prosodie, om vóór een met vocaal beginnend volgend woord de eindlettergrepen op vocaal of -m niet in rekening te brengen, geldt ook voor Plautus. Ook bij hem is ineenvloeiing regel, hiaat uitzondering ¹⁾). Maar in zooverre verschilt hij van de latere dichters, dat die uit-

1) Hoe bij die ineenvloeiing de uitspraak geweest is, kunnen wij onmogelijk met juistheid weten. Geheele elisie was er niet. Vocalen, die er voor vatbaar waren, zullen wel eenigermate in hare halfvocalen zijn overgegaan, b. v. *i intro* spr. uit: *j intro*; vs. 70 begint *eo quia invocatus* spr. uit: *eo kwj invocatus*.

zonderingen bij hen nog zeldzamer zijn ¹⁾). Slechts het geval a) van 24 komt dikwijls voor, ook bij Terentius.

26. Anders dan in het Grieksch of in het Latijn der klassieke periode het geval is, streeft de Romeinsche comédie er naar om het versaccent zoo veel mogelijk te doen overeenstemmen met het woordaccent. Inzonderheid, zoo de ictus eene korte syllabe treft.

De wetten voor het accent in Latijnsche woorden waren in Plautus' dagen al vrij wel gelijk aan die van het klassieke Latijn. Onzekerheid omtrent de quantiteit der penultima bestond reeds hier in den 1^{en} en 2^{en} pers. plur. van fut. exact. = perf. conj. en in den 3^{en} pers. plur. perf. ind. Men vindt zoowel *videritis* als *vidēritis*, *stētērunt* als *stētērunt*.

27. Ook de quantiteit der eindlettergrepen is in hoofdzaak dezelfde als later. Maar hier bestaat toch menigmaal verschil. De neiging van het Latijn om op vocalen eindigende lange eindsylben te verkorten (21) ²⁾ doet verwachten, dat men bij Plautus nog lange eindsylben moet aantreffen die later als korten zijn gebruikt. En zoo is het ook.

1) Toch gelden regel I, II en III van 23 in theorie ook voor hen, en zij worden nu en dan toegepast, b.v. Aen. I, 16; IV, 235; III, 211 en 606. Regel b) van 24 wordt door de klassieke dichters evenzeer geëerbiedigd als door de comici.

2) Een gevolg hiervan, dat bij meerlettergrepen het accent (op een paar uitzonderingen na) steeds op de paenultima en antepaenultima valt. Hetzelfde verschijnsel kan men ook in de Germaansche talen aantreffen. Ook hier toch hebben de eindsylben van oudsher de neiging te verkorten en af te slijten, omdat het accent ze vermijdt.

Steeds lang bij Plautus is *es* (gij zijt)¹⁾. Ook bij Terentius. Later daarentegen steeds *ēs*.

Ancipites bij Plautus zijn de uitgangen *-or* (bij verba en nomina), de 1^e personen op *-ar* en de oorspronkelijk lange verbaalvormen op *-āt*, *-ēt*, *-īt* (4 conjug.; perf.; conjunct.), inzonderheid bij *it*, *fit*, *sit*, *det*, *fuat*, *velit*.

Al deze eindlettergrepen zijn in klassiek Latijn steeds kort²⁾.

Ook is hier en daar de *-a* van den nom. voc. der 1ste declinatie lang. Zoo ook bij *ita*.

28. Op den regel: vocalis ante vocalem corripitur, komen meer uitzonderingen voor dan later. Plautus heeft facultatief de lange in *fieri*, *fierem* (zie b. v. 843, 998), ook zegt hij soms *ēi*, *fidei*, *rēi*.

In het perfectum mag de *u* lang zijn bij *fui*, naast *fūi* en eensylbig *fui*. (Zie b. v. vs. 262). Zoo ook *plui* en *plui*; *institui* Most. I, 22.

Steeds zegt Plautus *siquidem*, *quandōquidem*, *Ācheruns* (of juister *Accheruns* met lengte door positie).

29. Kort is altijd de *-a* in *frustrā*, klass. Lat. *frustrā*.

30. Evenals in het klassieke Latijn is de slot-*i* van *mihi*, *tibi*, *sibi*, *ubi*, *ibi* anceps. Insgelijks de slot-*o* bij *ego*, *homo* en verscheidene tweelettergrepige 1^e personen op *-o* als *ago*, *volo*, *sino*.

In den regel echter is *-o* als uitgang van nominativi en 1^e personen lang.

1) Strikt genomen is niet de *e* lang, maar de *s* maakt positie, is eigenlijk *es*.

2) Behoudens de gevallen, dat de kunstdichters ze in arsi in de caesuur verlengen; zoo niet zelden Horatius. Slechts *ist* (het perf. van *ire*) en *vetuit* schijnen de laatste lettergreep natura lang te hebben.

31. Het spreekt van zelf, dat ook in **verbulging**, **vervoeging** en **syntaxis** archaïsmen bij Plautus worden aangetroffen. De voornaamste zijn:

Declinatie. De *-d* als uitgang van den ablatief sing., ofschoon in onze handschriften nergens meer te vinden, moet toch hier en daar in den tekst gestaan hebben, en is ook op verschillende plaatsen door RITSCHL e. a. hersteld. In ons stuk b. v. stond zij waarschijnlijk in vs. 476 en 828.

In vs. 844 heeft de voc. sing. van een appellativum op *ius* samengetrokken vorm, nl. *volturi* van *volturius*.

De gen. sing. der 1^e decl. op *ā* is, als zijnde een deftige vorm, bij Plautus niet veelvuldig. Daarentegen maakt de gen. plur. der 2^e decl. op *-um*, die bij Vergilius ter wille van de deftigheid gebruikt wordt, bij Plautus nog deel uit der omgangstaal. Toch is de gen. op *-orum* gebruikelijker.

Over de samentrekking in de 5de decl. van *ei* is boven gehandeld (14). Ook in de 4^e decl. trekt *-ui* gewoonlijk tot *ū* samen.

In de 4de declinatie vindt men behalve den gewonen genit. op *us* ook genitivi op *i*, b. v. *victi* (855).

Verscheidene substantiva zijn bij Plautus van een ander geslacht dan het gewone. Zoo is mascul. *guttur*, *dorsus*, *collus* (357); soms ook *frons* en *lux* b. v. 1008. Zoo vindt men *nasum* in plaats van *nasus*.

31*. Bij de pronomina valt op te merken: a.) de nomin. *ipsus* = *ipse*, terwijl in het fem. en in de casus obliqui vormen als *eapse*, *eumpse* mogen gebruikt worden;

b.) *mēd* en *tēd* als acc. en abl. vóór vocalen naast *mē* en *tē*;

- c.) een zeldzaam voorkomende dat. abl. plur. *ibus* = *eis*.
 d.) *quī* als abl. van de pronomina *quis* en *qui* voor alle geslachten (zelfs voor het meervoud b. v. 1003); ook in composita, als *aliquī*, *quīpiam* (127);
 e.) *quis*? als femininum;
 f.) het gebruik van *illīc*, *istīc* (= *ille*, *iste*) alsmede van *illunc*, *istunc*, *horunc*, *hisce* (nom. pl.) enz.
 g.) het adverbium *illī* (dáár) = *illīc*.

32. Conjugatie. In de 4de conjug. gaat het imperfectum vaak uit op *ibam* en het futurum op *ibo*. *Scibam* = *sciebam*; *scibo* = *sciam*.

De infinitief passief op *-ier* komt veel voor, vooral aan het einde van een vers.

Vrij wat deponentia worden ook active gebruikt. Zoo in ons stuk *minitas* (= *minitaris*), *muneres* (= *munereris*), *insectabit* (= *insectabitur*), *éxauspicavi* (= *exauspicatus sum*), zie b. v. vs. 593, 743, 935. Vormen als *arbitras*, *opino*, *partite*, *contempla*, *vagas*, *medicabo* zijn bij Plautus niet zeldzaam.

Van *morior*, *gradior*, *fodio* treft men vormen aan naar den 4de conj. Zoo in dit stuk *moriri* (vs. 732). — Daarentegen vindt men van composita van *venire* nu en dan vormen naar de 3^e conj., als *evenat*, *evenant*. Insgelijks heeft *tuēri* vormen naar de 3^e, als *intuītur* (vs. 557).

Dice *duce* *face* zijn in den imperatief gebruikelijker dan *dic* *duc* *fac*.

Van *ponere* is het Plautijnsche perfectum *posīvi*, niet *posui*.

33. Bij de zoogenaamde onregelmatige verba lette men op:

- a.) *siem*, *sies*, *siet*, *sient* naast *sim*, *sis*, *sit*, *sint*;

b.) *fuam* in bet. = *sim*, naar den vorm een conjunctief van den stam *fu*;

c.) *nēvis*, *nēvult* = *non vīs*, *non vult*; *mavelim* naast *malim*; *potesse* en *potessem* naast *posse* en *possem*;

d.) *duim*, *duis*, *duit*, *duint* in bet. overeenkomende met *dem*, *des*, *det*, *dent*. Deze vorm komt ook bij composita van *dare* voor. Behalve *creduim* bestaat ook *creduam*.

e.) *ēdo* (eten) heeft in het praes. uitsluitend *ēs*, *ēst*, *ēstis*, inf. *ēsse*, imp. *ēs*; de conj. praesens is uitsluitend *edim*, *edīs* enz.

f.) Het perf. van *ferre* is *tuli* of *tetuli*.

NB. In de plaats van alle vormen van *possum* mag men het enkele woord *potis* of *pote* gebruiken met ellips van *esse*. Derhalve kan het eene woord *pote* bet. »hij kan, hij kon, kunnen" enz. Door *ut* gevolgd heeft het de bet. »het is mogelijk"'.

34. De belangrijkste afwijking der Plautijnsche conjugatie is het bezit en veelvuldig gebruik van den Latijnschen **aoristus**. Tot juister begrip van dien term is het zaak hier even te blijven stilstaan.

De Latijnsche conjugatie bevat minder oude vormen, meer op eigen bodem geschapene dan de Grieksche. Bij de Grieken is haast alles van indogermaanschen oorsprong: het augment, de reduplicatie, het futurum met σ , de aoristus I, het mediopassivum, de aoristi en perfecta II, het onderscheid tusschen conjunctief en optatief, de dualis. Het Latijn heeft het meeste hiervan verloren. Het futurum op *-bo* en *-am*, het imperf. op *-bam*, het geheele praeteritum, het mediopassief op *-r* zijn betrekkelijk

jonge scheppingen ter vervanging van de oude, maar in onbruik geraakte indogermaansche. Augment kennen de Latijnen niet, reduplicatie slechts ten deele, het oude mediopassief op *-mai*, *-sai*, *-tai* is op eenige misvormde en nagenoeg onherkenbare brokken na verloren, dualis bestaat er niet meer. Daarom is het uit een taalkundig oogpunt even leerzaam als merkwaardig uit Plautus' stukken te zien, dat omstreeks 200 v. Chr. de conjunctief en optatief van den echten, indogermaanschen aoristus I nog in de spreektaal algemeen in zwang waren. De indicatief was natuurlijk, evenals de andere tijden met augment, al lang te voren verdwenen.

De Lat. aor. conj. beantwoordt volkomen én in vorm én in bet. aan den Griekschen typus $\gamma\rho\acute{\alpha}\psi\omega$, $\gamma\rho\acute{\alpha}\psi\eta\varsigma$. Hij gaat uit op *-so*, *-sis*, *-sit*, onmiddellijk gehecht aan den wortel, b. v. *faxo*, *incepso*, *subrepso*, Bacch. 1188 *cave amisis* (of *amissis*) $\mu\eta\ \acute{\alpha}\pi\omicron\beta\acute{\alpha}\lambda\eta\varsigma$. In beteekenis is hij volkomen een futurum exactum ¹⁾.

De Lat. aor. opt. beantwoordt eveneens aan den Griekschen typus $\gamma\rho\acute{\alpha}\psi\alpha\iota\mu\iota$, $\gamma\rho\acute{\alpha}\psi\epsilon\iota\alpha\varsigma$. Hij gaat uit op *-sim*, *-sis*, *-sit* en is dus behalve in den 1^{en} pers. sing. in vorm gelijk aan den aor. conj. ²⁾. In beteekenis echter is er een even groot verschil als tusschen het Grieksche $\gamma\rho\acute{\alpha}\psi\omega$ en

1) Ook dan, wanneer *faxo* ongeveer gelijk het fut. *faciam* is. Het gebruik van een futurum exactum pro futuro in hoofdzinnen als *de hac re post viderimus*, is bekend genoeg. Zie ook Gloss. s. v. *inviso*.

2) Strikt genomen, behoort in den 1^{en} en 2^{en} pers. plur. de *i* in conj. *kort*, in opt. *lang* te zijn. De paar plaatsen, waar Plautus die vormen aanwendt, bevestigen de theorie; hij heeft ten minste ééns *faximus* met optatiefbeteekenis, daarentegen *invitassitis*, *exoculassitis* in gevallen waar een fut. exactum vereischt wordt.

γράφαιμι. Zoo is in de Captivi 172 *faxint* een echte optatief, 712 *faxit* een hypothetische. Daarentegen in vs. 149 *numquam istuc dixis neque animum induxis tuom* zijn de aoristvormen echte conjunctivi. Misschien stond er in het Grieksche origineel μή τοῦτό γ' εἶπες μήτε σ' εἰσέλθῃ ποτέ.

In de 1ste en 2de conjugatie gaat de aor. conj. uit op -asso, -esso, de aor. opt. op -assim, -essim. Zie b. v. 576.

35. In de eerste conjugatie vindt men ook soms een inf. op -assere met futuurbeteekenis, b. v. 168 *reconciliassere*.

36. Syntactische eigenaardigheden zijn beter op hare plaats in de noten dan in deze inleiding. Toch kan ik reeds hier de aandacht vestigen op eenige vaak voorkomende verschijnselen: 1° het gebruik van den indicatief, naast den conjunctief, in afhankelijke vragen (b. v. vs. 698) en achter *quom* zelfs met causale beteekenis (b. v. vs. 423); 2° de proleptische constructie *scio te, ubi habites*, evenals in het Grieksch; 3° dat de enclitica -nam in vragende zinnen niet slechts vlak achter het interrogativum staat maar ook op andere wijze er van gescheiden mag zijn, b. v. vs. 799 *quae illaec eminatiost nam?* = quaeenam illaec est eminatio.

37. Eindelijk is te gewagen van de **uitspraak** en **schrijfwijze**.

Dat de uitspraak in den tijd van Plautus van die der klassieke periode hier en daar moet afgeweken hebben, spreekt van zelf. Maar dit verschil ligt buiten het bereik onzer waarneming. Evenmin heeft het praktisch belang hierbij stil te staan, omdat wij hier in Nederland nog steeds

volharden bij onze slechte en misleidende uitspraak van het Latijn in het algemeen.

Belangrijker is het verschil in schrijfwijze. Maar men kan er niet genoeg op wijzen dat ook hier onze gegevens hoogst onvolledig zijn. De inschriften uit den tijd van Plautus en wat later zijn gering in aantal en bevatten vaak tegenstrijdigs, iets dat weinig verwondering zal baren als men bedenkt dat er toen van eene algemeen aangenomene en in de scholen geleerde spelling geen sprake kon zijn. Dan zijn onze Plautijnsche handschriften betrekkelijk jong; het oudste, de codex Ambrosianus, reikt tot het einde van den Romeinschen keizertijd, en kan dus op zijn hoogst ons leeren hoe de toenmalige grammatici (6 à 7 eeuwen *na* Plautus) den tekst geschreven wilden hebben ¹⁾; de andere codices dagteekenen van de 11e eeuw en later. Het is waar, de traditie van den Plautus-tekst schijnt trouw bewaard te zijn; maar iets anders is het, de traditie der Rom. grammatici te bezitten, iets anders de schrijfwijze van Plautus' tijd. Bovendien, ook in die traditie bestaat er geen eenheid in de spelling.

38. In de nieuwere uitgaven van onzen dichter is men het vrij wel eens over deze punten:

1. De verbinding *uu* of *vu* wordt vermeden. In de plaats daarvan schrijft men *uo* of *vo*. Derhalve *tuos*, *suos*, *exiguos*, *servos* in den nom. sing. ²⁾; *abnuont*, *volvont*, *sequontur*

1) Die zich de moeite geeft de schrijfwijze der weinige ons bewaarde officiële documenten der Romeinsche republiek met die van de beste Plautijnsche handschriften te vergelijken, zal spoedig zien dat bij veel overeenkomst er ook veel verschil bestaat.

2) In deze uitgave is in zulke gevallen, ten einde verwarring te voorkomen, een korthedsteeken boven de *o* aangebracht.

3 p. pl.; *volgus*; *quom* de conjunctie, niet *cum*; *quiquomque*, *quotiesquomque* (97) enz. Eveneens *quouis* (= cuius), *quoi* (= cui), *quor* (= cur) zie b. v. 862. Daarentegen *locūtus*, *secūtus*.

2. Ook *vě* wordt soms *vö* geschreven. Zoo *vortere*, *vorsus* enz., *voster*, *votare* (= vetare).

3. Overal waar de *ü* den klank had van onze nederl. u, hgd. ü, schrijft men die letter, niet *i*. Derhalve eindigen de superlativi en ordinalia op *-umus*, als *optumus*, *aequissimus*, eveneens woorden als *legitūmus*, *maritūmus*. Voorts *lubet*, *lubido*, *lacruma*, *mancupium*, *aestumare*, *cluens*, *carnufex* en dergelijken.

4. De 3^e pers. sing. van *sum* wordt met uitlating van de *e* gehecht aan het voorafgaande woord, zoo het op vocaal of *m* eindigt; b. v. *benest* = bene est, *aequomst* = aequum est.

Een op *-us* eindigend woord mag met volgend *est* en *es* samensmelten. Dus schrijft men b. v. *potitust* in de plaats van *potitus est*, zie b. v. vs. 144, 277, 279, 298, 357, 799. In den 2^{en} persoon bezigt men dan de apostrophe, dus *potitu's* = potitus es, *abi*, *stultu's* = abi, stultus es.

5. De gerundia en gerundiva van de 3de en 4^e conjug. worden steeds met *u* geschreven, niet met *e*, derhalve *faciundi*, *faciundus*, *regundus*, *audiundus*. Uitgezonderd zijn de verba op *-uere*. Men schrijft derhalve: *statuendus*, *tribuendus*.

6. Naast woorden als *periculum*, *vinculum*, *oraculum* heeft men den korteren vorm *perichum*, *vinclum*, *oraculum*. Plautijusch is ook *pūrīgārē* = purgare, *nucleus* = nucleus.

7. In samenstellingen heeft de praepos. *ex*, staande voor een *f*, den vorm *ec*, dus *ecficere*, *ecferre* enz.

39. In andere gevallen, waarin hetzij de geleerden het niet eens zijn, hetzij verscheidene spellingen naast elkander voorkomen, vind ik het noch noodig noch nuttig van de gewone spelling af te wijken. Daarom heb ik nergens de schrijfwijze *ei* voor *i* opgenomen, evenmin den acc. plur. op *-is* ¹⁾, noch *adulescens* voor *adolescens*, eene spelling welker eenige autoriteit is de spitsvondige pedanterie van oud-Romeinsche schoolmeesters. In zake de assimilatie van praeposities in composita schaar ik mij geheel aan de zijde van prof. Francken, en heb daarom in deze uitgave die assimilatie op ruime schaal toegepast. Schrijfwijzen als *inbellis*, *inperium*, *communis* zijn dwaas en misleidend te gelijk, inzonderheid bij een schrijver als Plautus die meer dan iemand anders de *gesproken* taal nabij komt. Evenmin begrijp ik de noodzakelijkheid of het nut om in de composita van *iacio* slechts ééne *i* te schrijven; dit weet ik dat Quintilianus niet beter wist, of *coniicit* werd met twee *i*'s geschreven ²⁾.

40. Nog een enkel woord over de spelling van Grieksche woorden. Zooals in *fabulae palliatae* van zelf spreekt, zijn de stukken van Plautus vol van Grieksche termen, nu en dan wordt er zelfs een paar woorden Grieksch gesproken, om een komisch effect te sorteeren. En niet alleen namen

1) In de handschriften staat door elkander nu eens *-is*, dan *-es*, en evenzeer voor den *nominativus* als voor den acc. pluralis! Vs. 355 hebben alle goede hss. *omnis* (n. pl.), vs. 411 *parentis* acc. pl., maar 375 weder *parentes*!

2) Quintil. Inst. I, 4, 11 littera *i* sibi iniecit, *coniicit* enim est ab illo *iact.*

van beroepen of inrichtingen, die een zuiver Grieksch karakter dragen als *trapezita* (τραπεζίτης), *parasitus* (παράσιτος), *phylaca* (Φυλακή), *balineum* (βαλανείον), *syngraphus* (σύγγραφος), maar ook allerlei andere Grieksche termen komen er voor, als *basilicus* (βασιλικός) in den zin van *imperiosus*, *graphicus* (γραφικός) ons: »typisch'', *bolus* (βόλος) »brok'', *latomiae* (λατομιαί), *techina* = τεχνή. Dan zijn de eigennamen natuurlijk Grieksch. Men kan duidelijk zien dat het Romeinsche publiek, dat dergelijke stukken zag, met menige Grieksche uitdrukking even vertrouwd was, als het onze met allerlei Fransche of Duitsche zeggwijzen.

Daar nu het Latijnsche alphabet geen teekens bezat voor de Grieksche aspiratae (φ, χ, θ) en voor de υ, kon het die letters slechts gebrekkig wedergeven. Wij weten dat tot Cicero's dagen de φ, χ, θ door de tenues *p c t* werden weergegeven, υ door *u*, en ook de ζ werd geruimen tijd met *s* of *ss* getranscribeerd. Moeten wij dit nu ook doen? De toongevende geleerden hebben die vraag ontkennend beantwoord. Mijns inziens, te recht. Spelingen als *Pilopolemus*, *Crusalus*, *Teodorus* wijken te sterk af van de gewone schrijfwijze, en daarenboven reeds ten tijde van Augustus schreef men algemeen *ph*, *ch*, *th*, *y*, *z*; ook in de teksten van Plautus. Maar dan is het ook stelselloos van sommigen, om terwijl zij den held van ons stuk b. v. schrijven *Tyndarus* (niet: *Tundarus*) toch behagen te scheppen in spellingen als *Suria*, *Chrusalus*, *cumba*, *cupressus* in plaats van *Syria*, *Chrysalus*, *cymba*, *cypressus*. Ik voor mij volg dit niet na.

41. In een aantal Grieksche woorden voegt het Latijn tusschen muta en liquida een doffe vocaal in, als *techîna* = *τέχνη*, *coctûlea* (vs. 80) = *κοχλίαις*, *Alcümēna* = *Ἀλκμήνη*, *Aesculapius* = *Ἀσκληπίδης*, dor. voor *Ἀσκληπιδίς*.

Aanm. Van anderen aard is de *ï* in *balîneum* (later *balneum*) = *βαλανεῖον*. Deze vloeit voort uit eene bekende klankwet, volgens welke niet alleen bij Grieksche woorden als *μηχανή*, dor. *μαχανή* Lat. *māchîna*, *Κατάνη* Lat. *Catîna*, maar ook bij zuiver Latijnsche de *ă* in open lettergreep staande in het midden eens woords tot *ï* overgaat, zooals *in* + *amicus* tot *inîmicus*, *con* + *facio* tot *conficio*. Zie mijne Lat. Spraakk. § 27*.

T. MACCI PLAUTI

CAPTIVI.

Aan het stuk gaat in onze handschriften vooraf eene inhoudsopgave (*argumentum*) in iambische verzen, te zamen een acrostichon vormend. Zulke inhoudsopgaven bestaan van alle Plantijnsche stukken. Onderstaand *argumentum* der *Captivi* is even slecht van taal als voor hem, die het stuk niet kent, duister van inhoud.

ARGUMENTUM.

Captúst in pugna Hégionis filius.
 Aliúm quadrimum fúgiens servös vëndidit.
 Patér captivos cómmercatur Áleos,
 Tantúm studens ut gnátum captum récuparet ¹⁾,
 Et † ínibi emit ólim amissum fílium ²⁾.
 Is suo cum domino véste vorsa ac nómine
 Vt ámittatur fécit: ipsus pléctitur.
 Et is reduxit cáptum et fugitivóm simul,
 Indício quouis álium agnoscit fílium.

1) *captum* is bij conjectuur ingevoegd, ter aanvulling van het vers, dat in de handschriften vermist is.

2) De maat is hier in de war; daarom leest men gewoonlijk aldus: *Et ín-
 ibus emit*; vgl. Inl. 31 c.).

PERSONAE.

ERGASILUS, parasitus.

HEGIO, senex.

PHILOCRATES, captivos.

TYNDARUS, captivos.

ARISTOPHONTES, captivos.

PHILOPOLEMUS, adolescens.

STALAGMUS, servos.

LORARI	}	Hegionis.
PUER		

PROLOGUS.

Hos quós videtis stáre hic captívós duos:
 Non víli quia stant, hí stant ambo nón sedent.
 Hoc vós mihi testes éstis me verúm loqui.
 Senéx qui hic habitat Hégio, 'st huiús pater.
 Sed ís quo pacto sérvíat suo síbi patri,
 Id ego híc apud vos próloquar, si operámu datís.
 Seni huíc fuerunt filii natí duo:
 Altrúm quadríntum púerum servós súrpuit
 Eumque hínc profugiens véndidit in Álide
 Patri huiusce. iam hóc tenetis? óptimumst.
 Negat hércle ille últimus. † accédito.

5

10

1. Bij deze voorafspraak staan de twee gevangenen, Philocrates en Tyn-darus, geboeid op het tooneel.

3. Kwinkslag van gering allooi, berustende op de dubbele bet. van *stare* („staan” en „te staan komen”). De handschriften lezen *illi qui astant*, *hi* — wat zinledig is.

5. *suo síbi patri*. In de taal van het dagelijksche leven wordt *sibi* gaarne pleonastisch aan het poss. *suum* gehecht, ter aanduiding van „zijn eigen”. Zoo Terent. Ad. 5, 8, 35 *suo síbi glátio hunc impúo*, blijkbaar eene populaire spreekwijze.

6. Zie noot op 618.

9. *remissit*, zie lat. 87.

10. Na *patri* hiaat, verklaarbaar

door de langzaamheid en den nadruk waarmede *huiusce* wordt uitgesproken. Tevens wijst de spreker naar Philocrates, evenzoo in vs. 17 en 19.

10. De spreker valt hier zich zelf in de rede, om de toeschouwers te vragen, of zij alles wel begrijpen: *iam hoc tenetis?* Een echter veinst hij dat van neen schudt, nl. iemand die te ver van het tooneel verwijderd is om alles goed te verstaan. Hem roept hij toe *accenit*, en als de ander blijken geeft dat er geen plaats meer open is, zegt hij *sí non ubi sedens* etc. „ge kunt, zoo er geen zitplaats is, gaan wandelen; om uweentwille wil ik mij de keel niet niet wond schreeuwen (vs. 14).”

Si nón ubi sedeas locus est, est ubi ámbules,
Quando hístrionem cógis mendicárier.

Ego mé tua causa, ne érres, non ruptúrus sum.

Vos quí potestis ópe vostra censérier

15

Accípite relicuom: álienó uti níl moror.

Fugitívós ille, ut díxeram ante, huiús patri,

Domo quém profugiens dóminum abstulerat, véndidit.

Is póstquam hunc emit, dédit eum huic gnató suo

Pecúliarem, quía quasi una aetás erat.

20

Hic núnc domi servit suo patri nec scít pater:

Enimvéro di nos quási pilas hominés habent.

Ratiónem habetis, quó modo unum amiserit.

Postquám belligerant Aétoli cum Áleis,

Ut fit in bello, cápitur alter filius.

25

Medicús Menarchus éum emit ibidem in Álide.

Coepít captivos cómmercari hic Áleos,

13. *mendicariet* is niet te verstaan. Sommigen zien er eene toespeling in op de armoede die de acteur lijden moet, als hij zijne stem verloren heeft en dus voor zijn beroep ongeschikt is geworden; anderen meenen dat de prologist zegt: -gij dwingt mij om bij de toeschouwers rond te gaan, zooals de bedelaars langs de huizen, en ieder afzonderlijk het *argumentum* te vertellen". Beide verklaringen zijn niet alleen zouteloos — wat Plautijnsche aardigheden soms, die der prologen regelmatig zijn — maar ook gezocht en met de baren er bij gesleept, en dat zijn Plautijnsche kwinkslagen nooit. Overigens is ook in vs. 11 een fout, want de maat komt niet uit.

15. De arme drommel, die geen plaats kon krijgen, is nu verwijderd. -Gij anderen, fatsoenlijke lieden (*qui potestis ope vostra censeri* gij die iets bij den census kunt opgeven, dus zoo-

veel als: gezeten burgers), aanhoort de rest". Bij het zeggen van *accipite relicuom* [= *reliquum* zie Inl. 17] denkt onze spreker ook aan de bet. „aanvaardt het restant van wat ik u schuldig ben", en in die opvatting passen de volgende woorden *alieno uti nil moror* „ik houd er niet van om te houden, wat van mij niet hoort". Vergel. Gloss. s. v. *moror*.

17. *dixeram* zie noot op 194.

25. *fit* zie Inl. 28.

27. *hic* nl. *Hegio*. Dit blijkt zoo weinig uit de voorafgaande woorden, dat men óf moet aannemen dat *Hegio* ook op het tooneel aanwezig is en met den vinger wordt aangewezen óf dat eenige verzen zijn uitgevallen. Misschien ook is *coepit* eene glosse, die het oorspronkelijke woord *pater* heeft verdrongen; dan is *commercari* inf. historicus.

Siquém reperire póssit, qui mutét suom:
 Illúm captivom: hunc suom esse nescit quí domist.
 Et quóniam heri indaudívit, de summó loeo 30
 Summóque genere cáptum esse equitem Áleum,
 Nil prétio parsit, filio dum párceret:
 Recónciliare ut fácilius possét domum,
 Hosce émit de praeda ámbos de quaestóribus.
 Hisce autótem inter sese hunc confinxerúnt dolum, 35
 Quo pácto hic servós súom erum hinc amittát domum.
 Itaque ínter se commútant vestem et nómina:
 Illíc vocatur Phílocrates, hic Tyndarus:
 Huius ílle, hic illius hódie fert imáginem.
 Et hic hódie expédiet hánc docte falláciam 40
 Et súom erum faciet libertatis cómpotem,
 Eodémque pacto frátre servabít suom
 Reducémque faciet liberum in patriam ád patrem
 Imprúdens: itidem ut saépe iam in multis locis
 Plus ínsiens quis fécit quam prudéns boni. 45
 Sed ínscientes sua sibi fallácia
 Ita cómpararunt ét confinxerúnt dolum,
 Itaque hí commenti dé sua senténtia
 Ut in sérvitude hic ád suom maneát patrem:
 Ita núnc ignorans suó sibi servít patri. - 50
 Homúnculi quantí sunt, quom recógito!
 Haec rés agetur nóbis, vobis fábula.

81. *equitem* zooveel als „tot den ridderstand behoorend”, zie 169 vlg.

85. *hisce* ouderwetsche nom. pl. = *hi + ce*. Vgl. Inl. 31 f.

48 zegt met andere woorden hetzelfde als 47, maar daarom behoeft

men dit vers nog niet uit den tekst te lichten. Wilde men alle tautologiën wegnemen, dan bleef er van dezen fraaiën proloog niet veel over.

51. plagiaat uit de *Rudens* van Plautus, zie aldaar vs. 155.

Sed étiamst, paucis vós quod monitos vóluerim.

Profécto expédiet fábulae huic operám dare:

Non pértractate fáctast neque item ut céterae, 55

Neque spúrcidici insunt vérsus immemorábiles:

Hic néque periurus lénost nec meretríx mala

Neque míles gloriósus. ne vereámini,

Quia béllum Aetolis ésse dixi cum Áleis:

Foris illic extra scénam fient proélia. 60

Nam hoc paéne iniquomst, cómico chorágio

Conári desubito ágere nos tragoédiam.

Proin síquis pugnam expéctat, lites cóntrahat:

Valéntiorem náctus advorsárium

Si erít, ego faciam ut púgnam inspectet nón bonam, 65

Adeo út spectare póstea omnes óderit.

Abeó. valete, iúdices iustíssumi

Domí, duellique duellatores óptumi.

53. *sed etiamst* „maar er is nóg iets”.

55. *pertractate* een *ἄπ. λγ.*; het moet blijkbaar bet. „op afgezaagde wijze”.

56. *immemorabilis* = *immemorandus* (niet uit te spreken, niet over de lippen te brengen). Hier en daar heeft Plautus een adj. op *-bilis* in de bet. van een gerundivum.

61. *iniquomst* „het zou geen pas geven”; — *choragio* zie Glossarium.

67. Men bedenke dat *iudex* zoowel aan *κριτής* als aan *δικαστής* beantwoordt.

68. *duellum* (steeds met synizese) oude uitspraak en schrijfwijze van *bellum*.

ERGASILUS, *de parasitus.*

- Iuvéntus nomen índidit Scortó mihi,
 Eo quia ínvocatus sóleo esse in convívio. 70
 Scio absúrde dictum hoc dérisoires dícere,
 At ego áio recte. nám certe in convívio
 5 Sibi amátor, talos quóm iacit, scortum ínvocat.
 Estne ínvocatum scórtum an non? planíssume.
 Verum hércle vero nós parasiti plánius, 75
 Quos númquam quisquam néque vocat neque ínvocat:
 Quasi múres semper édimus alienúm cibum.
 10 Ubi rés prolatae súnt, quom rus homínés eunt:
 Simúl prolatae rés sunt nostris déntibus.
 Quasi quóm caletur cóculeae in occultó latent, 80
 Suó sibi suco vívont, ros si nóñ cadit:
 Itém parasiti rébus prolátis latent
 15 In occultó miseri, víctitant sucó suo,
 Dum rúri rurant hómines quos ligúrriant.
 Prolátis rebus párasiti venátici 85

SCENA I, iambische senarii.

70. Waarsch wordt hier gespeeld met de dubbele bet. van *esse* (van *sum* en van *edo*).

73. Dit gooien met bikkels (*itali*) beslist, wie *magister bibendi* zijn zal, vergel. Horat. Od. 1, 4, 18. De hoogste gooi, de *iactus venerous*, wees den *magister* aan, vgl. Horat. Od. 2, 7, 25. — Ergasilus zegt, dat bij zulke gelegenheid de minnaar zijne minnares als schutspatroon pleegt aan te roepen.

73 vlgg. De aardigheid ligt hier in de dubbele beteekenis van *invocatus*

(vs. 70), al naarmate het met de *praepos.* of met de negatie is samen-gesteld.

De naam „Ergasilus” moet stellig een equivalent zijn van *scortum* „hetaere”.

78. *res prolatae* is de vacantie of komkommertijd; tegengesteld is *res redeunt* „de zaken beginnen weder”.

80. Te lezen „*in occulto* met alleszins geoorloofde inslikking der *i* van *in* (zie Inl. 22); misschien *in óculto*, zooals het Vossiaansche handschrift heeft, vergel. IN OQVOLTOD in het SC. de Bacchanalibus; — *coculeae* zie Inl. 41; — *quasi* = *ut*.

Canés sumu'; quando rés rediere, Molóssici
Odiósicique et múltum incommodéstici.

- 20 Et híc quidem hercle, nísi qui colaphos pérpeti
Potís parasitus frángique aulas ín caput,
Vel ire éxtra portam trígeminam ad sacculúm licet. 90
Quod míhi ne eveniat nón nullumst pérículum.

Nam póstquam meus est réx potitus hóstium —

- 25 Ita núnc belligerant Aétoli cum Áleis.
Nam Aetólia haec est: íllist captus in Álide
Philopólemus huius Hégionis filius 95
Senís qui hic habitat: quae aédes lamentárlae
Míhi súnt, quas quotiensquómque conspició, fleo.

(hij voegt de daad bij het woord. Na zich de oogen
afgewischt te hebben vervolgt hij).

- 30 Nunc híc ocepit quaéstum hunc fili grátia
Inhonéstum, maxume álienum ingenió suo:
Hominés captivos cómmercatur, sí queat 100
Aliquem ínvenire, suóm qui mutet fílium.
Quod quídem ego nímí' quam cúpio ut † ímpetret;

86. De woorden *Molossici*, *odiosici*, *incommodestici* zijn natuurlijk expresselijk voor deze gelegenheid vervaardigd, om aan bepaalde „rassen” te doen denken. In tegenstelling tot de magere jachthonden staan de weldoorvoede, logge, lastige *Molossi*, de hondensoort die inzonderheid tot bewaking van huis en hof gebruikt wordt.

89. *frangi* „zich te laten breken”. Vergel. Speijer Lat. Spraakk. § 589, 3° en § 399 A.1.; — *potis* zie Inl. 33 Aanm.

90. Buiten de *porta trigemina* is de loskade aan den Tiber. Daar kunnen dus de sjouwervlieden werk vinden.

Spreek uit *v'l ire* en *sacculum*. *Sac-*

culus is het verkleinwoord van *saccus*.

92. *potitus est hostium*. Zie glossarium. — Achter deze woorden is er anakoluthie.

93. *Alis* is *Elis* (Ἐλῖς), dorisch *Αλῖς.

94. *illi* oud = *illic*. Zoo dikwijls, zie b. v. 261; 323.

95. *Philopólemus* uit te spreken. Zoo ook 157. Zie Inl. 15.

101. *qui* abl. sing. Zie Inl. 31.

102. *Nimis quam* met eene in de Lat. omgangstaal gewone overdrijving vrij wel = *vehementer*, *sane*. Zoo kan ook *misere* en *bene* de kracht hebben van „zeer, in hooge mate”, verg. b. v. vs. 912. Het vers is blijkbaar cor-

- 35 Nam ni illum recipit, nil est quo me récipiam.
 Nullá iuventutis spés est: sese omnés amant.
 Ille démum antiquis ést adolescens móribus,
 Quoius númquam voltum tránquillavi grátis.
 Condígne pater est ^(eius) moratus móribus.
 40 Nunc ád eum pergam. séd aperitur óstium,
 Unde sáturitate saépe ego exivi ébrius.

105

SCENA II.

HEGIO. LORARIUS. ERGASILUS.

- HE. (*tot den lorarius*) Advórte sis tu: ístos captivós duos 110
 Here quós emi de praéda de quaestóribus,
 Is índito caténas singulárias,
 Istás maiores quíbu' sunt iuncti démito.
 5 Sinito ámbulare, sí foris, si intús volent:
 Sed uti ásserventur mágna diligéntia.
 Libér captivós ávi' ferae consímilis est:
 Semél fugiundi sí datast occásio,
 Satis ést: numquam postíllac possis préndere.

115

rupt. Het telt een voet te weinig en de constructie *cupio ut* is voor Plautus' tijd ongehoord. Overigens bevatten de oudste en beste codices *imperet*, niet *impatret* dat eerst in jongere handschriften opdaagt, zijnde eene reeds in de middeleeuwen gemaakte — misschien goede — tekstverbetering.

104. *sese omnes amant* „zij houden slechts van zich zelf” v. a. zij zijn egoïsten.

109. Den parasitus is het steeds om eten te doen, niet om drank. Derhalve is *ebrius* hier met genochte over-

drijving eene sterke uitdrukking voor *repletus*.

SCENA II, iambische senarii.

110. *sis = si vis* (als gij wilt), zoo *sultis* (b. v. va. 456) = *si voltis*. — Na *tu* hiaat.

111. *heri = heri* (gisteren).

112. Eerst waren zij met zwaardere ketens aan elkander vastgeklonken. Nu zegt Hegio, dat men hun die zal afnemen en ieder afzonderlijk boeien. De twee gevangenen zijn natuurlijk niet op het tooneel.

113. *avis fera* v. a. vogel in het woud.

- 10 LO. Omnés profecto líberi lubéntius
Sumu' quám servimus. HE. Nón videre ita tú quidem. 120
LO. Si nón est quod dem, méne vis dem ipse ín pedes?
HE. Si déderis, erit extémplo mihi quod dém tibi.
LO. Avi' mé ferae consímilem faciam, ut praédicas.
- 15 HE. Ita ut dícis: nam si fáxis, te in caveám dabo.
Sed sáti' verborumst: cúra quae iussi átque abi. 125
Ego íbo ad fratrem ad álios captivós meos:
Visám ne nocte hac quípiam turbáverint.
Inde mé continuo récipiam ruisúm domum.
- 20 ER. [ter zijde] Aegrést mi hunc facere quaéstum carcerá-
Proptér sui gnati míseriam miserúm senem. [rium 130
Sed si úllo pacto ille húc conciliari potest,
Vel cárnificinam hunc fácere possum pérpeti.
HE. Quis hic lóquitur? ER. Ego, qui tuo maerore máceror,
25 Macéscó, consenéseco et tabescó miser.
Ossa átque pellis súm mera macritúdine. 135
Neque úmquam quicquam mé iuvat quod edó domi:

120 vlgg. Uit uwe daden, zegt He-
gio, blijkt dit niet, en zinspeelt er
op dat de loricarius nog geen peculium
genoeg heeft opgespaard om zich vrij
te koopen. Deze antwoordt met eene
woordspeling, naar aanleiding van He-
gio's laatste woord *quidem*, alsof daarin
de verbaalvorm *dem* lag. — Men lette
er ook op dat *dare* in het Latijn eene
ruimere bet. heeft dan „geven” en meer
dan eens eerder met *tribévai* dan met
tribónvai overeenstemt.

122. *quod dem tibi* nl. *malum* (slaag).

125. *sed satis* etc. Wij zouden zeg-
gen: scherts ter zijde.

127. *quípiam* advverb. „op eenige
wijze”, zie Inl. 31.

127. *visam ne* „ik zal zien of soms”.

Waarschijnlijk heeft men hier te doen
met het vraagwoord *nē*, niet met *nē*,
en dan staat *visam ne* *turbá-*
verint gelijk met *visam turbáverint*
of *visam si* *turb.* Vergelijk Cic.
Tusc. 5, 15, 45 *videamus ne*, ut
acervus ex sui generis granis, sic beata
vita ex sui similibus partibus effici
debeat; hier is *ne* = „of niet”. Varro
R. R. 2, 9 cum circumspiceret Atticus,
ne quid praeterisset; hier *ne* = „of”.

133. Spr. uit *qu'shic loquitur* en
vs. 137 *fris* zie Inl. 15 en 16.

135. „Ik ben louter vel en been
van magerte”; *mera* is nom.

136. *me isvat* „bekomt me”, even-
zoo *beat* in 137.

- Foris áliquantillulum étiam quod gusto íd beat.
 HE. Ergásile, salve. ER. (*snikkend*) Dí te bene ament, Hégio.
- 30 HE. Ne flé. ER. Egone illum nón fleam? ego non défleam
 Talem ádolescentem? HE. Sémp(er) sensi filio 140
 Meo té esse amicum et illum intellexí tibi.
 ER. Tum dénique homines nóstra intellegimús bona,
 Quom quae ín potestate hábuimus ea amísimus.
- 35 Ego, póstquam gnatus tuos potitust hóstium,
 Expértus quanti fúerit, nunc desidéro. 145
 HE. Aliénus quom eius incómodum tam aegré feras,
 Quid mé patrem par fácerest, quoi illest únicus?
 ER. Aliénus ego? aliénus illi? ah, Hégio,
- 40 Numquam ístuc dixis néque animum induxís tuom:
 Tibi ille únicast, mi etiam único magis únicus. 150
 HE. Laudó, malum quom amíci tuom ducís malum.
 Nunc hábe bonum animum. ER. (*jammerend*) Éheu: huic
 Quia núnc remissus ést edundi exércitus. [illúd dolet,
- 45 HE. Nullúmne interea náctu's, qui possét tibi
 Remíssum quem dixti ímperare exércitum? 155
 ER. Quid crédis? fugitant ómnes hanc provínciam,
 Quoi obtígerat, postquam cáptust Philopolemús tuos.
 HE. Non pól mirandumst fúgitare hanc provínciam.

139. Hiaat bij de persoonswisseling.
 151. *quom* „dat“. Zie Speijer
 Spraakk. § 750. — Dit redengevende
 gebruik van *quom* is bij de comici
 zeer gewoon, zoo b. v. in dit stuk vs.
 356, 374.

152. Dit vers heeft tweemaal hiaat.
Huic ziet oogenschijnlijk op *ani-*
imum, door Hégio gezegd. Het kan
 ook zijn, dat de parasitus met de hand
 naar den buik wijst. In beide gevallen
 is de bedoeling de zelfde.

153 De Romeinen ontleenen gaarne
 beeldspraak aan het leger en mili-
 taire zaken, evenzeer als aan het
 recht. Dit kan ook niet bevreemden
 bij een volk, waarvan bijna twee
 eeuwen later de nationale dichter zoo
 juist zong: *tu regere imperio populos*
Romane memento — | *has tibi erunt ar-*
tes — *pacisque imponere morem* | *parcere*
subiectis et debellare superbos. — Om-
 trent *quia* zie de noot op 203.

- 50 Multis et multigeneribus opus est tibi
 Militibus. Primumdum opus est Pistorensibus: 160
 Eorum sunt aliquot genera Pistorensium:
 Opus est Paniceis, opu' Placentinis quoque,
 Opu' Turdetanis, opu' Ficedulensibus:
- 55 Iam maritimi omnes milites opu' sunt tibi.
 ER. Ut saepe summa ingenia in occulto latent: 165
 Hic qualis imperator nunc privatus est.
 HE. Habe modo bonum animum. nam illum confido
 domum
 In his diebus me reconciliassere.
- 60 Nam eccum hic captivom adolescentem Aleum
 Prognatum genere summo et summis diis: 170
 Hoc illum me mutare confido pote.
 ER. Ita di deaeque faxint. [na een oogenblik wachters] Sed
 numquod foras
 Vocatus es ad cenam? HE. Nusquam, quod sciam.
- 65 Sed quid tu id quaeris? ER. Quia mist natalis dies:
 Propterea a te vocari ad cenam volo. 175

159 vlgg. De namen der contin-
 genten voor het leger van Ergasilus
 zijn zoo gekozen dat zij te gelijker tijd
 aan de eterij doen denken (*pistor*
 bakker en handelaar in lekkernijen,
panis brood, *placenta* koek, *turdus* lij-
 ter, *ficedula* basterdnachtegaal, *maritimi*
milites natuurlijk „visch“) en aan wer-
 kelijke oorden of volkstammen (*Pisto-*
ria stad in Etrurië, de *Poeni* of Kar-
 thagers, *Placentia* aan den Po, de *Tur-*
detani in Spanje, *Ficulnea* of *Ficulea*
 [zoo dit bedoeld is] naam van een oud
 stadje bij Rome).

167. *habe modo bonum animum*. Na
 het intermezzo over het etensleger komt

Hegio met dezelfde woorden als in
 152 ter zake terug.

168. *reconciliassere* zie Inl. 33.

169. twee hiaten, zie Inl. 23 II
 en V. — *Eccum hic*, nl. binnen in
 huis, vgl. 1015.

171. *pote* zie Inl. 35 Aanm.

172. Nu heeft de parasitus het ter-
 rein voldoende verkend en waagt het
 met zijn eigenlijk doel voor den dag
 te komen, nl. om bij Hegio ten eten ge-
 noodigd te worden. De wijze waarop
 hij dit aanlegt, is kenschetsend voor
 den aard der grappen en suaaksche
 gezegden, die men van den parasitus
 verwacht en dult.

HE. Facéte dictum. Séd si pauxilló potes
 Conténtus esse. ER. Né perpauxilló modo:
 Nam istóc me assiduo víctu delectó domi. —

- 70 Age sís roga emptum, nísi qui meliorem áfferet
 Quae mi átque amicis pláceat conditió magis. 180

Quasi fúndum vendam, meis me addicam légibus.
 HE. Profúndum vendis tú quidem haud fundúm mihi.
 Sed sí venturu's, témpéri. ER. Em, vel iam ótiumst.

- 75 HE. I módo, venare léporem: nunc erém tenes.
 Nam méu' scruposam víctus commetát viam. 185

ER. Numquam ístoc vinctes me, Hégio: ne póstules.
 Cum cálceatis déntibus veniám tamen.

HE. Aspér meus victus sánest. ER. Sentesne ésitas?

- 80 HE. Terréstris cenast. ER. Sús terrestris béstias.
 HE. Multís holeribus. ER. Cúrato aegrotós domi. 190

Numquíd vis? HE. Venias témpéri. ER. Memorém mones.

HE. Ibo íntro atque íntus súbducam ratiúnculam,

176. *facete dictum* „niet onaardig“.

177. *ne . . . modo = dummodo ne . . .*
 „als maar niet“.

179. *emptum rogare* is een rechts-term (verg. Dig. XVIII, 1, 41). Letterlijk bet. het „vragen om te koopen“, *emptum* is supinum. De koop wordt bij de Romeinen, evenals alle andere contracten, door eene *sponsio* tot stand gebracht, waarbij de koper *emptum rogat*, d. i. in dier voege de formule uitspreekt „*spondeo* mij dit of dat op deze of die voorwaarde tegen dezen of dien prijs te geven?“ Zeide dan de verkoper: *spondeo*, dan was de koop gesloten. — Ergasilus biedt hier zich zelven te koop aan, doch onder beding zoo hij geen beteren koper kan vinden; hij bedient zich van de formule, bij den verkoop van grondgebruikelijk. Van daar Hegio's antwoord: *profundum* — nl.

ventrem tuum — *vendis, haud fundum*.

188. *vel iam v. a. „nu al“*, letterl. „zelfs (vel) nu reeds (iam)“.

184. De handschriften hebben *irim*, wat geen woord is, want aan godin Iris valt hier niet te denken; *erem* is eene verbetering van Salmasius, die beter voldoet dan de gewone lezing *ictim*. Immers *er* „stekelvarken“ staat lijnrecht tegenover *lepus*.

188. *asper*, letterl. „puntig, stekelig“, van daar Erg.'s vraag *sentesne esitas?* Hegio bedoelt natuurlijk *asper* in den zin die overig is in het fr. *après* „qui cause une impression désagréable sur le goût, sur le toucher“ (Litttré). — *zeifare*, frequ. van *édo*.

191. *numquid vis* „hebt gij nog wat?“ de vaste formule, waarmede men beleefd te kennen geeft, dat men heen wil gaan.

Quantillum argenti mihi apud trapezitam siet.
Ad fratrem, quo ire dixeram, mox ivero.

SCENA III. (Canticum).

ACTUS II.

LORARI. CAPTIVI (PHILOCRATES. TYNDARUS).

De opperste der lorarii spreekt tot de gevangenen:

Si di immortales id voluerunt, vos hanc aerumnam exsequi, 195
Decet id pati animo aequo: si id faciatis, levior labor erit.

Domi fuistis credo liberi:

Nunc servitus si evenit, ei vos morigerari mos bonust
Eamque ex erili imperio ingeniis vobis lenem reddere.

Indigna digna habenda sunt, eru' quae facit. 200

CA. Oh, oh, oh.

LO. Eulatioe multa oculis multa mera cietur.

In re mala animo si bono utare, adiuvat.

TYN. At nos pudet quia cum catenis sumus. LO. At
pigeat postea

10 Nostrum erum, si suos eximat vinculis

198. *trapezitam* zie Glossarium.

194. Het plusquamperf. waar wij
zouden zeggen *ik heb straks gezegd*.
Vergel. b. v. Caes. B. G. II, c. 1.

SCENA III. — Canticum.

- vs. 1 iambische octonarius.
- 2 trochaeische septenarius.
- 3 iambische quaternarius.
- 4 en 5 iambische octonarii.
- 6 iambische senarius.
- 7 trochaeische octonarius.
- 8 iambische senarius.
- 9 iambische octonarius.

198. *ei* eenzylbig.

199. *ex erili imperio ingeniis vobis*

v. a. „u schikkende naar het gebod uws meesters”; letterlijker „[door] nwe neiging (gezindheid, stemming) uit 's meesters gebod [te doen voortvloeiën]”. In dezen abl. absol. is *ingeniis vobis* het subject en *ex erili imperio* doet dienst als praedicaat. Vs. 200 drukt op andere wijze dezelfde gedachte uit als 199.

201. De handschriften geven hier gedeeltelijk onzin. M. i. moet er dit gestaan hebben, wat hier in den tekst is opgenomen. De lorarius maakt eene woordspeling met *multa*, de eerste keer abl. fem. van *multus*, de tweede maal nom. van *multa* „boete, nadeel”; *ciere* oud voor *movere*. — Let op den hiaat na den 4den voet.

Aút solutós sinat quós argento émerit.

205

TYN. Quid a nobis metuit? scimus nos

Nóstrum officiúm quod est, sí solutós sinat.

LO. Át fugam fíngitis: séntio quám rem agitis.

15 TYN. Nós fugiamus? quó fugiamus? LO. In pátriam.

TYN. Apage, haud nós id deceat

Fúgitivos imitári. LO. Immo edepol, si érit occasio,

haúd dehortor.

TYN. Únum exoráre vos sínite nos. LO. Quídnam id est? 210

TYN. Út sine hisce árbitris átque vóbis

Nóbis detás locum cólloquéndi.

20 LO. Fíat. abscédite hinc. nós concedámus huc.

[*tot Tynd.*] Séd brevem orátionem íncipísse.

TYN. Em, istúc mi certum erát; [*tot Philocr.*] concede huc.

LO. [*tot de zynen*] Abíte ab istis.

215a

PHIL. [*tot den lorarius*]

Obnóxii ambo

215b

Vobís sumu' propter hánc rem quom uti

25 Vólumu' nos copiae fáciti' nos cómpotes.

De gevangen en gaan ter zijde en spreken nu tot elkander.

PHIL. Sécede huc núnc iam, sí videtúr, procul,

Ne árbitri dícta nostra árbitrarí queant

Neú permanét palam haec nóstra fallácia.

220

vs. 10 en 11 cretici.

• 12 iambische quaternarius.

• 13 en 14 cretici.

• 15 en 16 trochaeische octonarii.

• 17 en 20 cretici.

• 18, 19 en 21 bestaan uit 2 cretici + 2 trochaeën.

• 22—24 iambici quaternarii hypermetri.

• 25—30 cretici.

203. Bij verba affectuum staat bij Plautus in den regel *quia*; zelden, zooals in klassiek Latijn *quod*. Vergel. vs. 259.

206. Spreek uit *q'd a nobis*. Zie Inl. 16.

208. Spreek uit '*patriam* (Inl. 22), daarachter hiaat.

213. *abscédite*, nl. *vos captivi*.

218. *nunc iam* zie Glossarium.

- Nám doli nón doli sùnt nisi astú colas,
 30 Séd malum máxumum, si íd palam próvenit.
 Nam sí erus tu mi es átque ego me tuom ésse servom
 assímulo:
 Tamen víso epust, cautóst opus, hoc ut sóbrie sineque 225
 Accúrate agátur, docte ét diligénter. [árbitris
 Tanta íncepta rés est: haud sómaiculóse hoc
 35 Agúndumst. TYN. Ero út me volés esse. PHIL. Spéro.
 TYN. Nam tú nunc vidés pro tuó caro cápíte
 Carum ófferre meúm me capút vilitáti. 230
 PHIL. Sció. TYN. At scire meménto, quando id quód
 volés habébis.
 Nám fere máxuma pars mórem hunc homínés habent:
 40 Quod síbi volunt dum id ímpetrant,
 Sùnt boni: séd id ubi iám penes sése habent,
 Éx bonis péssumi et fráudentíssumi 235
 Fíunt. PHIL. Nunc út mihi té volo esse aútumo.
 Quód tibi suádeam, suádeam meó patri.
 45 Pól ego, si te aúdeam, meúm patrem nóminem:
 Nám secundúm patrem tú pater próxumus.
 TYN. Aúdio. PHIL. Et proptérea saepius
 ted út memineris móneo: 240

vs. 31 iambische septenarius.
 „ 32 iambische octonarius.
 „ 33—37 bacchii.
 „ 38 iambische septenarius.
 „ 39 creticus quaternarius.
 „ 40 iambische quaternarius.
 „ 41—46 cretici.
 „ 47 en 48 septenarii, eerste helft trochaeisch, na de caesuur iambisch.

222. *palam provenit* „komt te voorschijn, wordt openbaar”; *íd* nl. de list.

223. Philocrates geeft dus te kennen dat zij hunne rollen gewisseld hebben, en dat hij, de heer, zich als de slaaf voordoet, Tyndarus daarentegen, die in werkelijkheid de slaaf is, den heer voorstelt.

231. *híaat na scío*.

232. *maxuma pars* is appositie van *homines*.

Nón ego erus tibi, séd servös sum.

Nunc óbsecro te hoc únun:

Quóniam nobis di ímmortales ánimun ostenderúnt suom,

50 Út qui erum me tíbi fuisse atque ésse conservóm velint:

Quoi ántehac pro iure ímperitabam meo, nunc te oro

pér precem,

Pér fortunam incértam et per mei te érga bonitatém patris 245

Pérque servitiúm commune, quod hóstica evenít manu,

Né me secus honóre honestes, quám quom servibás mihi,

55 Átque ut qui fuerís et qui nunc síis meminisse ut mé-
mineris.

TY. Scío equidem me te ésse nunc et te ésse me.

PH. Em istuc sí potes

Mémoriter meminísse, inest spes nóbis in hac astútia. 250

vs. 49 vlgg. trochaeische septenarii.

241. d. i. ik geld van nu aan als uw slaaf, gij als mijn heer; denk daar toch om.

243. *qui* zou hier nom. plur. kunnen wezen; doch het is de partikel *qui*, van vrij wel gelijke kracht als de verwante homerische partikel *τοι*, nl. om te bevestigen. Zij wordt bij Plantus niet zelden aangetroffen, in verbinding met *ut* (zie b.v. ook vs. 553 van dit stuk), met *hercle*, *edepol*, *ecastor*, *quippe*. In het klassieke Latijn is dit *qui* bewaard in *atqui*.

246. Lees: *qu'd hóstica évenít manu*; evenzoo vs. 250 'n *hác astútia*. Zie Inl. 16 en 22.

247. Plantus houdt er van om in klank en in afleiding verwante woorden onmiddellijk bij elkander te plaatsen. Zoo hier *honore honestes*, vs. 248

meminisse ut meminervis, vs. 250 *mémoriter meminisse*. Vergel. nog 355—358, 409, 439, 774, 828. De latere tijd zag in de overmaat van die opeenhooping te recht wansmaak, en vermeed ze.

247. In de handschriften en edities staat *quam quom servibas mihi*, wat geen goeden zin geeft. Immers Philocrates vraagt hier niets anders dan dit, dat Tyndarus zijne rol goed zal spelen, zooals uit 248 en vooral uit het antwoord van Tynd. (vs. 249) zonneklaar blijkt. Hij moet dus er op aandringen dat Tyndarus hem *niet* de eer bewijst, die hij hem vroeger placht te bewijzen. Daarom pleegt men deze plaats aldus te verklaren, alsof er stond *ne me secus . . . honestes quam [ego te]*, *quom servibas mihi* (behandel mij evenals ik u deed), maar het staat er niet.

SCENA IV.

De vorigen. HEGIO.

HE. Iam égo revortar íntro, si ex his quae volo exquisívero.

Úbi sunt isti, quós ante aedes iússi huc producí foras?

PH. Édepol tibi ne in quaéstione essémus cautum intéllego;

Íta vinclis custódiisque circummoenití sumus.

5 HE. Quí cavet ne décipiatur, víx cavet, quom etiám cavet. 255

Étiam quom cavísse ratus est, saépe is cautor cáptus est.

An vero non iústa causast út vos servem sédulo,

Quós tam grandi sím mercatus praésenti pecúnia?

PHIL. Néque pol tibi nos, quía nos servas, aéquomst
vitio vórttere,

10 Néque te nobis, si hínc abeamus, sí fuať occásio. 260

HE. Úť vos hic, itidem illi apud vos méu' servatur filius.

PHIL. Cáptust? HE. Ita. PHIL. Non ígitur soli nós
ignavi fúimus.HE. (*tot Philocrates*) Sécede huc:(*gaat met Philocrates ter zijde, Tyndarus alleen latende*)

Nam súnť quae ex te sólo scitarí volo,

Quárum rerum té falsiloquom mi ésse nolo. PHIL. Nón ero,

15 Quód sciam; siquíd nescibo, id nésium tradám tibi. 265

SCENA IV.

vs. 1—108 trochaeische septenarii.

253. *in quaestione esse* "zoek zijn".255. *quom etiam = etiam quom.*260. *fuať*. Zie Inl. 33; omtrent de lengte van de *a* 27.262. *fúimus*. De perfecta op *-ui* hadden oorspronkelijk eene lange *u*; verg. Inl. 28.265. *nescius* heeft hier passieve beteekenis.

TYN. (*ter zijde*) Núnc senex est ín tonstrina; núnc iam
cultros áttinet.

Ne íd quidem involúcri iniicere vóluit, vestem ut ne
ínquinet.

Séd utrum strictímne áttonsurum dícani esse an per
péctinem

Néscio: verúm si frugíst, úsque admutílábít probe.

20 HE. (*tot Phil.*) Quid tu? servósne ésse an liber mávelis,
memorá mihi. 270

PHIL. Próximum quod sít bono quodque à malo lon-
gíssume,

Íd volo: quamquám non multum fúit molesta sérvitus
Néc mihi secus erát quam si essem fámiiliaris fílius.

TYN. (*ter zijde*) Eúgepae: Thalém talento nón emam
Milésium.

25 Nam ád sapientiam húius ille nímiu' nugatór fuit. 275
Ut facete orátionem ad sérvitutem cóntulít.

266. Tyndarus vergelijkt den ouden heer Hegio bij iemand wien in den barbierswinkel haar en baard geknipt wordt. „De haarkunstenaar (Philocrates) heeft hem niet eens een doek omgedaan, voldoende om zijn kleed te vrijwaren; hoe hij hem knippen zal *strictim* („strijkelings” met de schaar tegen de huid) of *per pectinem* (de afteknippen haren met den kam samenhoudend) weet ik niet, maar dat de heer Hegio er kaal van zal afkomen, dat weet ik opperbest”. — *cultri* plur. „schaar” vergel. het fr. les ciseaux. — *involucris* is een partitieve gen. afhangend van *íd* „dit [d. i. zooveel] aan omhulsel”.

274. *eugepae* „bravo”. Het is natuurlijk het Grieksche *εὖγε καὶ* „goed zoo, jongen”.

De Milesiër Thales, evenals Pythagoras, is de wijsheid in persoon. Dat Tyndarus zegt hem niet voor een „talent” te willen koopen, is blijkbaar om den klank *Thalem talento*. Toch kan hier niet het groote talent zilver (*talentum magnum*) bedoeld zijn. Men verwacht noodwendig eene kleine som. Nu kan *talentum* ook een klein bedrag wezen. In de *Trinummus*, een ander stuk van Plautus, komt het voor dat een slaaf aan een vriend een *talentum* geleend heeft en het gaat terug vragen om als reisgeld te dienen.

276. *ad* „in vergelijking van”. Zie Terent. Eun. II, 3, 70.

276. Tyndarus zegt dat Philocrates zijne rol van slaaf zoo uitmuntend speelt. En dit is juist. Want elk woord dat Philocrates tot Hegio spreekt,

HE. (*tot Phil.*) Quó de genere gnátust illic Philocrates?

PHIL. Polyplúsio,

Quód genus illist únun pollens átque honoratíssumum.

HE. Quid ípsus hic? quo honórest illic? PHIL. Súmmo
atque ab summis viris.

30 HE. Tum ígitur ei quom in Áleis tanta grátia est, ut
praédicas, 280

Quíd divitiae, súntnę opimae? PHIL. Unde éxcoquat
sebúm senex.

HE. Quíd pater? vivítne? PHIL. Vivom, quom índę
abimus, líquimus.

Núnc vivatnę nécne, íd Orcum scíre oportet scilicet.

TYN. (*ter zijde*) Sálva res est: philosophatur quóque
iam, non mendáx modost.

35 HE. Quíd erat ei nomén? PHIL. Thensaurochrýsoni-
cochrýsides. 285

HE. Vídelicet proptér divitias índitum id nomén quasist?

PH. Ímmo edepol proptér avaritiam ipsíus atque audáciam.

HE. Quíd tu ais? tenáxne pater est eíus? PHIL. Immo
edepol pérтинax. 289

teekent den slaaf, wel den vrijmoedigen, geestigen, gevatten, maar toch den slaaf. Wanneer later Tyndarus in verhoor genomen wordt, speelt deze even onberispelijk zijne rol van edelman en ridder. Beide figuren doen de menschenkennis en het talent van Plautus eer aan.

277. *Polyplusio* „van de familie Schatrijk”.

278. *unum*. Zie Speijer Lat. Spraakk. § 589.

280. *ei* eensylbig, *Áleis* tweesylbig.

281. Hegio bedoelt *opimus* in den zin van „rijk, overvloedig”, Philocr.

veinst het op te vatten in de bet. „vet, vettig”.

283. Orcus is Pluto.

285. Plautus zegt steeds in vragen *quid* (niet *quod*) *est nomen?* — Waarschijnlijk is ons de naam in bedorven staat overgeleverd. In plaats van twee keer *-chrys(o)-* (*χρυσός*) zal wel op een van beide plaatsen *-croes(o)-* (koning Croesus) gestaan hebben.

Na 287 staat in de handschriften een vers, dat stellig onecht is: *nam illic quidem Theodoromades fuit germano nomine*, en dat gevormd is naar 633—635.

Quín etiam ut mage nóscas, genio súdo ubi quando sá-
crificat, 290

- 40 Ád rem divinám quibus opus est Sámiis vasis útitur,
Né ipse genius súrripiat: proinde áliis ut credát vide.
HE. Séquere hac me igitur: eadem ego ex hoc quae
volo exquisívero. —

(gaat met *Phil.* daar waar *Tynd.* staat)
(tot *Tyndarus*) *Philocrates*, hic (naar *Philocr.* wijzende)
fécit hominem frúgi ut facere opórtuit.
Nán ego ex hoc quo génere gnatus sís scio: hic fassúst
mihi. 295

- 45 Haéc tu eadem si cónfigeri vís, tua ex re féceris.
Quae tamen aio scíre me ex hoc. TYN. Fécit officium
híc suom,
Quóm tibist conféssus verum. Quámquam volui sédulo
Meam nobilitatem óccultare et génus et divitiás meas,
Hégio: nunc quándo patriam et líbertatem pérddi, 300
50 Nón ego istunc me pótius quam te métuere aequom cénseo.
Vís hostilis cum ístoc fecit meas opes aequábiles.
Mémini quom dicto haúd audebat, fácto nunc laedát licet.
Séd viden? fortúna humana fíngit artatque út lubet.

289. Scandeer *quid tu ais? tenázne* met hiaat achter *tu*. Zoo steeds in deze zegwijze, zie b. v. 627.

290. Die vader van *Philocrates*, zegt *Pseudotyndarus*, is zulk een vrek, dat, wanneer hij eens aan zijn eigen genius offert (d. i. op zijn verjaardag), hij geen ander vaatwerk gebruikt dan aardewerk (*vasa Samia*), uit angst dat de genius hem zijn kostbaar vaatwerk, zoo hij het gebruikte, zou ontstelen

292. *proinde* zie Speijer Lat. Spraakk. § 712 Aanm. 2.

293. *igitur* zie Glossarium; — *eadem* „op dezelfde wijze”.

303. *quom* *haúd audebat* „ik herinner mij den tijd, dat enz.” Deze constructie bij *memini* komt zelfs bij *Cicero* voor, b. v. ad *Fam.* 7, 28, 1 *memini cum mihi desipere videbare, quod cum istis potius viveres quam nobiscum*.

Mé qui liber fúeram servom fécit, e summo ínfumum; 305
 55 Qui ímperare insuéram, nunc altérius imperio óbsequor.
 Ét quidem si proinde ut ipse fui ímperator fámiliae
 Hábeam dominum, nón verear ne iniúste aut graviter
 mi ímperet.

✓ Hégio, hoc te mónitum, nisi forte ípse non vis, vóluerim.
 HE. Lóquere audacter. TYN. Tám ego fui ante líber
 quam gnatús tuós. 310

60 Tám mihi quam illi líbertatem hostílis eripuit manus.
 Tám ille apud nos sérvit, quam ego núnc hic apud te sérvio.
 Ést profecto déu', qui quae nos gérimus auditque ét videt.
 Ís, uti tu me hic hábueris, proinde íllum illic curáverit.
 Béne merenti béne profuerit, mále merenti pár erit. 315

65 Quám tu filiúm tuom, tám me meu' patér désiderat.
 HE. Mémini ego istuc. Séd faterin éadem quae hic
 fassúst mihi?

TYN. Égo patri meo ésse fateor súmmas divitiás domi
 Méque summo génere gnatum. Séd te obtestor, Hégio,
 Né tuom animum aváriorem fáxint divitiáe meae, 320
 70 Né patri, tametsi única' sum, decére videatúr magis
 Mé saturum servíre apud te súmptu et vestitú tuo

305. Het Lat. *plqpfum* is een echt „remote past”, zooals de Engelschen dien tijd noemen. Van daar dat het vaak gebruikt wordt (zelfs in gevallen waar *wij* het niet zouden doen) om een vroeger verleden aan te duiden; zoo *fueram* hier, met betrekking tot *feci* „na vrij geweest te zijn, ben ik slaaf geworden”. Vergel. noot op 194.

307. Zulk eene uitdrukking als *imperator familiae* schetst beter dan een lang betoog de uitgestrektheid en de volstrektheid van het gezag eens Romeinschen paterfamilias.

309. *voluerim*, beleefdheidsconjunctivus.

315. *bene merens* is een *εὖ περὶ τὸν* „die een ander goed doet”, *male merens* staat er tegenover. Tyndarus zegt: „de Godheid zal uw goede daden met goed, uw kwaad met kwaad vergelden”.

321. *decere* is in de ouderwetse taal niet zeldzaam met den datief geconstrueerd; — *tametsi*, spr. uit *etiamsi*.

322, 323. Liever slaaf en goed gevoed (*satur*) in den vreemde, zou vader allicht denken, dan vrij doch bedelaar in het vaderland.

Pótius quam illi, ubi mínime honestumst, méndican-
tem vivere.

HE. Nón ego omninó lucrum omne esse útile homini
existumo. 325

Scío ego, multos iám lucrum lutuléntos homines réddidit,
75 Ést etiam ubi profécto damnum praestet facere quám
lucrum.

Ódi ego aurum: múlta multis saepe suasit pérperam. —
Núnc hoc animum advórtē, ut ea quae séntio paritér scias.
Filius meus illic apud vos sérvit captus Álide. 330

Eum si reddis míhi, praeterea ún timerum né duis:
80 Ét te et hunc amíttam hinc. Alio pácto abire nón potes.
TYN. Óptimum atque aequíssimum oras óptimusque
hominum és homo.

Sed is privátam sérvitutem sérvit illi an públicam?

HE. Privátam medicí Menarchi. PHIL. (haastig inval-
[lende] Pol hic quidem huius ést cluens: 335

Tam hoc quidem tibi in proclivi, quam ímber est,
quandó pluit.

85 HE. (tot Tyndarus) Fác is homo ut redimátur.

TYN. Faciam. Séd ted oro, Hégio....

Vs. 324 is weggelaten, daar die regel
blijkbaar uit een ander stuk (de *Au-
lularia*) hier te onpas is overgebracht.

326. *lutulentos reddidit* „heeft vele
mensen [zedelijk] bezoedeld”; *lutum*
is „modder”.

329. *ut scias*, v. a. ut tecum
communicem sententiam meam. Vgl.
het homerische ἐξαύδα, μὴ κεύθε νόη,
ἵνα ρεῖδομεν ἄμφω.

330. In het oud-Latijn heeft de

zoogenaamde constructie der stedena-
men grooter uitbreiding en kan van toe-
passing zijn op alle oorden, ook namen
van landen. Verg. vs. 573 en 998.

331. *praeterea* met ontkenning „ove-
rigens niet, overigens geen”.

333. *optimum atque aequissimum*
oras staande uitdrukking bij Plautus =
„wat gij daar zegt komt mij billijk
voor”. Vgl. Pseud. 389, Stich. 726.

337. Hiaat volgens 23, III.

HE. Quidvis, dum ab re néquid ores, fáciam. TYN. Auscultadúm, scies.

Égo me amitti, dónicum ille huc rédierit, non póstulo:
Vérum te quaeso, aéstumatum hunc míhi des, quem
mittam ád patrem, 340

Út is homo redimátur illi. HE. Immo álium potius
mísero

90 Hínc, ubi erunt indútiae, illuc, tuóm qui conveniát patrem,
Quí tua quae tu iússeris mandáta ita ut velis pérferat.
TYN. Át nil est ignótum ad illum mittere: operam lúseris.
Húnc mitte, hic transáctum reddet ómne, si illuc vénerit. 345
Néc quemquam fidéliorem néque quói plus credát potes
95 Mittere ad eum, néc qui mage sit sérvös ex senténtia,
Néque adeo quói tuóm concredat fílium hodie audácius.
Né vereare: meó periclo ego húius experiár fidem
Frétus ingenio eíus, quod me esse scít sese erga béne-
volum. 350

HE. Míttam equidem istunc aéstumatum túa fide, si
vís. TYN. Volo:

100 Quám citissumé potest, tam hoc cédere ad factúm volo.

HE. Númquae causast quín, si ille huc non rédeat,
vigintí minas

338. *auscultadum* „luister maar”.

340. *hunc* (nl. Pseudotyndarus).

341. *illi* adverbium.

343. Spreek uit *v'lis*; zie Inl. 15.

344. *nil est* v. a. „het leidt tot niets”.

347. *ex sententia* bet. „naar (iemande) zin, naar (iemande) hart”.

351. *aestumatum tua fide* „geschat op een geldswaarde die gij belooft te voldoen [zoo hij niet terugkeert]”. Deze geldswaarde wordt in vs. 353 genoemd.

352. *cedere ad factum* „tot feit worden”, letterl. „tot feit gaan”.

353. vlg. Van deze vormelijke woorden *numquae causa est quin* . . . ? (is er eenige reden, dat dit niet zal gebeuren, v. a. hebt gij er iets tegen, stemt gij er in toe dat) bedient men zich bij het sluiten eener overeenkomst. — Wanneer hij die de verplichting te vervallen heeft, dit zelf aanbiedt, zegt hij *nulla causa est quin*, b. v. Plauti Casina 5, 4, 31 en in ons stuk vs. 625.

Míhi des pro illo? TYN. Óptume immo. HE. (*tot de lorarii*) Sóluite istum núnc iam :
 Átque utrumque. (*De gevangenen worden ontboeid.*)

TYN. Dí tibi omnes ómnia optata ófferant, 355
 Quóm me tanto honóre honestas quómque ex vinclis éximis.
 105 Hóc quidem haud moléstumst, iam quod cóllus collarí caret.
 HE. Quód bonis benefit beneficium, grátia ea gravi-
 dást bonis.

Núnc tu illum si illó's missurus, díce, monstra, praécipe ,
 Quae ad patrem vis nuntiari. Vín vocem huc ad té?

TYN. Voca. 360

HE. (*verlaat Tyndarus en begeeft zich tot Philocr. die thans aan de andere zijde van het tooneel staat*)

Quae rés bene vortat míhi meoque filio
 110 Vobisque: volt te nóvös erus operám dare
 Tuo véteri domino, quod is velit, fidéliter.
 Nam ego té dedi aestumátum huic vigintí minis:
 Hic áutem te ait míttere hinc velle ád patrem, 365
 Meum ut illic redimat filium, mutátio
 115 Intér me atque illum ut nóstris fiat filiis.
 PH. Utróquevorsum réctumst ingeníum meum,
 Ad te átque ad illum: pró rota me utí licet.

355. *atque* = ons: „of liever”. Using vergelijkt Merc. IV, 4, 1.

357. *collus* = *collum* zie Inl. 31; *collare* leeft nog voor in het fr. „collier”.

358. „een goede daad die goeden goed doet, de dank daarvoor (*gratia* ea = *gratia eius* nl. *beneficii*) is vol goeds”; *gratia grávida bonis* als het Grieksche ἀγαθὸν μιστὴν χάρις.

vs. 361—384 iambische senarii.

361. *quae res bene vortat* etc. de welbekende formule boni ominis causa.

369. *rota* is „hoepel”. Den hoepel kenden de ouden even goed als den tol (*turbo*), de stelten (*grallae*), de poppen (*pupae*) en ander speeltuig. Van het spelen met den tol is eene beroemde beschrijving in een vergelijking bij Vergilius (Aen. 7, 378 vlgg.) In den tijd van Augustus en later noemt men

- Vel ego húc vel illuc vórtar, quo imperábitis. 370
 HE. Tuté tibi tuopte ingénio prodes plúrumum,
 120 Quom sérvitutein íta fers ut ferri decet.
 Sequere. (*hij voert Philocrates tot Tyndarus en zegt tot*
dezen) Ém tibi hominem. TYN. Grátias habeó tibi,
 Quom cópiam istam mi ét potestatém facis,
 Ut ego ád parentes hunc remittam núntium, 375
 Qui mé quid rerum hic ágitem et quid fieri velim,
 125 Patrí meo ordine ómnem rem illuc pérferat.
 Nunc íta convenit ínter me atque hunc, Týndare,
 Ut te aéstumatum in Álidem mittam ád patrem:
 Si nón rebitas, huíc ut vigintí minas 380
 Dem pró te. PHIL. Recte cónvenisse séntio.
 130 Nam páter exspectat aút me aut aliquem núntium,
 Qui hinc ád se veniat. TYN. Érgo animum advortás volo,
 Quae núntiare hinc té volo in patriam ád patrem.
 PH. Philocrates, ut adhúc locorum féci, faciam sédulo, 385
 Út potissumúm quod in rem récte conducát tuam
 135 Íd petam, id pérsequarque córde et animo atque — aúribus.

den hoepel met zijn Griekschen naam
trochus (τροχός).

372. hiaat in caesura.

373. Plautus zegt zoowel *gratias*
habeo als *gratiam habeo*.

376. *me* is hier eigenlijk overbodig.
 Wij hebben hier eene in den volka-
 mond niet ongewone versmelting van
 twee cons ructiën, nl. 1. *qui me hic*
bene agitare perferat, 2. *qui quid*
hic rerum agilem perferat. — In het
 Grieksch is eene dergelijke prolepsis
 zeer gewoon, in het Latijn vindt men
 ze inzonderheid bij de comici.

Ook *omnem rem* zou hier volgens
 de strikte grammatica niet deugen.

382. *aliquem* = *alium aliquem* (zie
 Speijer Spraakk. § 569 Aanm.)

vs. 384 vlgg. trochaeïsche septenarii.

387. Zooals overal in dit tooneel
 houdt ook hier Phil. zijne aangenomen
 rol van slaaf goed vol, en kruidt dus
 zelfs zijne ernstigste en best gemeende
 verklaringen met opmerkingen en uit-
 vallen zooals die in den mond van een
 Griekschen slaaf pasten. Van daardat
 onverwachte *auribus* na *corde et ani-*
mo. — De lezing der handschriften *id*
petam id persequarques heb ik onver-
 anderd opgenomen; er is opzettelijk

TYN. Fácis ita ut te fácere oportet: núnc animum
advortás volo.

Ómnium primúm salutem dícto matri ét patri
Ét cognatis ét siquem aliúm benevolentem víderis: 390

Me híc valere et sérvitutum sérvire huic homini óptumo,
140 Quí me honore honéstiorém sémper fecit ét facit.

PH. Ístuc ne praeépías, fácile mémoria meminí tamen.

TYN. Nam équidem nisi quod cústodem habeo líberum
me esse árbitor.

Dícto patrí, quo pacto míhi cum hoc convénerit 395

De huius filió. PH. Quae memini, móra merast moné-
rier.

145 TYN. Út eum redimat ét remittat nóstrum huc ambo-
rúm vicem.

PHIL. Méminero. HE. At quam prímum: istuc ín rem
utriquest máxume.

PHIL. Nón tuom tu máge videre quam ille suom gna-
tám cupit.

HE. Meus mihi, suós quoíquest carus. PHIL. (tot Tyn-
darus) Númquid aliud? TYN. Dícito, 400

Týndare, inter nós fuisse ingénio hand discordábili,

bedoelde hiaat na *potam*, tevens geldt *am* — begrijpelijkerwijze — als lange lettergreep: er is casusur na *potam* en na *persequarique*, juist zooals eene goede uitspraak van dien langzaam uitsproken regel verlangt.

389. *omnia primum* „allereerst, vóór alles”.

393. *ne praecipias* „al zoudt gij mij dit niet gelasten” [nl. om te zeggen dat Hegio een zoo goede heer voor ons is].

398. *in rem est* „het is in het be-

lang van”, vgl. 386 in *rem conducat tuam*. *Utrique* is een datief, waar wij den genitief zouden verwachten, zooals wel meer in het Latijn.

400. Tusschen *aliud* en *dicito* staat in de handschriften ongeveer een geheele regel, dien ik als inschuiffel heb uitgeworpen. De traditioneele tekst luidt nl.

PHIL. *namquid aliud vis patri nuntiari?* TYND. *me hic valere et tuto audacter dicito.*

150 Néque te commeruisse culpam néque me advorsatúm tibi :
 Béneque ero gessísse morem in tántis aerumnís tamen ,
 Néque med umquam déservísse té neque factis néque fide 405
 Rébus in dubiís , egenis. Haéc pater quandó sciet ,
 Týndare, ut fuerís animatus érga suom gnatum átque se ,
 155 Númquam erit tam avárus, quin te grátus emittát manu.
 Ét mea opera, si hínc rebito , fáciám ut faciat fácilius.
 Nám tua opera et cómitate et vírtute et sapiéntia 410
 Fécisti ut redíre liceat ád parentes dénuo ,
 Quóm apud hunc conféssus es et génus et divitiás meas :
 160 Quó pacto exemísti e vinclis túom erum tua sapiéntia.
 PH. Féci ego ista ut commémoras, et te ménínisse, id
 gratúmst mihi.
 Séd merito tibi ea évenerunt á me. Nam nunc, Philocrates, 415
 Sí ego item menorém quae me erga múlta fecistí bene ,
 Nóx diem adimat: nám si servós mi ésses, nilo sétius
 165 Mi óbsequiosus sémper, ere, fuísti. HE. Di vostrám fidem,
 Hóminum ingenium líberale! ut lácrumas excutiúnt
 mihi!
 Vídeas corde amáre inter se: quántis suom erum laúdibus 420
 Ípse servós cóllaudavit. TYN. Pol' ístic me haud cen-
 ténsuam
 Pártem laudat, quam ípse meritust út laudetur laúdibus.

402—405. In 402 zegt Tyndarus (Pseudophilocrates): „wij konden ons [onderling (*inter nos*)] goed verdragen”; daarvan levert 403 het bewijs: „en *gij* hebt geene berisping verdiend en *ik* heb u niet gedwarsboemd”. In 404 begint iets nieuws, nl. de uitvoerige schildering van de trouw van den slaaf. *Te* in 405 is zoowel subj. van

gessisse als van *déservísse*. — *Tamen* beantwoordt aan een bij *in tántis aerumnís* te denken *quamquam*.

408. Plautus zegt regelmatig *servum emittere manu* = *servum manumittere*. De handschriften hebben *grátus* „dankbaar”, de gewone lezing *gratiús* is verkeerd.

- 170 HE. (tot *Philocrates*) *É*rgo quom optamé fecisti, núnc
adest occásio
Bénéfacta cumuláre, ut erga hunc rém geras fidéliter.
PH. Máge non factum póssum velle quam ópera expe-
riar pérsequi. 425
Id út scias, Iovém supremum téstem laudo, Hégio,
Me ínfidelem nón futurum *Philocrati*. HE. Probus és
homo.
175 PH. Néc me secus umquam eî facturum quícquam quam
memét mihi.
TY. Ístaec dicta te éxperiri ét opera et factis volo,
Ét quo minú' dixí quam volui dé te, animum advortás volo 430
Átque horunc verbórum causa cavéto mi iratús fuas.
Séd te quaeso, cógitato hinc meá fide mittí domum
180 Te aéstumatum et meam esse vitam hic pró te positam
pígnori,
Né tu me ignorés, quom extemplo meo é conspectu
abscésseris,
Quóm me servom in sérvitute pró ted hic relíqueris 435
Túque te pro líbero esse dúcas, pignus déseras,

423. Het causale *quom* regeert bij Plautus veelal den indicatief.

425. Constr. *non magis possum velle factum* (ik kan in niet hoogere mate wenschen dat het gebeure) *quam* etc. (dan ik door mijne medewerking het bewijs zal leveren het na te streven).

426 *laudo* zie Index. — Over 'd út *scias Iovem* verg. Inl. 22.

429. „Ik wensch, zegt Pseudophilocrates in antwoord op het aanbod van Pseudotyndarus, dat gij die woorden eens door daden in praktijk brengt”. Dit is hier, evenals in 425, de bet. van *experiri*. Vergelijk Liv. XLIV, 41, 4

waar tegenover in *verbis vim habere* staat *experiendo sine ullo effectu evanescere*, en dit *experiendo* aldus omschreven wordt *cum agi, non quem-admodum agatur odissari oportet*. — Hiaat in de caesuur.

430. Hier is *quo*, zooals niet zelden, = *ut*, maar = *ut c. indic.* natuurlijk, dus *quo minus dixi* = „in zooverre als ik niet zooveel als ik wilde, aangaande u gezegd heb”.

431. *horunc* = *tráves* „wat ik nu zeggen zal”. — Spr. uit *cavéto*, verg. Inl. 15.

434. *quom extemplo* = *quom primum*.

Néque des operam pró me ut huius réducem facias filium.

185 Scíto te hinc mínis viginti aéstumatum míttier.

Fác fidelis síis fideli, cáve fidem fluxám feras.

Nám pater, scio, fáciet quae illum fácere oportet ómnia. 440

Sérva tibi in perpétuom amicum me átque hunc † in-
ventum ínveni.

Haéc per dexterám tuam te déxtera retinéns manu
190 Óbsecro, infidélior mi né fuas quam ego súm tibi.

Hóc age tu: tu míhi erus nunc es, tú patronus, tú pater:

Tíbi commendo spés opesque meás. PHIL. Mandavísti satis. 445

Sátin habes, mandáta quae sunt fácta si referó? TY. Satis.

PHIL. (tot Tyndarus) Ét tua (tot Hegio) et tua húc
ornatus réveniam ex senténtia.

195 Númquid aliud? TYN. Út quam primum póssis redeas.

PH. Rés monet.

HE. Séquere me, viáticum ut dem á trapezitá tibi:

Eadem opera a praetóre sumam sýngraphum. TYN.

Quem sýngraphum? 450

HE. Quem híc ferat secum ád legionem, hinc íre huic
ut liceát domum.

437. *pignus deseras neque des operam* (— in den steek laat, zonder moeite te doen).

439. *fac fidelis sis fideli* „zorg dat gij getrouw zijt aan hem die u vertrouwt”.

441. De bet. der woorden *inventum inveni* is mij duister. Men pleegt ze in dier voege te verklaren: hunc [Hegionem], quem iam amicum invenisti [expertus es], denuo inveni filio eius recuperato. Deze verklaring is te gezocht om waar te kunnen wezen.

444. *hoc agere* „opletten, aandachtig zijn”.

445. Met recht mag Pseudotyndarus zeggen *mandavisti satis*. De opdracht hem gegeven is langdradig genoeg. Blijkbaar is het eindeloos uitspinnen van zulke roerende tafereelen een toegeven aan den heerschenden smaak van het Romeinsche publiek dat gaarne aandoenlijke scénes zag, zelfs in blij-spelen.

446. „zijt gij tevreden, als ik hetgeen mij opgedragen is, tot feit ge-maakt met mij terugbreng?”

450. *eadem opera* „in één moeite”.

451. *legio* in het alg. = *exercitus*.

Tu întro abi. TYN. Bene ámbulato. PH. Béne vale.

(*Tyndarus af*)

HE. (*hard op denkende*)

Edepol rém meam

200 Cónstabilivi, quom illos emi dé praeda a quaestóribus.

Éxpediti ex sêrvitute filium, si dís placet.

Át etiam dubitávi hosce homines émerem an non eme-

rém diu! 455

(*tot de lorarii naar binnen roepend*).

Sêrvate istum súltis intus, sêrvi, ne quoquám pedem

Écferat sine cústodela. iám ego apparebó domi. —

205 (*alleenspraak*) Ád fratrem modó captivos álios invisó meos.

Eadem percontábor, ecquis hunc ádolescentem nóverit.

(*tot Philocrates*) Séquere tu: te ut ámittam, ei rei prí-

mum praevertí volo. 460

SCENA V.

ACTUS III

ERGASILUS (*op den terugweg van het forum*).

Míser homost, qui ipsús sibi quod edit quaérit et id

aegre invenit:

452. *bene ambulato* de vaste term voor „goede reis”.

454. *si dís placet* wordt in den regel ironisch gebezigd v. a. „God beter ’t!” Zoo b. v. Ter. Ad. 3, 5, 30. Hier niet. Hier is het gelijk *dís adiuvantibus*. *si dís adiuvant* zooals b. v. vs. 587.

457. In de hss. staat *ecferat sine custode ego*, maar zoo komt het metrum niet uit. De verbetering *custodela iam ego* herstelt het metrum, en past ook overigens goed.

458. *modo*, dat als adverbium in klassiek Latijn de laatste lettergreep

kort heeft, heeft die bij Plautus nog anceps.

459. *eadem = eadem opera*, zie vs. 450. Evenzoo boven vs. 293. — Spr. uit *ecqu’s hunc*.

460. *ei rei* beide woorden eensylbig uit te spreken; — *ei rei praeverti volo* „ik wil mij het eerst hiertoe wenden” = „ik wil dit het allereerst doen”.

SCENA V. trochaeische septenarii.

461. *edit* conj. praes. Zie Inl. 33.

Sed illeſt miſeriór, qui et aegre quaérit et nil ínvenit :
 Ille miſerrumus éſt, qui, quom cupit éſſe, quod edit
 nón habet.

Nam hércle ego huic dié, ſi liceat, óculos ecfodiám lubens :

5 Íta malignitáte oneravit ómnes mortalés mihi. 465

Néque ieiunióſiorem néc magis ecfertúm fame

Vídi nec qui mínú' procedat quícquid facere occéperis :

Íta venter guttúrque resident éſuriales férias.

Ílicet paraſíticae arti máxumam malám crucem :

10 Íta iuventus iám ridiculos ínopes ab ſe ségregat. 470

Níl morantur iám Lacones ími ſubſellí viros,

Pláſipatidas, quíbu' ſunt verba ſíne penu et pecúnia.

464. *diē* = *diei*. Hoe men hier wil ſpellen (*diei*, *dii*, *die*) is onverſchillig, mits men het woord als twee lettergrepen *uitspreke*.

467. *qui* locatief = *quo* [sc. *die*]. Ergasilus is zoo boos op dezen ongeluksdag, rijk aan vaſten en honger, dat hij hem wel een oog uit wou ſlaan.

468. *resident es. ferias* accuſ. van inhoud: „houden een etensvacantie”.

469. *Ire malam crucem* — immers *ilicet* is = *ire licet* — is eene ouderwetſche constructie in den trant van *domum ire*.

470. *ridiculos* ſubſt. „de grappenmakers”, nl. ons paraſiti.

471. *Lacones* heeten de paraſiti hier óf om hun verſleten mantel — de lakoniſche *τρίβων* is uit de Griekſche letterkunde wel bekend — óf om hanne gehardheid in het verdragen van klappen, waarin zij de Spartaanſche knapen evenaren, die immers de zwaarſte geeselingen zonder ſmarkreten verdroegen.

imi subsellí viros. De paraſiti heeten hier *imi subellí viri*, omdat zij met de andere gaſten niet aan tafel mocht-

ten aanliggen (*accubare*), doch op een lagen zetel (*subsellium*) naast de aanligbedden aanzaten. In een ander ſtuk van Plautus (*Stichus*, va. 488 aq.) zegt de paraſitus Gelasimus tot zijn patroon: *haud postulo equidem in lecto meo accumbere | scis tu meo esse imi subelli virum*. Evenals de geheele perſoon van den paraſitus door en door Griekſch is, zoo zal ook dit aanzitten (niet aanliggen) van den grappenmaker ook te Athene regel geweest zijn. A plus forte raison te Rome, waar de Griekſche mode van aan tafel aanteligen eertijds onbekend was, en evenals zooveel, van het Hellenenvolk is overgenomen.

472. *plagipatidas*, komiſch gevormd uit *plāga* (klap), het verbum *pall* en het Griekſche patronymicum *-ιδης*; dus „van de familie der klappenkrijgers”. In menig Plautijneſch ſtuk is ſprake van geheele geſlachten van paraſiti, waar overoudgrootvader, overgrootvader, grootvader, vader en zoon, kortom allen tot het vak behooren. Perſa 1, 2, 3 *nam numquam quiaquam meorum maiorum fuit | quin parasitando pave-*

Eos requirunt, qui lubenter quom éderint reddant domi.
Ipsi opsonant, quae parasitorum ante erat provincia.

15 Ipsi de foró tam aperto capite ad lenonés eunt, 475

Quam in tribud aperto capite sántes condemnánt reos;
Néque ridiculos iam terunci faciunt. sese omnés amant.
Nám ego ut dudum hinc ábii, accessi ad adolescentes

in foro:

'Sálvete' inquam: 'quo ímus' inquam, ad prándium?'
atque illi tacent.

20 'Quís ait "hoc" aut quís profitetur?' inquam: quasi
muti silent, 480

Néque me rident. 'úbi cenamus?' inquam atque illi —
ábuont.

Díco unum ridículum dictum dé dictis melióribus,
Quíbu' solebam ménstruales épulas ante apíscier:
Némo ridet. scívi extemplo rém de compectó geri.

25 Né canem quidem írritatam vóluit quisquam imitárier, 485
Sáltem, si non árriderent, déntes ut restríngerent.

*rint ventres suos | pater avós, proavós,
abavós, atavós, tritavós | his
cognomentum erat duris capitonibus,*
natuurlijk want zonder harde koppen
zouden zij de klappen en andere hand-
tastelijke geestigheid der jeunesse dorée
niet hebben kunnen uithouden.

quibus sunt verba enz. „mooie woorden hebben de parasiti, maar zij zijn er niet op ingericht om terug te ontvangen, bij gebrek aan geld. Daarom nooden de aanzienlijke jongelieden liever huns gelijken, die terug ontvangen (*qui reddant domi*).”

475. *tam aperto capite* v. a. „zoo onverholen, zoo vrijmoedig.”

476. *in tribud*, nl. in de comitia, wanneer er een iudicium populi was.

De quaestiones perpetuae bestonden toen nog niet, en daarom zullen zulke iudicia populi niet zoo zeldzaam geweest zijn. Aan voorbeelden uit den tijd van Plautus ontbreekt het niet. Men denke slechts aan M. Livius Salinator in zijn 2de consulaat overwinnaar van Hasdrubal, die na zijn eerste consulaat iudicio populi veroordeeld was, zie Liv. 27, 34.

477. *terunci faciunt*, gen. pretii.

480. *hoc = huc* „hierheen, d. i. bij mij.” Dat *hic* vaak den 1sten persoon aanwijst, is bekend.

481. *híat na illi*. Om meer effect te maken, pauseert onze parasitus even.

486. „dat, zoo ze niet wilden lachen, zij ten minste hun tanden lieten zien.”

Ábeo ab illis, póstquam video mé sie ludificárier.
 Pérgo ad alios, vénio ad alios, deínde ad alios; úna res.
 Ómnes de compécto rem agunt, quasi in Velabro oleárii. 489
 30 Ítem alii parasíti frustra obámbulabant in foro. 491
 Núnc barbarica lége certumst iús meum omne pérsequi.
 Quí consilium iniére, quo nos victu et vita próhibeant,
 Ís diem dicam, írrogabo múltam, ut mihi cenás decem
 Meo arbitrato dént, quom cara annóna sit. Sic égero. 495
 35 Núnc ibo ad portum hínc: est illic mi úna spes cenática;
 Si éa decolabit, redibo huc ád senem ad cenam áasperam.

SCENA VI. (Cantileum).

HEGIO, den gevangene ARISTOPHONTES met zich voerend.

HE. Quid est suáviu' quám bene rém gerere

Bonó publicó, sicut égo feci herí quom

Emi hócce hominés. Ubi quisque vident,

341

Eánt obviám gratulánturque eám rem.

489. Op het Velabrum (in het S.W. van den Circus Maximus) is markt van allerlei etenswaren, insonderheid gevogelte en vleesch. Daarvan grenst het *forum laurum* (de rozenmarkt) en het *forum olivarium* (de granaatmarkt). — De sluisvaarders moesten hier een veer laten. — Na vs 490 volgt in de handschriften de regel *nonne redos inde, quoniam me ibi vides interfeceris*, een dwarslet van 487.

492. *barbaricus* = *c. Romanus*. Zie Glossarium.

495. *spes cenatica*, natuurlijk een door Plautus gebarbariseerde term.

SCENA VI.

vs. 1 en 2. *anapaesti tetrametri*. —
 Less in vs 1 *quod est*.

vs. 2, 4, 5, 1, 2. *anapaesti tetrametri*, vs. 4 *anapaesti dimeter*
 vs 9 en 10 *anapaesti dimeter* ut *nonne interfeceris* *dimeter* *anapaesti* in *nonne interfeceris*.

vs. 11 *anapaesti dimeter* *anapaesti*.

• 12 *anapaesti dimeter*

• 13 *anapaesti dimeter*

• 14 *anapaesti dimeter*

• 15 *anapaesti dimeter*

341 *nonne interfeceris*, *anapaesti* in *nonne interfeceris*.

- 5 Itá me miserúm restitándo, retinéndo
 Lassúm reddidérunt:
 Vix éx gratulándo misér iam eminébam.
 Tandem ábii ad praetórem, ibí vix requiévi. 505
 Rogó syngraphúm: datúr mi ilicó:
 10 Dedí Tyndaró: ille ábiit domúm:
 Inde ílico praevórtor
 Domúm, postquam id áctumst.
 Eo prótinus ad fratrem índe, ubi mei álii sunt captívi. 510
 Rogó Philocratem ex Álide ecquis ómnium norit. Tán-
 dem hic (*naar Aristoph. wijzende*)
 15 Exclámat, eum sibi ésse sodalem: díco eum esse apúd me.
 Hic éxtemplo orat óbsecratque, eum síbi videre ut líceat.
 Iussi ílico hunc exsólvi. (*tot Aristophontes*) Nunc tu sé-
 quere me,
 Ut quód me oravisti ímpetres, eum hóminem uti con-
 vénias. *Beiden af in het huis van Hegio.* 515

SCENA VII.

TYNDARUS (*uit het huis van Hegio haastig te voorschijn komend*).

Nunc íllud est, quom mé fuisse quam ésse nimio má-
 velim;

502. *itá* met lange ultima komt nu en dan bij Plautus voor, met name in cantica; — *restitando* van *restituere* het frequ. van *resistere*, het heeft trans. bet. „doen stilstaan.

505. hiaat in de caesuur. Evenzoo in vs. 507.

507. *domum* sc. *Alidem*.

511. *omnium* met synizese.

SCENA VII.

vs. 1—8. iambische octonarii.

vs. 9—13 (525—529) trochaeische septenarii. Lees 529 *s'ús*, verg. Inl. 15.

vs. 14. iambische senarius.

vs. 15 en 16. trochaeische septenarii.

Nunc spēs opes auxiliāque a me ségregant spernúnt-
que se.

Hic illest dies, quom nŭlla vitae meae salus sperābilist:
Neque éxitium exitiōst neque adeo spēs, quae hunc mi
aspellāt metum,

- 5 Nec súbdolis mendáciis mihi úsquam mantellúmst meis, 520
Neque déprecatiō perfidiis meis nec malefactís fugast,
Nec cónfidentiae úsquam hospitiumst néc devorticulúm
dolís.

Opérta quae fuére aperta sŭnt, patent praestígiae.

Ómnis res palámst: † néque de hac re negótiumst, 525

- 10 Quín male occidam óppetamque péstem eri vicém meam.

Péridit me Aristophontes híc, qui intro venít modo.

Ís me novít, ís sodalis Phílocrati et cognátus est.

Néque iam Salus serváre, si volt, mé potest nec cópiast —

Nisi si áliquam corde máchinor astútiam. 530

- 15 Quám, malum? quid máchiner? quid cómmuiniscar?

maxumas

517. *spernunt* zie Glossarium.

519. „en er is geen uitkomst (*exítio*) uit het verderf (*exítium*).” In vragende en ontkennende zinnen, welker praedicat bestaat uit het verbum *esse* + een nom. actionis op -*tio*, behoudt dit laatste de verbale constructie in het oud-Latijn. Zoo b. v. Asin; 920 *quid tibi hunc receptio ad test meum virum?* (wat hebt gij mijn man bij u te ontvangen?), Curc. 626 *quid tibi istum tactio?* (wat hebt gij hem aan te raken?).

Na vs. 520 heb ik uitgelaten den regel (521) *nec sucophantiis nec fucis ullum mantellum obviast*. Dit vers is nagenoeg gelijk aan 520, en Tyndarus' alleenspraak is al zoo overladen genoeg.

523. Echt plantijnsch beeld: „voor

mijne driestheid is geen onderkomen en geene herberg voor mijne listen.”

Vs. 525 ontbreekt er wat; het vers is te kort.

526. *meam* behoort bij *pestem*.

vs. 530 slaat de maat om; immers, na het uitspreken van *copiast* (529), wacht Tynd. even, en zegt met verandering van toon, alsof hem een redmiddel te binnen schiet, den iambischen senaar *nisi si aliquam* enz. Maar ook hierin ziet hij geen heil, en met 531 valt hij zich zelf driftig in de rede. De laatste regel wordt langzamer uitgesproken en de haat tusschen *incipisso* en *haereo* is met voor-dacht, want werkelijk Tyndarus haeret.

530. *machinor*, zie Inl. 27.

531. *malum* interjectie.

Núgas nunc inéptiasque incipisso: haéreo.

SCENA VIII.

HEGIO *met* ARISTOPHONTES *uit zijn huis te voorschijn tredend*, TYNDARUS.

HE. Quo illúm nunc hominem próripuisse foras se dicam ex aédibus?

TYN. Núnc enimvero ego óccidi: eúnt ad te hostes, Týndare.

Quíd loquar? Quid fábulabor? quíd negabo? aut quíd fatebor? 535

Res mi ómnis in incertó sitast: quid rébus confidám meis?

5 Utinám te di priu' pérderent, quam périisti e patriá tua, Aristophontes, qui éx parata re ímparatam omném facis. Occísast haec res, nísi reperio atrócem mi aliquam astútiam.

HE. (*tot Aristophontes*) Sequere: ém tibi hominem, adiátque alloquere.

TYN. (*hen ontwijkende*) Quís homost me hominum míserior? 540

AR. (*tot Tyndarus*) Quid istuc est, quod meos te dicam fúgitare oculos, Týndare, 40 Próque ignoto me ásperrari, quási me numquam nóveris? Équidem tam sum sérvòs quam tu, étsi ego domi libér fui,

SCENA VIII.

vs. 9 vlgg. trochaeische septenarii.

- vs. 1. iambische octonaries.
 . 2. trochaeische septenaries.
 . 3. " octonaries.
 . 4—8. iambische octonarii.

534. hiant na *occidi*.
 539. *atres astutus* „con brutale list.”
 543. hiant na *tu*; *d'ni* eenlettergreepig.

Tu usque a puero sērvitūtem sērvivisti in Álide.

HE. Édēpol minume mīror, si te fūgitat aut oculós tuos⁵⁴⁵

Aút si te odit, qui ístum appelles Týndarum pro Phí-
locrate.

15 TYN. Hégio, hic homó rabiosus hábitus est in Álide:

Né tu quod istic fábuletur áures immittás tuas.

Nám istic hastis ínsectatus ést domi matrem ét patrem,

Ét illic isti qui sputatur mórbus interdúm venit. 550

Proin tu ab istoc prócul recedas. HE. Últro istum a
me! AR. Ain, vérbero,

20 Mé rabiosum atque ínsectatum esse hástis meum me-
morás patrem?

Ét eum morbum mi ésse, ut qui med ópu' sit inspu-
tárier?

HE. Né verere, múltos iste mórbus homines mácerat,

Quibus insputarí saluti fúit atque is prófuit. 555

AR. Quid tu autem? etiam huic crédis? HE. Quid ego
crédam huic? AR. Insanum ésse me.

25 TYN. Viden tu hunc, quam inimíco voltu intúitur?
concedi óptumumst.

Hégio, quod tíbi ego dixi, glíscit rabies: cáve tibi.

550. Welke ziekte dat geweest is, die bespuwd werd, weet men niet met zekerheid. Men onderstelt dat hier de vallende ziekte (*morbus comitialis*) bedoeld wordt. Spuwen op iets (*insputare*) om onheil af te weren, is een oud gebruik, ook bij andere volken voorkomende.

551. *prócul recedas* met verwaarloosde positie der tweede lettergreep; evenzoo vs. 557 *viden tu hunc*, zie Inl. 19.

últro istum a me „weg van mij met

dien man.” De acc. *istum* is de gewone accus. in uitroepen.

553. *qui*, zie aant. op vs. 243.

555. *atque is profuit* na *saluti fuit* is mat. Misschien is de regel wel corrupt. Immers ook de klemtoon op *fuit* en het gebruik van het demonstr. *is* = *is* na het relat. *quibus* zijn hier minstens genomen misplaatst.

557. *intuitur*, zie Inl. 32.

558. „[Zie,] Hégio, wat ik u gezegd heb, [gebeurt].” Omtrent *cave tibi* vgl. de noot boven op bldz. 17.

HE. Crédidi esse insánum extemplo, ubi te áppellavit
Týndarum.

TYN. Quín suom ipse intérdum ignorat nómen neque
scit quí siet. 560

HE. Át etiam te suóm sodalem esse aíbat. TYN. Haud
vidí magis :

30 Ét quidem Alcmaeus átque Orestes ét Lycurgus póstea
Úna opera mihi súnt sodales qua íste. AR. At etiam,
fúrcifer,

Mále loqui mi audés? non ego te nóvi? HE. Pol pla-
num íd quidemst

Nón novisse, qui ístum appelles Týndarum pro Phílocrate. 565
Quém vides, eum ignóras: illum nóminas, quem nón vides.

35 AR. Ímmo iste eum sese aíť qui non est ésse et qui
veróst negat.

TYN. Tu énim repertu's, Phílocratem qui súperes ve-
rivérbio.

AR. Pól, ego ut rem videó, tu inventu's, véra vanitúdine
Quí convincas. — Séd quaeso hercle agedum áspice ad

me. TYN. Em. AR. Díć modo: 570

561. *haud vidi magis*, d. i. *haud vidi qui magis amicus esset* „ik zou niet weten, wie grooter vriend was.” Natuurlijk ironisch, in den zin van ons: „wel zeker, ga je gang maar.”

562. *Alcmaeus* (verbasterd uit 'Αλκμαίων, in de deftige litteratuur bekend als *Alcmaeo*), *Orestes*, *Lycurgus* drie welbekende razenden uit de Grieksche mythologie. Alcmaeo en Orestes zijn beiden door dezelfde oorzaak razend geworden, nadat zij ieder zijne moeder gedood hadden om den moord van den vader te wreken. Lycurgus werd razend tot straf voor zijn vijand-

schap tegen Bacchus en den Bacchusdienst. Als vierde *μαϊνόμενος* komt vs. 615 Ajax opdagen. Spreek uit *ét qu'd'm Alcmaeus*.

563. *una opera* „in één moeite”, vgl. *eadem opera* vs. 450.

566. *eum* is eensylbig, telt dus, daar eene vocaal volgt, voor de maat niet mede.

567. *vero* hier = *re vera*, „in werkelijkheid.” Zoo ook 1021.

568. *enim* is in het oude Latijn veelal eene emphatische partikel, eerst later is het uitsluitend redengevend.

- Tén negas tu Týndarum esse? TYN. Nego inquam.
 AR. Tun te Philocratem
 40 Ésse ais? TYN. Aio ego inquam. AR. (*tot Hégio*) Tune
 huic crédis? HE. Plus quidem quam tibi.
 Nam ille quidem, quem tu ésse hunc memoras, hódie
 hinc abiit Álidem
 Ad patrem huius. AR. Quém patrem, qui sérvös est?
 TY. Et tú quidem
 Sérvös es, libér fuisti: et égo me confidó fore, 575
 Si húius huc recónciliasso in líbertatem filium.
 45 AR. Quid ais, furcifér? tun gnatum té esse memoras
 líberum?
 TYN. Nón equidem me Líberum, sed Philocratem esse
 aió. AR. Quid est?
 Út scelestus, Hégio, nunc íste te ludós facit.
 Nám is est servös ípse neque umquam praéterquam
 servös fuit. 580
 TYN. Quía tute ipse egés in patria néc tibi qui vivás
 domist,
 50 Ómnes inveníri similes tui vis. Non mirúm facis:
 Ést miserorum, ut málevolentes sánt atque invideánt bonis.
 AR. Hégio, vide sís nequid tu huic témere insistas
 crédere;
 Átque ut perspició, profecto iam áliquid pugnae édedit: 585

578. *quem patrem* [nl. *eius*] *qui servös est*. Echt-romeinsch. De slaaf geldt als *res*, kan dus niet geacht worden familiebetrekkingen te bezitten.

578. Tynd. veinat te verstaan, alsof Aristophontes gezegd heeft, dat hij Liber (Bacchus) was.

579. *ludos facere alqm*, zie Glossarium.

580. Wat de constructie betreft, verg. Speijer Lat. Spr. § 531 A. 2.

585. *aliquid pugnae edidit*, verg. onze uitdrukking „een slag slaan.” In een ander stuk van Plautus, Pseudo-

Filiū tuom quód redimere se aít, id ne utiquam míhi
placet.

55 TYN. Scío te id nolle fieri: eficiam támen ego id, si
di ádiuvant.

Íllum restituum huíc, hic autem in Álidem me meo patri:
Própterea ad patrem hinc amisi Týndarum. AR. Quin
túte is es:

Néque praeter te in Álide ullus sérvos istoc nóminest. 590

TYN. Périgin servom me éxprobrare esse, id quod vi
hostili óbtigit?

60 AR. Énim iam nequeo cóntineri. TYN. (tot Hégio) Heus,
aúdin quid ait? quín fugis?

Iám illie hic nos ínsectabit lápidibus, nisi illúnc iubes
Cómprehendi. AR. Crúciór. TYN. Ardent óculi: fit
opus, Hégio:

Víden tu illi maculári corpus tótum maculis lúridis? 595

Átra bilis ágitat hominem. AR. At pól te, si hic sa-
piát senex,

65 Píx atra agitet ápud carnificem túoque capiti illúceat.

lus (I, 5, 111) zegt een listige slaaf op dergelijke wijze *dabo aliam pugnam claram et commemorabilem*. — *Quam pugnam?* vraagt de ander. „Wel” herneeft de eerste *per sucophantiam et doctos dolos circumducam lenonem*. — De lastige hiaat *pugnae edidit* doet aan eene fout denken. Veelal leest men daarom tegen de handschriften *iam aliquid pugnae dedit*.

586. *ne utiquam* zoo steeds bij Plautus en Terentius met geëlideerde *e* en korte *u*. Later schrijft men aaneen *neutiquam*.

592. Tyndarus doet alsof Aristophontes een nieuwen aanval krijgt van razernij.

593. *illic hic* „hier en daar” d. i. „overal”; — *insectabit* in de plaats van *insectabitur*. Zie Inl. 32.

594. *fit opus* is de lezing der handschriften, en tevens de goede. Het bet. „het is weer zoo ver”, letterlijk „het wordt weer gedaan”. — In de uitgaven wordt *fit opus* verkeerdelyk door conjecturen vervangen.

596. Het zwart worden van de gal (*μέλας χόλος atra bilis*) geldt bij de ouden als de ziekte die razernij verwekt. Vandaar de termen „melancholie” en „zwartgalligheid”.

597. Aristophontes zinspeelt hier op een vreeselijken marteldood voor slaven die zich misdragen hadden, nl. op dien,

TYN. Iám deliraménta loquitur, lárnae stimúlánt virum.

HE. Hércle, quid si hunc cómprehendi iússerim? TYN.

Sapiás magis.

AR. (*driftig*) Crúciór lapidem nón habere mé, ut illi

mastígiae 600

Cérebrum executiam, quí me insanum vérbis concinnát suis.

70 TYN. Aúdin lapidem quaéritare? AR. (*bedaard tot Hegio*)

Sólus te solúm volo,

Hégio. HE. Istinc lóquere, siquid vís, procul: tamen

aúdiam.

TYN. Námque edepol si adbítes propius, ós denasabit tibi

Mórdicus. AR. Neque pól me insanum, Hégio, esse

créduis 605

Néque fuisse umquám, neque esse mórbum, quem istic

aítumat.

75 Vérum siquid métuis a me, iúbe me vinciri: volo,

Dúm istic itidem vínciatur. TYN. Ímmo enimvero, Hégio,

Ístic qui volt vínciatur. AR. Táce modo: ego te, Phí-

locrates

Fálse, faciam ut vérus hodie réperiare T'yndarus.

610

waarbij de ongelukkige in een van teer, pik en andere brandbare stoffen doortrokken kleed werd gehuld, de zogenaaide *tunica molesta*, die boven het hoofd in een soort van pit eindigde. Deze pit werd dan aangestoken, en het slachtoffer brandde weg als een levende toorts!

598. Tyndarus doet alsof hij de toespeling niet begrijpt. „De kerel is bezeten, hij praat wartaal” zegt hij. De *lárnae* (steeds drielettergrepig bij Plautus, later *larvae*) zijn de geesten van afgestorvenen die na hun dood geen

rust kunnen vinden en daarom als booze geesten rondwaren en waanzin veroorzaken bij dengene, die door hen bezeten is. Vandaar is *larnatus* = bezeten, behekt, gek.

599. *quid si* met conj. „als . . . eens” een zachte aansporing. Evenzoo va. 611 en 612.

604. *os denasabit* een ruwe uitdrukking. In een ander stuk is er sprake van *malas edentare* en van *caput exoculare*.

605. hiaat vóór *Hegio*. Eveneens 608, waar men uitspreke *imm' enimvero*.

(tot Tyndarus) Quid mi abnutas? TYN. (tot Aristophontes) Tibi ego abnuto? (tot Hegio) Quid autem si absis longius?

80 HE. Quid ais? quid, si adeam hunc insanum? TYN. Nugas: ludificabitur, Gárriet quoi néque pes umquam néque caput compáreat. Ornamenta absúnt: Aiacem, hunc quóm vides, ipsúm vides. 615
HE. Níli facio támen, adibo (gaat naar Aristophontes).

TYN. (die staan blijft, ter zijde) Nunc ego omnino occidi,

Nunc ego inter sacrúm saxumque stó nec quid faciám scio.

85 HE. Dó tibi operam, Aristophontes, síquid est quod mé velis.

AR. Éx me audibis véra quae nunc fálsa opinare, Hégio.

Sed hoc primum me expúrigare tibi volo, me insániam 620

611 en 612. De laatste, verstandige woorden van Aristophontes doen Hegio argwaan vallen, en maken Tyndarus bezorgd dat zijn list niet opgaat. In zijne angst wenkt hij Arist. niet voort te gaan. Deze, die meent dat Tynd. niets goeds voor heeft, zegt luide *quid mi abnutas?* En al antwoordt nu Tynd. verbaasd: *tibi ego abnuto?* Hegio's vertrouwen blijft geschokt, en als Tynd. veinzende dat de quasi-waanrinnige nu eerst recht gevaarlijk wordt, daarop laat volgen: „maar Hegio, als ge nu eens wat verder van hem af gingt?” volgt het onverwachte antwoord: „zoo (*quid ais?*)”, als ik nu eens naar dien dolleman toe ging?” Nu ziet Tyndarus zelf in dat hij verloren is.

613. *nugas* nl. *agis*, vgl. va. 628.

614. De uitdrukking *nec caput nec pes sermonis comparat* of *apparet* komt meer voor, en wordt gezegd van zulk gepraat, waarvan men noch staart

onderkennen kan, m. a. w. wartaal. — *quoi* ziet op een uitgelaten *id*, object van *gárriet*.

615. *ornamenta* „kostuum”. Aristophontes, zegt Tynd., is de razende Ajax ongekostumeerd.

617. *inter sacrum saxumque stó*, sprw. ontleend aan het offerritueel der fetialen. Even voordat de doodelijke wond wordt toegebracht, heeft het offerdier [het zwijn] dat bij het sluiten van een verdrag geslacht wordt, het altaar (*sacrum*) vóór zich en het *saxum*, d. i. het steenen offermes *lapis siles*, in de hand des offeraars achter zich. Wij zeggen in een dergelijk geval als dat van Tyndarus: het mes staat mij op de keel, het pistool voor de borst enz.

618. *do tibi operam* „ik luister naar u” voluit *auribus tibi do operam*.

620. *expurigare* oud voor *expurgare*. Zie Speijer Lat. Spr. § 283.

me obj., *insaniam* subj. van *tenere*.

Néque tenere néque mi esse ullam mórbum, nisi quod
sérvio.

Át ita me rex deórum atque hominum fáxit patriae
cómpotem,

90 Út istic Philocratés non magis est quam aut ego aut
tu. HE. Eho, díe mihi;

Quís illic igitur ést? AR. Quem dudum díxi a principiό tibi.
Hóc si secu' repéries, nullam caúsam dico quín mihi 625
Ét parentum et libertatis ápod te deliquió siet.

HE. Quid tu ais? TYN. Me tuóm esse servom et té
meum erum. HE. Haud istúc rogo.

95 Fúistin liber? TYN. Fúi. AR. Enimvero nón fuit, nu-
gás agit.

TYN. Quí tu scis? an tú fortasse fúisti meae matri ób-
stetrix,

Qui íd tam audacter dícere audes? AR. Púerum te vídī puer 630

TYN. Át ego te videó maiorem máior: em rursúm tibi.

Meám rem non curés, si recte fácias: num ego curó tuam?

100 HE. Fúitne huic patér Thensaurochrýsonochrýsides?

AR. Nón fuit: neque ego ístuc nomen úmquam audi-
ante hún-
c diem.

Philocrati Theodóromedes fúit pater. TYN. (ter zijde)

Pereó probe. 635

625. *nullam causam . . . quin*. Zie noot op 353.

626. *deliquio* komt slechts hier voor: het is gevormd als *oblivio*, *opinio*. De uitdrukking *mihi libertatis deliquio est* bet. natuurlijk „ik verbeur mijne vrijheid”.

629. Vroedmeesters zijn in de oudheid onbekend. De obstetrie werd uit-

sluitend uitgeoefend door vroedvrouwen (*obstetrices*).

631. *em rursum tibi* „dit is voor jou, dit moogt gij slikken.” Bij gebrek aan argumenten gebruikt Tynd. frazen en gezochte aardigheden als wapen. Gij verwijt mij *puerum te vidi puer*, maar ik zeg *at ego te enz.*

Quín quiescis? í diirectum cór meum; ac suspénde te:
Tú subsultas, égo miser vix ásto prae formídine.

105 HE. Sátin istuc mihi éxquisitumst fuisse hunc servom
in Álide

Neque esse hunc Philocratém? AR. Tam sati' quam
númquam hoc inveniés secus.

HE. Tum ígitur ego derúncinatus, deartuatus súm miser⁶⁴⁰
Huíus scelesti téchinis, 'qui me ut lúbitumst ductavít
dolís.

Séd vide sis. AR. Quin éxploratum díco et provisum
hóc tibi.

110 HE. Cértón? AR. Quin nil, ínquam, invenies mágis
hoc certo cértius.

Philocrates iam inde úsque amicus fuit mihi a pueró puer.
Séd ubi is nunc est? HE. Úbi ego minume atque íp-
sus se volt máxume.⁶⁴⁵

Séd qua faciest tuðs sodalis Philocrates? AR. Dicám tibi:
Mácilento ore, náso acuto, córpore albo, oculís nigris,

115 Súbrufus aliquántum, crispus, cíncinnatus. HE. Cónvenit.

TYN. (ter zijde) Út quidem hercle in médium ego hodie
péssume procésserim:

636. i *diirectum* zie Glossarium.

637. Een Grieksch comoediedichter
zegt eveneens

ὁ πονηρὰ καρδία,
ἐπιχαίρεκαλον ὡς εἰ μόνον τοῦ σώμα-
τος

ἀρχαί γὰρ εὐθύς, ἣν ἴδης δεδοικέντα.

638. *satis exquisitus* „voldoende on-
derzocht”, dus: stellig, bewezen. Syno-
nieme uitdrukkingen in vs. 642.

641. *techina* met ingelaschte i, zie
Inl. 41.

644. De volkstaal houdt van over-
drijving en pleonasmen. Zoo hier dub-
bel op *magis* *certius*. De abl.
hoc certo is een abl. comparisonis. —
Overigens vergel. vs. 150.

649. met *ut quidem* etc. vult Tyn-
darus op zijne wijze *convenit* aan. In
medium procedere is zooveel als „op
straat komen, voor den dag komen,”
pessume „onder slechte auspiciën.” Hij
voorziet de folteringen, die hem wach-
ten, en spreekt bittere scherts.

Vae illis virgis miseris, quae hodie in térgo morientúr meo.⁶⁵⁰

HE. Vërba mihi data ésse video. TYN. (*als voren*) Quid
cessatis, cómpedes,

Cúrrere ad me méaque amplecti crúra, ut vos custódiam?

180 HE. Sátime me illi hodié scelesti cápti ceperúnt dolo?
Íllic servom se ássimulabat, híc sese autem líberum.

Núculeum amisí, retinui pígnori putámina. 655

Íta mi stolido súrsum vorsum os súblevere offúciis.

Híc quidem me numquam írridebit. (*naar binnen roepend*)

Cólaphe, Cordalió, Corax.

185 Íte istinc, ecférte lora.

SCENA IX.

De vorigen. LORARIÍ, met riemen.

LO. Núm lignatum míttimur?

HE. Iniícite huic manicas áctutum mastígiae.

De lorarii treden nader, en vatten Tyndarus aan.

TY. Quid hoc ést negoti? quíd ego deliquí? HE. Rogas?⁶⁶⁰

656. „den kern (*nucleum*, zie *Inl.* 38, 6°) heb ik laten varen, de schil heb ik behouden.”

656. De uitdrukking *os alicui sublinere* of *oblumere* komt vaak bij Plautus voor in den zin van „iemand foppen, voor den gek houden,” maar is nergens zoo volledig en verstaanbaar als hier. Zij is ontleend aan de [ook buiten Italië niet onbekende] aardigheid om iemand het aangezicht zwart te maken, terwijl hij ingedommeld is. Hier zien wij in welke richting men het goedje er op placht te smeren, nl. *súrsum vorsum* „van onderen naar boven.” *Vorsum* staat hier pleonastisch.

657. De namen der lorarii zijn in overeenstemming met hun ambt; *κόλαφος* = klap, *κόραξ* raaf. *Cordalió* (als de lezing goed is) kan samenhangen met *κορδύλη* knods.

SCENA IX.

iambische senarii.

658. De lorarii vragen schertsend of zij hout moeten gaan hakken en daarvoor de *lora* noodig hebben.

659. *actutum* staat niet in de handschriften; men heeft het er bijgevoegd omdat anders het vers te kort is.

Sátor sartorque scelerum et messor máxume.

TY. Non óccatorem dicere audebás prius?

5 Nam sémper occant príu' quam sariunt rústici. 663

HE. (*tot de lorari*) Astringite isti súltis vehementér
manus. 667

TY. Tuós sum; tu has quidém vel praecidí iube.

Sed quíd negotist? quam ób rem suscensés mihi?

HE. Quia mé meamque rém, quod in te unó fuit, 670

10 Tuís scelestis fálsideicis falláciis

Deláceravisti, deartuavistíque opes,

Confécisti omnes rés ac rationés meas.

Ita mi éxemisti Philocratem falláciis.

Illum ésse servom crédidi, te líberum: 675

15 Ita vósmet aiebátis itaque nómina

Intér vos permutástis. TYN. (*wien intusschen de handen
geboeid zijn*) Fateor ómnia

Facta ésse ita ut tu dícis et falláciis

Abísse eum abs te méa opera atque astútia:

An, óbsecro hercle te, id nunc suscensés mihi? 680

20 HE. At cúm cruciatu máxumo id factúmst tuo.

TYN. Dum ne ób malefacta péream, parvi id aéstumo.

Si ego híc peribo, ast ille ut dixit nón redit,

At erít mi hoc factum mórtuo memorábile,

661. *marumé*, vocatief, „aarts”.
Scere, zaaien, wordt in het Latijn
overdrachtelijk gebezigd van het zaaien,
aanstoken, verwekken van tweedracht,
twist, misdaad, zie b.v. Liv. XXI, 6,
§ 1 en 2. Dit beeld werkt Hegio uit
tot allerlei verrichtingen van den land-
man, waarop Tyndarus hem spottend
doet opmerken dat de lijst nietvolledig is.

662. *audebas* zie Glossarium.

Vs. 664–666 komen ook in een
ander stuk van Plautus voor, de *Pseu-
dolus*; daar zijn zij op hunne plaats,
hier zijn zij misplaatst. Daarom heb
ik ze uitgelaten. Iets dergelyks is ons
al boven voorgekomen, zie vs. 324.

670. *quod* = *quoad* „voor zoo verre”.

- Me méum erum captum ex sérvitute atque hóstibus 685
- 25 Reducém fecisse líberum in patriam ád patrem,
 Meúmque potius mé caput perículo
 Praeóptavisse quam ís periret pónere.
 HE. Facito érgo ut Acherúnti clueas glória.
 TYN. Qui pér virtutem pérít, perít, at non ínterít. 690
- 30 HE. Quando égo te exemplis péssumis cruciávero
 Atque ób sutelas tuas te Morti mísero,
 Vel te ínterísse vél periísse praédicent:
 Dum péreas, nil intérdico aiant vívere.
 TYN. Pol si ístuc faxis, haúd sine poena féceris, 695
- 35 Si ille húc rebitet, sícut confido áffore.
 AR. (*ter zijde*) Pro di ímmortales: núnc ego teneo, núnc scio
 Quid hoc sít negoti. Méus sodalis Philócrates
 In líbertatest ápod patrem in patriá redux:
 Benést: nec quisquamst mi, aéque melius quóí velim. 700
- 40 Sed hóc mihi aegrest, me huíc dedisse operám malam,
 Qui núnc propter me méaque verba vinctus est.
 HE. Votuín te quicquam, mi hódie falsum próloqui?
 TYN. Votuísti. HE. Quor es aúsus mentirí mihi?
 TYN. Quia véra obsessent ílli, quói operám dabam: 705
- 45 Nunc fálsa prosunt. HE. Át tibi oberunt. TYN. Óptumest:

689. *Acherunti*. Zie Glossarium.

690. *interire* is dus meer dan *perire*; bij het eerste denkt men aan een *volledig ophouden te bestaan*, het tweede is = *verdwijnen*, en zoo bet. vs. 537 *periisti ex patria* „gij zijt uit uw land weggegaan”.

694. *nil interdicto* „ik verbied volstrekt niet”.

700. *aequè melius* in de plaats van *aequè bene*. Twee constructies loopen hier dooreen; *melius* is immers iets an-

ders dan *aequè bene*. Zulk eene onlogische doorenmenging van twee verschillende voorstellingen van dezelfde gedachte is in geene taal iets ongewoons, zeker niet in de omgangstaal. Vergel. vs. 828.

701. Daar *operam dare alicui* bet. „zijn best doen voor iemand”, is *malam operam* enz. „iemand een slechten dienst bewijzen”.

706. *Optume* zegt men ten bewijze, dat men met iets instemt. Zoo vs. 354.

At erúm servavi, quém servatum gaúdeo,
 Quoi mé custodem addíderat eru' maiór meus.
 Sed málene id fáctum árbitrare? HE. Péssume.

TYN. At ego áio recte, qui ábs te sorsum séntio: 710

50 Nam cógitato, síquis hoc gnató tuo
 Tuos sérvös faxit, quálem haberes grátiam?
 Emítteteresne nécne eum servóm manu?

Essétne apud te is sérvös acceptíssimus?

Respónde. HE. Opinor. TY. Quór ergo iratús mihi's? 715

55 HE. Quia illí fuisti quám mihi 'fidélior.

TY. Quid? tu úna nocte póstulavisti ét die

Recéns captum hominem núperum novícium

Te pérdocere, ut mélius consulerém tibi

Quam illí quicum una a púero aetatem exégeram? 720

60 HE. Ergo áb eo petito grátiam istam. — Dúcite

Ubi pónderosas, crássas capiat cómpedes:

Inde íbis porro in látomias lapidárias.

Ibi quom álii octonos lápidés ecfodiúnt, nisi

Cotidiano sésquiopus conféceris, 725

65 Sescéntoplagó nómen indetúr tibi.

AR. Per deós atque homines égo te obtestor, Hégio,

Ne tu ístunc hominem pérduis. HE. Curábitur:

708. De *erus maior* is de vader van Philocrates.

709. hiaat in caesura.

710. *sorsum* = *scorsum*, de synizese wordt hier in het schrift uitgedrukt.

720. Over het plusquamperf., zie de noot op vs. 305.

723. *latomias* het Grieksche woord voor steengroeve, meer bekend onder den bastaardvorm *lautumiae*; *lapidarius* staat er pleonastisch bij. Het echt

Lat. woord is *lapicidinae*, zooals vs. 736 staat.

725. *cotidiano* of *quotidiano* is adv.; — *sesquiopus* anderhalf dagwerk.

726. In het Latijn is *sescenti* (*sexcenti*) vaak aanwijzing van een groot getal, zooals ons „duizend”.

728. Aristophontes bedoelt natuurlijk, dat Hegio Tyndarus niet moet doodmartelen, doch Hegio vat *perduis* spottend zoo op, alsof het „verliezen”

- Nam nóctu nervo víntus custodíbitur,
 Intérdius sub térra lapides éximet. 730
- 70 Diu ego húnc cruciabo, nón uno absolvám die.
 AR. Certúmnest tibi ístuc? HE. Nón moriri cértius.
 (*tot de lorarií*) Abdúcite istum actútum ad Hippolytúm
 fabrum,
- Iubéte huic crassas cómpedes impíngier.
 Inde éxtra portam ad meúm libertum Córdalum 735
- 75 In lápicidinas fácite deductús siet:
 Atque húnc me velle dícite ita curárier,
 Nequí deterius huic sit quam quoi péssumest.
 TYN. Quor égo te invito mé esse salvom póstulem?'
 Perículum vitae meae tuo stat perículo. 740
- 80 Post mórtém in morte níl est quod metuám mali.
 Et sí pervivo usque ád summam aetatém, tamen
 Breve spátiumst perferúndi quae minitás mihi.
 Vale átque salve, etsi áliter ut dicám meres.
 Tu, Arístophontes, dé me ut meruisti íta vale: 745
- 85 Nam míhi propter te hoc óbtigit. HE. Abdúcite.
 TYN. At únum hoc quaeso, si húc rebitet Phílocrates,
 Ut mi éius facias cónveniundi cópiam.
 HE. (*driftig, tot de lorarií*) Perístis, nisi iam hunc é
 conspectu abdúcitís.
- TYN. Vis haéc quidem herclest, ét trahi et truí simul. 750

Tyndarus wordt weggeleid.

bet. Wij zullen wel zorgen, dat wij hem niet verliezen.

730. *interdius* zie Glossarium.

732. *moriri* zie Inl. 32.

738. over *nequi* zie aant. op vs. 243.

740. in zooverre als Philocrates den

dood van zijn slaaf niet straffeloos zal laten geschieden.

741. de zin is: „ná het sterven is er in den dood geen kwaad”.

743. *minitas* zie Inl. 32.

750. Tyndarus wordt door de lorarií

- 90 HE. (*alleenspraak*) Illic ést abductus récta in phylacam, ut
dígñus est.

Ego illís captivis áliis documentúm dabo,

Ne tále quisquam fácinus incipere aúdeat.

Quod ábsque hoc esset, quí mihi hoc fecít palam,

Usque óffrenatum súis me ductarént dolis. 755

- 95 Nunc cértumst nulli pósthac quicquam crédere.

Sati' súm semel decéptus: speraví miser

Ex sérvitute me éxemisse filium.

Ea spés elapsast. — Pérdidi unum filium,

Puerúm quadrimum quém mihi servös súrpuít, 760

- 100 Neque eúm servom umquam répperi neque filium:

Maiór potitus hóstiumst. Quod hoc ést scelus?

Quasi in órbitatem líberos prodúxerim.

(*tot Arist.*) Sequere hác: redducam te úbi fuisti. Néminis

Miseréri certumst, quía mei miseret néminem. 765

- 105 AR. Exaúspicavi ex vínclis: nunc intéllego

Redaúspicandum esse ín catenas dénuo.

deels voortgesleurd (*trahitur*) deels voortgeduwd (*truditur*). Zijn noodkreet *vis haec quidem* is de echt Latijnsche vorm van protest tegen gepleegd onrecht (*vis* = ὄψις, als negatie van *ius*). Zoo riep ook Caesar *ista quidem vis est*, toen de voorste der samengezworenen hem vastgreep (zie Suet. Caes. 82).

754. *absque*, een in de klassieke taal niet gebruikelijke partikel, = *si sine*. Het komt alleen voor in verbindingen als *absque me, te, illo esset* of *foret* (als ik, gij, hij er niet geweest ware). *Quod absque* is hier dus = *quodsi sine*.

755. *offrenatum*, als een paard of ezel dien men bij den toom leidt. Ook het enkele *ductare* bet. „bij den neus leiden,” b. v. 641.

In 759—763 wordt voor het eerst gezinspeeld op het feit, dat voor de ontkenning van zooveel belang zal worden. Dit pleit voor den tact van den auteur.

762. Met de woorden *quod hoc est est scelus?* meent Hegio: 'wat heb ik dan toch wel misdaan, dat de goden mij zoo straffen. Het is wel alsof ik kinderen heb gekregen om ze weder te verliezen.

766 en 767. Arist. zegt met bittere scherts van zich zelven: ik heb goede auspicia gekregen, daar men mij van de boeien bevrijd heeft (zie 514); die zijn nu voorbij, ik moet de auspicia hernieuwen en zal nu slechte krijgen, die mij weder in de ketenen brengen.

SCENA X.

ACTUS IV.

ERGASILUS (*van de haven komend*)

- Iúppiter suprême, servas mé measque augés opes:
 Máxumas opímitates ópiparasque offérs mihi:
 Laudém lucrum, ludúm iocum, festívitatem férias, 770
 Pompám penum, potátiones sáuritatem, gáudium.
 5 † nec quoiquam hómini supplicáre nunc certúmst mihi:
 Nam vél prodesse amíco possum vél inimicum pérdere.
 Íta hic me amoenítate amoena amoénus oneravít dies:
 Síne sacris heréditatem sum áptus ecferbíssumam. 775
 Nunc ád senem cursúm capessam hunc Hégionem, quoí boni
 10 Tantum áffero, quantum ípse a divis óptat, atque etiam
 ámplius.
 Nunc cérta res est, eodem pacto ut cómici serví solent,

SCENA X.

De levendigheid en afwisseling van het metrum zijn in overeenstemming met de opgewekte stemming van Ergasilus. Men lette ook op de allitteratie in 769—771 en het herhaalde *amoenus* in 774.

- vs. 1 en 2. trochaeïsche septenarii.
 „ 3—6. iambische octonarii [van vs. 5 is de aanhef verloren]
 vs. 7 en 8. trochaeïsche septenarii.
 „ 9—18. iambische octonarii.

769. *opimitas* een echt Plautijnsch woord, ter aanduiding dat men er dik in zit. Vgl. vs. 281.

771. *pompam penum* een *ἔν δὲ διὰ δυοῖν* „een optocht van gerechten.”

778. Komisch klinkt uit den mond van den parasitus dit ideaal van den vir fortis, zooals de oudheid, zoowel

Grieksche als Romeinsche, zich dien voorstelde. Vergelijk b. v. wat Xenophon van zijn held, den jongen Cyrus, verhaalt, dat deze nl. gewenscht had τοσοῦτον χρόνον ζῆν ἕστε νικῶν καὶ τοὺς εὖ καὶ τοὺς κακῶς ποιοῦντας ἀλεξόμενος.

775. *sine sacris hereditas* staat vrij wel gelijk met wat wij noemen „een lot uit de loterij.” In den regel toch waren de boedels bezwaard met noodzakelijke uitgaven tot instandhouding van de *sacra* die deel uitmaakten van de *familia*, en die, zooals men weet, in den ouden godsdienst van zoo hooge beteekenis waren. Daarom, geen erfgenaam kon zich aan deze verplichting, zoo ze bestond, onttrekken; en wel was het een buitenkansje, als eens eene erfenis *sine sacris* iemand te beurt viel.

778. *certa res est* = *certum est* (772, 794) „het staat vast, is besloten.”

Coniciam in collum pállium, primo éx med hanc rem
ut áúdiat.

Speróque me ob hunc núnctium aetérnum adepturúm cibum. 780

SCENA XI.

HEGIO (*van de andere zijde opkomende*). ERGASILUS.

HE. Quanto ín pectore hánc rem meó magi' volúto,
Tantó mi aegritúdo auctiór est in ánimo.
Ad íllum modúm sublitum ós esse mi hódie!

Neque íd perspicere quívi.

5 Quod quóm scibitúr, tum per úrbem irridébor. 785

Quom extémplo ad forum ádvenero, ómnes loquéntur:
'Hic íllest senex dóctus, quói verba dáta sunt.'

Sed Ergásilustne híc, procul quém videó?

Collécto quidémst pallió: quidnam actúrust?

10 ER. (*zonder Hegio te zien*) Move ábs te morám omnem,

Ergásile, atque age hánc rem. 790

779. Met deze woorden bereidt Erg. het publiek voor op het tooneel dat nu komen zal, en waaraan de toeschouwers zich al bij voorbaat kunnen vergasten. Immers, een slaaf of parasitus, met veel drukte en schutterigheid haastig rondlopende om iemand te zoeken, die natuurlijk al lang in zijne onmiddellijke nabijheid is, zonder dat hij hem ziet, zulk een tafereeltje was toen gewild. Het komt dan ook dikwijls genoeg in allerlei stukken der nieuwe comédie voor. Dat is de *servus currens*, waarvan de prologus op Terentius' Heautontimorumenos (vs. 37) gewaagt. — Het pallium wordt opgenomen en om den hals geworpen (vgl. vs. 789), om zich vrijer te kunnen bewegen.

SCENA XI.

Vs. 1—10 vormen een klein canticum.

vs. 1—3. bacchii.

vs. 4. iambische dimeter catalecticus.

• 5—7. bacchii.

• 8. anapaestische tetrameter.

• 9 en 10. bacchii.

• 11—52. trochaeische septenarii.

782. *auctiór*. Zie *Inl. 27*. Evenzoo in 791 *emindr*.

787. Lees *s'nex dóctus, quói verba enz.* Een tweelettergrepig *cui* of *quoi* komt zelfs bij klassieke dichters eenige malen voor.

790. *hoc agere, hanc rem agere* zooveel als „doen, wat je doen moet.” — Hiaat na de caesuur.

Éminor intéminorque, néquis mi obstet óbviā,
 Nísi qui sati' diú vixisse sése homo arbitrábitur:
 Nám qui obstiterit, óre sistet. HE. (*ter zijde*) Híc homo
 pugilatum íncipit.

ER. Fácere certumst. Proinde ita omnes ítinera insístánt
 15 Néquis in hanc plateám negoti cónferat quicquám sui: [sua, 795
 Nám meus est ballísta pugnus, cúbitus catapultást mihi,
 - Úmerus aries: túm genu ad quemque ícero, ad terrám dabo.
 Déntilegos omnés mortales fáciam, quemque offéndero.
 HE. Quae illaec eminátíost nam? néqueo mirarí satis.

20 ER. Fáciam ut huius dié locique meíque semper mémínerit, 800
 Quí mi in cursu obstíterit: vitae is éxtemplo obstíterít suae.
 HE. Quid hic homo tantum íncípíssit fácere cum tantís
 minis?

ER. Príus edico, néquis propter cúlpan capiatúr suam:
 Cóntinete vós domi, prohibéte a vobis vím meam.

793. *ore sistet*. De bedoeling is „hij zal ter aarde geworpen worden.”

796. Omtrent *ballista* en *catapulta* geeft Lipsius, de vermaarde Leidsche en Leuvensche hoogleeraar (1547—1606) deze voortreffelijke verklaring: duplex instrumentum priscis, quo in hostem emitterent et iacularentur, altero tela vel grandiores sagittas, altero lapides et saxa. Id prius *catapultam* dixere veteres, hoc posterius *ballistam*. Plautus hoc ipsum discrimen palam hic ingerit. *Pugnus* enim, qui rotundus, cum lapide ballistario comparat, *cubitus*, qui longior, cum telo *catapultae*. Ita dico *telo*. Nec aliter in his versibus utraque vox capienda quam pro eo quod *catapulta* emittitur aut *ballista*. De juistheid hiervan blijkt nog uit eene plaats uit de *Poenulus* van Plautus, waar gezegd wordt: itaque hic scelestus est homo leno *Lyas*

quoi iam infortuni intenta ballistast probe,
 quam ego haud multo post mittam e ballistario.

Hier is *ballistarium* de naam van het geschut, *ballista* die van het schot.

797. *genu* is abl., dus met de knie drukken, — stooten tegen; — *quisque* doet in het ouderwetsch Latijn niet zelden den dienst van *quisquis* en *quicumque*. Zoo in het volgende vers *quemque offendero*.

798. *dentilegos omnes faciam* zegt nog meer dan ons: ik zal ze de tanden uit den mond slaan, want Erg. houdt al aan het oprapen.

799. Plautus plaatst *-nam* niet altijd vlak achter het interrogativum. Niet zelden is het er van gescheiden, soms zelfs staat het er onmiddellijk voor.

800. *die* zie noot op 464.

- 28 HE. *Míra* edepol sunt ni híc in ventrem sumpsit confidén-805
 Vaé misero illi, quóius cibo iste fáctust imperiósior. [tiam.
 ER. Túm pistores scrófpasci, quí alunt furfuribús sues,
 Quárum odore praéterire némo pistrinúm potest:
 Eorum si ego quóiusquam scrofam in público conspéxero,
 30 Éx ipsis dominís meis pugnis éxculcabo fúrfures. 810
 HE. Básilicas edíctiones átque imperiosás habet.
 Sátur homost, habét profecto in véntré confidéntiam.
 ER. Túm piscatorés, qui praebent pópulo pisces foétidos,
 Qui ádvehuntur quádrupedanti crúcianti canthério,
 35 Quórum odos subbásilicanos ómnes abigit ín forum: 815
 Eis ego ora vérberabo scírpiculis piscáriis,
 Út sciant, aliéno naso quam éxhibeant moléstiam.
 Túm lanii autem, quí concinnant líberis orbás oves,
 Quí locant caedúndos agnos ét † duplam agninám danunt,

805. *mira sunt ni* „het zou zonderling wezen als hij niet —;” verg. *longum est* „het zou te omslachtig zijn;” en vs. 906 *morast* „het zou maar tijdverlies zijn.” *Mirum est* —, *mira sunt ni* is de voorlooper van het latere *nimirum* „natuurlijk.”

in ventrem, daar van den parasitus sprake is; van ieder ander mensch zal men zeggen *in animum*, *in pectus*. Vgl. vs 812.

Vs. 807—822 zijn nabootsing van een aedilicisch edict of, zooals wij zouden zeggen, van eene politieverordening. Met *tum* wordt telkens een nieuw artikel ingeleid. De *pistores, piscatores* en *lanii* die het hier moeten ontgelden, passen voortreffelijk in het Grieksche origineel, doch ook in het Plautijnsche Rome zijn pasteibakkers, vischkoopers en slachters geen onbekende beroepen; de eenvoudige levenswijze der vaderen werd reeds toen verdron-

gen door uitheemsche tafelweelde en verfijnde genietingen.

810. *pugnis exculcabo furfures*, een echt plautijnsche aardigheid, minder kenschetsend voor den dichter, dan voor zijn publiek.

811. *basilicas* zie Inl. 40.

814. *crucianti cantherio* „op een knol met hotsenden gang”.

815. De visschen rieken zoo onaangenaam, dat men er door uit de basilicae verdreven wordt. De *basilicae*, zuilengalerijen aan het forum grenzend, dienden dus ook tot markt. Hoewel de eerste ons bekende basilica te Rome, de *basilica Porcia* eerst in 184 v. Chr., Plautus' sterfjaar, gebouwd is (zie G. Boissier *Promenades archéologiques* p. 22), kunnen er reeds vroeger ook te Rome dergelijke overdekte zuilengangen bestaan hebben.

Vs. 819 is niet met voldoende zekerheid te verklaren. De opvatting van Brix

- 40 Quí petroni nómen indunt vérveci sectário: 820
 Éum ego si in viá petronem pública conspéxero,
 Ét petronem et dóminum reddam mórtales misérrumos.
 HE. Eúgepae! edíctiones aédilicias híc quidem habet:
 Mírumque adeost ni húnC Aetoli síbi fecere agoránomum.
- 45 ER. Nón ego nunc parasítus sum, sed régum rex regálior: 825
 Tántus ventri cómmeatus méo adest in portú cibus.
 Séd ego cesso hunc Hégionem oneráre laetitíá senem?
 Quí homined adaéque nemo vívit fortunátior.
 HE. Quae illaec est laetitia, quam illic laétus largitúr míhi?
- 50 ER. (aan *Hegio's deur kloppend*) Heús, ubi estis? écquis
 hic est? écquis hoc aperit óstium? 830
 HE. Híc homo ad cenam récipit se ad me. ER. Áperite
 hasce ambás fores
 Príu' quam pultando ássulatim fóribus exitium áffero.
 HE. Perlúbet hunc hominem cólloqui: *gaat achter Erg.*
staan Ergásile. ER. Ergasilum quí vocat?

dat *caedundi agni* bet. „lammeren vet genoeg om te slachten“: komt mij in verband met Aul. III, 6, 31 het waarschijnlijkst voor. *Locare caedundos agnos* is „aannemen lammeren ter slachting af te leveren“; het lam werd levend afgeleverd en door den *coquus* geelacht.

819. *duplam agninam danunt*, zooals de handschriften hebben, of *dupla agn. d.*, zooals men gewoonlijk leest, is mij duister. Het is niet waarschijnlijk dat bij *dupla* te denken is *pecunia*; men zou *pretio* verwachten, niet *pecunia*.

820. Een gewonen geitebok (*petro*) laten zij doorgaan voor een hamel (*verveci sectarius*).

821. *eum = talem*.

823. *Achter eugepae* is hiaat; lees *híc qu'd'm habet*.

825. De gen. comparationis *regum* is een Graecisme.

826. *cibus* werd hier door Romeinsche grammatici als een genitief van de 4de declin. opgevat, maar het is nom. en appositie bij *commenius*.

828. *adaeque* bij een comparatief is logisch onmogelijk, laat staan verbonden met een abl. comparationis. Doch taal is niet uitsluitend door de wetten der logica gebonden. — Omtrent *homined* zie 31.

832. *assulatim* behoort bij *pultando* en bet. „tot splinters.“ Zie Glossarium.

833. De verandering van toestand gaat hier gepaard met verandering in de maat. Eerst slaat zij om in iamben — vs. 53 en 54 iambische octonarii — dan één regel (vs. 55) cretici, dan nog eens iamben (vs. 56 en 57).

HE. Respíce. ER. Fortuna quód tibi nec fácit nec faciet,
mé iubes.

55 Séd quis est? HE. Respice ad me: Hégio sum. ER. Ó mihi,⁸³⁵
Quantúmst hominum optume óptumorum, in témpore
advenísti.

HE. Nesció quem ad portum náctus es, ubi cénés: eo
fastídís.

ER. Cédo manum. HE. Manúm? ER. Manum, inquam,
cédo tuam actutúm. HE. Tene.

ER. Gaúde. HE. Quid ego gaúdeam? ER. Quia ego
ímpero. age gaudé modo.

60 HE. Pól maerores mi ántevortunt gaúdiis. ER. *** 840

Iám ego ex corpore éxigam omnes máculas maerorúm tibi:
Gaúde audacter. HE. Gaúdeo, etsi níl scio quod gaúdeam.

ER. Béne facis. Iubé — HE. Quid iubeam? ER. Ígnem in-
gentem fieri.

HE. Ígnem ingentem? ER. Ita díco, magnus út sit.
HE. Quid? me, vólturi,

65 Tuan causa aedes íncensurum cénés? ER. Noli iráscier. 845

Iúben an non iubés astitui aúlas, patinas élui,

iambische septenarii), met vs. 58 = 838
beginnen de trochaeën wederen loopen
voort tot het einde van deze scena.

833. *Ergasilum qui vocat?* onder-
wets in plaats van *quis vocat?* Vergel.
Poen. 4, 2, 29 *heus Synceraste!* Syn-
cerastus antwoordt *Syncerastum qui*
vocat?

834. Te Rome werd de godin For-
tuna o. a. onder den bijnaam *Respiciens*
vereerd. Dit houde men bij de woord-
speling hier in het oog.

836. De bedoeling is *optumè omnium*
hominum optumorum, verg. Speijer Synt.
§ 419 Aanm. 2.

837. *eo* causaal.

840. *antevortunt* vgl. *praeverti*
460. — Het vers is verminkt. Mis-
schien zijn wel uitgevallen de woorden
bene sit tibi! zooveel als „God zegene
u!” m. a. w. „De hemel beware u
daarvoor!”

843. De uitdrukking *bene facis* is
niet eenvoudig = ons „daar doet ge
wel aan,” maar drukt ook dank uit,
dus: „wel verplicht.”

843—845. Men lette er op dat
ignis zowel „vuur” is als „brand.”

844 *volturi* en 847 *foculis* zie
Glossarium.

- Láridum atque epulás foveri fóculis fervéntibus,
 Álium pisces praéstinatum abíre? HE. Hic vigilans sómniat.
 ER. Álium porcinam átque aguinam et púllos gallináceos?
 70 HE. Scís bene esse, sí sit unde. ER. Pérnám atque
 ophthálmiam, 850
 Hóraeum scombrum ét trugonum et cétum et mollem
 cáseum?
 HE. Nóminandi istórum tibi erit mági' quam edundi cópia
 Híc apud me, Ergásile. ER. Mean me caúsa hoc censes
 dícere?
 HE. Néc nil hodie néc multo plus tu híc edes, ne
 frústra sis:
 75 Proin tu tui cotídiani vícti ventrem ad me áfferas. 855
 ER. Quín ita faciam ut túte cupias fácere sumptum,
 etsi égo votem.
 HE. Égone? ER. Tu ne. HE. Túm tu mi igitur érus
 es. ER. Immo bénevolens.
 Vín te faciam fórtunatum? HE. Málim quam miserúm
 quidem.

850. *scis bene esse* „je weet het er van te nemen.” *Bene sum* is soms = *bene est mihi*.

Let op den hiaat achter *pernam*. Misschien is het woord corrupt, doch het behoeft niet te bevreemden dat onze tafelschuimer vóór alles ham als lekkernij roemt. Dit past zoo in de rol van den parasitus; verg. b.v. vs. 903—905.

850 en 851. Vischspijzen gelden voor lekkernij; de toespijs ὀψών of ὀψώνιον bestaat liefst daaruit. Welke visch de *ophthalmia* is, kan men niet met zekerheid aanwijzen, waarschijnlijk de „lamprei”; *scomber* is „makreel”, *trugonus*

(τρύγών) „stekelrog”. Onder *horaeus scomber* is de „gezouten, gemarineerde makreel” te verstaan. Ook zou het mij niet verwonderen zoo hier *cetus* een soort van gezouten visch beteekent. In lateren tijd toch noemde men *cetarii* hen die in gezouten of ingemaakte visch handel dreven.

852. Omtrent deze afwijkende constructie zie Speijer § 662, 3.

854. *frustra esse* is zooveel als „bedrogen uitkomen.”

855. Zie Inl. 31.

857. *tu ne* „ja, gij”; *ne* is hier de affirmatieve partikel.

ER. Cédo manum. HE. Em manúm. ER. Di te omnes
adiuvant. HE. Nil séntio.

80 ER. Nón enim es in sénticeto, eó non sentis. Séd iube 86
Vása tibi pura ápparari ád rem divinám cito

Átque agnum afferri propritim pínguem. HE. Quor?

ER. Ut sácrufices.

HE. Quoi deum? ER. Mihi hércle: nam ego nunc tibi
sum summus Iúppiter:

Ídem ego sum Salús Fortuna Lúx Laetitia Gaúdium.

85 Proin tu divom hunc sáturitate fácias tranquillúm tibi. 865

HE. Ésurire míhi videre. ER. Míhi quidem esurio, nón tibi.

HE. Tuo árbitratu fácale patior. ER. Crédo: consuetú's puer.

HE. Iúppiter te díque perdant. ER. Te hércle — mi
aequomst grátias

Ágere ob nuntiúm: tantum ego nunc pórtó a portu tibi boni.

90 Núnc tu mihi placés. HE. Abi, stultu's; séro post
tempús venis. 870

ER. Ígitur olim si ádvenissem, máge tu tum istuc díceres.

Núnc hanc laetitiam áccipe a me quáam fero: nam filium

860. Woordspeling.

862. *propritim*. Zie Glossarium.

863. Om de aardigheid van Ergasilus te begrijpen, plaatse men zich op het antieke standpunt. De Ouden, inzonderheid de Romeinen, waren gewoon elementen en begrippen te verpersoonlijken en deze godheden evenzeer als de overigen door gebeden en offers gunstig voor zich te stemmen. De overgang tot menschenvergoding is dan niet zoo groot als zij oppervlakkig schijnt. Men denke slechts aan de vereering der *di manes* en de apotheose der keizers. Overigens verg. eene dergelijke scene in de *Asinaria* 3, 3, 122 vlgg.

deum is natuurlijk hier gen. pluralis.

866. Lees *míhi qu'd'esurio nón tibi*.

867. Erg. vat Hegio's woorden op alsof hij had willen zeggen dat hij alles met zich doen liet, en zegt dan, dat deze dit zeker al van jonga afzoo gewoon is geweest. Hegio bedoelt natuurlijk wat anders, en wordt boos over de would-be aardigheid van Erg.

868. *te hércle*, natuurlijk *perdant*, maar eer Hegio kan antwoorden, vult onze snaak den zin geheel anders aan.

870. *nunc tu* etc. „nu heb ik zin in je maaltijd”; — *abi* verg. *Inl. 21*.

871. *igitur* zie Glossarium.

Tuom modo in portu Philopoleum vivom, salvom et
sospitem

Vidi in publica celoce ibidemque illum adolescensulum

95 Aleum una et tuom Stalagmum servom, qui aufugit
domo, 875

Qui tibi surripuit quadrimum pterum filiolum tuom.

HE. Abi in malam rem, ludis me. ER. Ita me amabit
sancta Sataritas,

Hegio, itaque suo me semper condecoret cognomine,

Ut ego vidi. HE. Meumne gnatum? ER. Tuom gnatum
et genium meum.

100 HE. Est captivom illum Alidensem? ER. Μα τὸν Ἀπὸλλω.

HE. Et servolum 880

Meum Stalagmum, meum qui gnatum surripuit? ER.

Ναὶ τὰν Κόραν.

HE. Iam dudum. . . ER. Ναὶ τὰν Πραίνεσθην. HE. venit?

ER. Ναὶ τὰν Σιγνίαν.

HE. Certon? ER. Ναὶ τὰν Φρουσινῶνα. HE. Vide sis.

ER. Ναὶ τὰν Ἀλάτριον.

HE. Quid tu per barbaricas urbes iuras? ER. Quia
enim item asperae

878. *cond. cogn. nl. satur ut semper sim.*

881. Ergasilus zweert eerst bij Apollo, dan bij Cora = Proserpina. Nu is er in Latium een stadje, dat ook Cora heet. De gedachte daaraan noopt hem om zijne verdere aanroepingen bij Latijnsche steden in plaats van Grieksche goden te doen, en zoo zweert hij bij Praeneste, Signia, Frusino, Alatrium, en nog wel in het Grieksch tot groot genoegen van het Romeinsche publiek.

882. *iam dudum* = eindelijk". Men gebruikt dit woord wanneer men spreekt van feiten, die al lang hadden behoeven te geschieden; zie b.v. Verg. Aen. 2, 103, Ov. Mett. 13, 457. De handschriften hebben *iam diu*, wat hier niet past. — Erg. valt hier Hegio in de rede, want *iamdudum venit?* (is hij eindelijk gekomen?) is één zin.

883. *vide sis* = zie toch eens goed" v. a. „weet gij wel wat gij zegt?" Verg. boven vs. 642.

885 SÚnt, ut tuom victum aútumabas ésse. HE. Vae aetati tuae. 885

ER. Quíppe quando míhi nil credis, quód ego dico sédulo.

Séd Stalagmus quóius erat tunc nátionis, quom hínc abít?

HE. Sículus. ER. At nunc Sículus non est: Bóius est

— boiám terít:

Líberorum quaérundorum caúsa ei credo uxór datast.

110 HE. Díc, bonan fidé tu mi istaec vérba dixistí? ER. Bona. 890

HE. Di ímmortales, íterum gnatus vídeor, si vera aútumas.

ER. Áin tu? dubium habébis etiam, sáncte quom ego
iurém tibi?

Póstremo, Hegió, si parva iúriiurandóst fides,

Víse ad portum. HE. Fácere certumst: tu íntus cura
quód opus est:

115 Súme, posce, próme quidvis: té facio cellárium. 895

ER. Nam hércle, nisi ego mánticinatus próbe ero, fusti
péctito.

HE. Aéternum tibi dápinabo víctum, si vera aútumas.

ER. Únde id? HE. A me meoque gnato. ER. Spónden
tu istud? HE. Spóndeo.

ER. Át ego tuom tibi ádvenisse filium respóndeo.

120 HE. Cúra quam optumé potest. ER. Bene ámbula et
redámbula. (Hegio af). 900

Íllic hinc abiit: míhi rem summam crédidit cibárium.

Di ímmortales, iam út ego collos praétruncabo tégoribus.

885. *aetati tuae* = *vitas tuae*. —
Vae aetati tuae v. a. = *vae tibi*.

887. *abít* praesens pro perfecto in
den trant van *redít*, Aen. II, 275.

889. Erga. apot met de keten (*hois*)
waarmede Stalagmus om den hals ge-

boeid is, en noemt ze diens wettige knis-
vrouw (*hís. quær. causæ uxór*).

898. *unde id sc. dapinabis?*

900. *quam optume potest*, nl. *cavari*.
Dese elliptische passieve wending is
gewoon bij Plautus en Terentius. —
Bene ambula verg. noot op 452.

PUR.

Diéspiter te dique, Ergasile, pérant et ventrém tuom
Parasítosque omnes ét qui posthac cénam parasitís
dabit.910

Cladís calamitasque, întemperies modo în nostram ad-
venit domum,
Quasi lúpus esuriens; mísere metui ne în me faceret îm-
petum.

5 Nimi'que hércle ego illum mále formidabam: ita fren-
debat déntibus.

Advéniens deturbávit totum cúm carni carnárium.

Arrípuit gladium, détruncavit tríbu' tegoribus glándia.⁹¹⁵

903 vlgg. Let op de allitteratie en assonantie, vergel. 770 en 771.

907. *praefectura* is "het ambt van praefectus". Hier wordt gezinspeeld op de *praefectura iure dicundo*. Sommige Italiaische steden die, zooals Capua, eigen bestuur verloren hadden, werden van uit Rome beheerd; jaarlijks werd een *praefectus iure dicundo* daarheen gezonden.

SCENA XI.

iambische octonarii.

911. *cladis*, onderw. voor *clades*, is hier de lezing van de beste handschriften. Vergel. *aedis felis*, naast *aedes feles*. Spr. uit *m'd'in nostram advenit*.

Tusschen 912 en 913 staat in het ambrosiaansche hs. nog een vers, dat in de andere ontbreekt, doch waarvan

Aulás calicesque omnés confregit, nísi quae modialés
erant:

Cocum pércontabatur, possentne sériae fervescere:

10 Cellás refregit ómnes intus réclusitque armárium.

Assérvate istunc súltis, servi: ego íbo ut conveniám
senem:

Dicam út sibi penum áliud ornet, sí quidem sese utí volet: 920

Penúm nam hic quidem ut adórnat, aut iam níl est
aut iam níl erit.

SCENA XII.

ACTUS V.

HEGIO. PHILOPOLEMUS. PHILOCRATES. STALAGMUS.

HE. Ioví disque agó gratiás merito mágnas,

Quom réducem tuó te patrí reddidérunt

Quomque éx miseriís plurumís me exemérunt,

Quas, dúm te caréndum hic fuit, sustentábam, 925

5 (naar *Stalagmus wijzend*) Quomque húnC conspicór in
potéstate nóstra,

(*zich tot Philocr. wendend*) Quomque húius repértast fi-
dés firma nóbis.

zoo weinig leesbaar is, dat men wijs doet het weg te laten; tot het recht verstand van deze alleenpraak deert die uittaling niets.

913. *nimis* zie noot op vs. 102.

917. De parasitus is zoo gulzig dat hij de spijsen liefst in inmaakvaten (*seriae*) te vuur wil zetten.

cocum pércontabatur. Verwaarloozing der positie volgens 19.

918. *réclusi*. De invloed van de *d* van *red* — immers *recludere* is = *red-*

cludere — doet zich hier nog in de quantiteit der eerste lettargreep gevoelen.

920. *penum* zie Glossarium.

SCENA XII.

vs. 1—6. bacchii.

" 7 en 8. trochaeische octonarii.

" 9 vigg. " septenarii.

926. *conspicór*, zie Inl. 27.

PHILOP. Sāti' iam dolui ex ánimo et cura sāti' me et
lacrumis máceravi:
Sāti' iam audiui tuas aerumnas, ád portum mihi quas
memorasti.

Hóc agamus. PHILOCR. Quid nunc, quoniam tecum
servavi fidem⁹³⁰

10 Tibique hunc reducem in libertatem féci? HE. Fecisti
út tibi,

Philocrates, numquám referre grátiam possím satis,
Proinde ut tu proméritu's de me et filio meo. PHILOP.

Immó, pater,
Íta tu poteris ét ego potero, et dí eam potestatém dabunt,
Út beneficium béne merenti nóstro merito múneres, ⁹³⁵

15 Sícut tu huic potés, pater mi, fácere merito máxume.
HE. Quid opust verbis? língua nullast quá negem quid-
quíd roges.

PHILOCR. Póstulo abs te ut mi illum reddas sérvom,
quem hic relíqueram

Pígnus pro me, quí mihi melior quám sibi sempér fuit,
Pró benefactis éius ut ei prétium possim réddere. ⁹⁴⁰

930. *hoc agamus* „nu ter zake”, nu ons bezighouden met zaken van actueel belang (vergel. de noot op vs. 790). — Philocrates maakt ook onmiddellijk gebruik van die herinnering om met zijn eigen wensch voor den dag te komen.

930. *tecum servavi fidem*. Evenzoo construeert het Latijn nog tot Cicero's tijd toe *crare, queri cum aliquo*.

934. *ita tu poteris* enz. „zoo zeker zult gij (d. i. moogt gij) het in het vervolg kunnen doen en ook ik, en zoo zeker zullen (d. i. mogen) de goden u die bevoegdheid verschaffen, als gij

het *nu* bij uitstek (*maxime*) kunt”. De bloote tegenstelling van futurum en praesens is in het Latijn voldoende, ook daar waar wij het praesens met *nu*, het futurum met woorden als *later*, in het vervolg versterken. Verg. b. v. vs. 884. — Lees *p'testatem*, zie Inl. 15.

935. *bene merenti nostro* in het algemeen gezegd „aan iemand die ons goed doet”, *bene merens* is de plautijn-sche vertaling van *εὐεργής*, gelijk *benefolens* (zie b. v. 857) van *εὐνοός*.

935. *muneres* zie Inl. 32. Evenzoo *lavate* 953.

20 HE. Quód bene fecistí, referetur grátia: aequom póstulas:
Ét id et aliud quód me orabis ímpetrabis. Átque te
Nólim suscensére, quod ego irátus ei fecí male.

PHILOCR. Quíd fecisti? HE. In lápicidinas cómpeditum
cóndidi,

Úbi rescivi míhi data esse vérba. PHILOCR. Vae miseró
míhi: 945

25 Própter meum capút labores hómini evenisse óptumo.
HE. Át ob eam rem míhi libellam pró eo argenti né duis:
Grátias a me út sit liber dúcito. PHILOCR. Edepol, Hégio,
Fáci' benigne. Séd quaesio hominem ut iúbeas arcessí.

HE. Licet.

(naar binnen in zijn huis roepend) Heús, ubi estis? íte
actutum, Týndarum huc arcéssite. 950

30 (tot Philop. en Philocr.) Vós ite intro: intéribi ego ex
hac státua verbereá volo

Érogitare, meó minore quíd sit factum filio.

Vós lavate intéribi. PHILOP. Sequere hac, Philocrates,
me intró. PHILOCR. Sequor. (Philop. en Philocr. af).

SCENA XIII.

HEGIO. STALAGMUS.

HE. Áge tu illuc procéde, bone vir, lépidum mancu-
piúm meum.

943. *ei* eensylbig; daarentegen in
940 tweesylbig.

949. *facis benignus*, zie noot op 843.
licet in de spreektaal zeer gewoon
als inwilliging van een verzoek, „goed”,
„ja”, „tot uw dienst”. Ook de slaaf,
als hem wat bevolen wordt, antwoordt
met *licet*.

951. *status verberes*, alsof *verberes*

het materiaal waren, waaruit de slaaf
is gemaakt.

953. Zie Speijer Spraakk. § 455, 5°.

SCENA XIII.

trochaeïsche septenarii.

954. *lepidum* enz. natuurlijk ironisch.
Stal. doet, alsof hij dit niet begrijpt. —

ST. Quid me facere oportet, ubi tu talis vir falsum
autumnas?⁹⁵⁵

Fui ego bellus, lepidus: bonu' vir numquam neque frugi
bonae,

Neque umquam ero: ne tu spem ponas me bonae frugi
fore.

5 HE. Propemodum ubi loci fortunae tuae sint facile in-
tellegis.

Si eris verax, tua ex re facies. ST. Ex mala meliusculam.

HE. Recta et vera loquere: sed neque vere neque tu
recte adhuc⁹⁶⁰

Fecisti umquam. ST. Quod ego fatear, credin pudeat
quam autumnas?

HE. At ego faciam ut pudeat: nam in ruborem te to-
tum dabo.

10 ST. Eia, credo ego, imperito plagas minitaris mihi:
Tandem ista aufer. Dice quid fers, ut feras hinc quod petis.

HE. Sati' facundu's: sed iam fieri dicta compendi volo.⁹⁶⁵

ST. Ut vis fiat. HE. Bene morigerus fuit puer: nunc
non decet.

Hoc agamus. Iam animum advorte ac mihi quae dicam
edissere.

done vir heeft regelmatig ironische bet., als de heer het tot zijn slaaf zegt, en komt zoo vele malen bij de comici voor. Vergelijk ons „mooie jongen, lieve jongen”.

957. *ne tu spem ponas* „laat gij de hoop maar varen”, *spem ponas* = *spem deponas*; *ne* is de affirmatieve partikel.

959. Hegio zegt „gij zult in uw belang (*tua ex re*) handelen”. Stal. vult die woorden op zijne manier aan

en vat *ex re* op als den terminus a quo.

961. constr. *pudeatne* [me], *credis*, *cum autumnas* [id] *quod ego fatear*?

964. *ista* nl. die dreigementen.

965. *compendi* zie Glossarium.

966. Als Stalagmus gezegd heeft „uw wil geschiede”, antwoordt Hegio schamper „aan hem is een gehoorzame slaaf verloren gegaan, maar nu is die gehoorzaamheid niet meer van pas”.

15 SÍ eris verax, éx tuis rebus féceris meliúsculas.

ST. Núgae istaec sunt: nón me censes scíre quid dignús
siem?

HE. Át ea subterfúgere potis es paúca, si non ómnia. 970

ST. Paúca ecfugiam, scío: nam multa evénient, et me-
ritó meo,

Qui ét fugi et tibi surripui filium et eum véndidi.

20 HE. Quóí homini? ST. Theodóromedi in Álide Polyplúsio
Séx minis. HE. Pro di ímmortales: ís quidem huius ést
pater

Phílocratis. ST. Quin mélius novi quá́m tu et vidi saépius. 975

HE. Sérvá, Iuppitér supreme, ét me et meum gnatúm mihi.

(naar binnen roepend) Phílocrates, per tuóm te genium
óbsecro, exi: té volo.

SCENA XIV.

PHILOCRATES. HEGIO. STALAGMUS.

PHIL. Hégio, assum: síquid me vis, ímpera. HE. Hic
gnatúm meum

Tuó patri ait se véndidisse séx minis in Álide.

PHIL. Quám diu id factúmst? ST. Hic annus íncipit
vicónsumus. 980

969. De constructie *quid dignus?*
id quod dignus enz. is te verklaren
volgens § 398 van Speijer's Spraakk.
976 en 977. hiaat in caesura.

977. *per tuom genium* „bij uw schuts-
geest” is eene krachtige bezwering,
ongeveer gelijkstaande met „bij uw
leven”. De *genius* toch wordt tegelijk
met den mensch geboren en sterft
met hem.

SCENA XIV.

trochaeïsche septenarii.

978. *assum* (= *adsum*) is de lezing
der beste handschriften; dat men zoo
sprak, weten wij met zekerheid, want
in een ander stuk van Plautus wordt
een woordspeling gemaakt met *assum*
= *adsum* en *assum* van *assus*.

PHIL. Falsa memorat. ST. Aut ego aut tu: nam tibi
quadrimulum

5 Tuos pater peculiarem parvulo puero dedit.

PHIL. Quid erat ei nomen? si vera dicis, memoradum
mihi.

ST. Paegnium vocitatus: post vos indidistis Tyndaro.

PHIL. Quor ego te non novi? ST. Quia iam mos est
oblivisci hominibus⁹⁸³

Neque novisse, quous nili sit faciunda gratia.

10 PHIL. Dic mihi, isne istic fuit quem vendidisti meo patri,
Qui mihi peculiaris datus est? ST. Huius filius.

HE. Vivitne is homo? ST. Argentum accepi, nil cu-
ravi ceterum.

HE. Quid tu ais? PHIL. Quin istic ipsust Tyndarus
tuos filius,⁹⁹⁰

Ut quidem hic argumenta loquitur: nam is mecum a
puero puer

15 Bene pudiceque educatus usque ad adolescentiam.

HE. Et miser sum et fortunatus, si vos vera dicitis.

Eo miser sum, quia male illi feci, si gnatus meus.

Eheu, quom ego plus minusque feci quam me aequom fuit.⁹⁹⁵

Quod male feci, crucior: modo si infectum fieri possiet.

20 Sed eccum incedit huc ornatus haud ex suis virtutibus.

983. Zie noot op 285.

984. *Paegnium* heet hij, letterl. „speelmakkerij” van *παῖς* *ω*. *Tyndaro* dat., construeer [ei] *indidistis* [nomen] *Tyndaro*.

985. Spr. uit *oblivisci*, zie Inl. 17.

990. Zie noot op 289.

Tusschen 994 en 995 zal wel een vers uitgevallen zijn, als b. v. *fortunatus, quia ego inveni, quem olim amisi*

filium (de aanvulling is van Geppert).

995. *plus* in zooverre als hij hem gestraft heeft, *minus* in zooverre als hij zijne zelfopoffering te weinig ge-
waardeerd heeft, — *me* sc. *facere*.

ehou quom, *quom* is hier causaal, zie Inl. 36.

996. *modo si* = *si modo* „indien maar”.

997. *ornatus* enz., nl. „geketend”.

SCENA XV.

TYNDARUS (*geketend met begeleiders*). HEGIO.

PHILOCRATES. STALAGMUS.

TYN. Vidi ego multa saepe picta quae Acherunti fferent
Cruciaimenta: verum enimvero nulla adaequest Acheruns
Atque ubi ego fui in lapicidinis. Illic ibi demumst locus, 100
Ubi labore lassitudost exigunda ex corpore.

- 3 Nam ubi illo adveni, quasi patriciis pueris aut monerulae
Aut anites aut coturnices dantur quicum lusitent:
Itidem mi haec advenienti upupa qui me delectem datast.
Sed erus eccum ante ostium, et erus alter eccum ex Alide 1005
Rediit. HE. Salve, exoptate gnate mi. TYN. Hem:
quid 'gnate mi'?

- 10 Attat scio quor te patrem esse assimules et me filium:
Quia mi item ut parentes lucis das tuendi copiam.

PHIL. Salve, Tyndare. TYN. Et tu, quoniam causa hanc
aerumnam exigo.

SCENA XV.

trochaeische septenarii.

1000. *illic ibi* dubbel adverbium loci „daar”.

1001. Echt plantijnsche overdrijving. Er valt zoo hard te werken, dat men door den arbeid geen tijd heeft vermoeid te zijn.

1002. *monerulae*, *anites* oude spelling en uitspraak in de plaats van de correcte vormen *monedulae*, *anitos*. Met *monerula* vergel. men *meridies* = *medidies*, en *anites* is strikt genomen regelmatig dan *anitos*, omdat de *a*

in de 2e lettergreep van Latijnsche woorden tot *i* (*æ*) pleegt te worden, vgl. *facio* en *perficio*.

1003 vigg. Tynd. vergelijkt met bitteren spot de *upupa* het „houweel” dat hij in de hand heeft met de vogels die rijke knapen plachten ten geschenke te krijgen om mee te spelen. Immers *upupa* is ook de naam van een kleinen vogel, den *vroep*, het winterkoninkje.

1006. hiaat na *salvo*.

1008. *lucis tuendae*, men zou verwachten *tuendas*; doch in het oudere Latijn komt *luc* wel eens als een masculinum voor; bv. Aul. 4, 10, 18 *luci claro*.

- PHIL. *At* nunc liber in divitias *fáxo* venies: nám tibi¹⁰¹⁰
 Páter hic est, hic sérvost qui te huic hinc quadrimum
 15 Véndidit patrí meo te séx minis; is té mihi [súrpuít,
 Párvolum pecúliarem párvolo pueró dedit.
 Íllíc indicium fécit: nam illunc Álide huc redúcimur.
 TYN. Quid, huius filium? PHIL. Íntus eccum, frátrem
 germanúm tuom.¹⁰¹⁵
 TYN. Quid tu ais? addúxtine illunc huius captivom filium?
 20 PHIL. Quín, inquam, intus híc est. TYN. Fecisti éde-
 pol et recte ét bene.
 PHIL. Núnc tibi pater hic ést: hic fur est tuós, qui
 parvom hinc te ábstulit.
 TYN. *At* ego hunc grandis grándem natu ob fúrtum
 ad carnificém dabo.
 PHIL. Méritus est. TYN. Ergo édepol merito méritam
 mercedém dabo.¹⁰²⁰
 Séd dic, oro, véro pater meus tún es? HE. Ego sum,
 gnáte mi.
 25 TYN. Núnc edepol demum in memoriam régregdior au-
 dísse me¹⁰²³

1010. *fáxo* als tusschenszin, zonder invloed op de constructie, evenals *opinor, credo*.

1011. *surpuít* door syncope uit *surripuít*.

1014. *íllíc*, nl. Philopolemus, die Stalagmus in Elis herkend had en had doen aanhouden.

1015 *eccum*. Ofschoon Philopolemus niet op het tooneel is, kan Tyndarus hem door de geopende huisdeur zien.

1020 *merito* datief. Het woord ontbreekt in de handschriften, doch is te recht ingevoegd door Bosscha in zijne uitgaaf der Captivi van 1817.

1021. *vero* „waarlijk, inderdaad“, verg. 567. — In de tweede lettergreep van *pater* is de positie verwaarloosd, zie Inl. 19.

In den cod. Ambrosianus hebben in plaats van 1021 twee andere regels gestaan, doch zij zijn slechts voor een klein gedeelte leesbaar. Vs. 1022, dat alle codices bevatten *nunc demum in memoriam redeo, cum mecum recogito* is oogenshijnlijk ontstaan uit eene — oorspronkelijk tusschen den tekst geschreven — verklaring van 1023; ik heb dit vers geschrapt.

Quási per nebulam, Hégionem meum patrem vocárier.

HE. Is ego sum. PHIL. Compédibus quaeso ut tíbi
sit levior filius¹

Atque hic gravior sérvös. HE. Certumst princípium id
praevoörtier.

Eamus intro, ut árcessatur fáber, ut istas cómpedes

30 Tíbi adimam, huic dem. ST. Quoi peculi níl est, recte
féceris.

Slotwoord tot het publiek.

CATERVA.

Spéctatores, ád pudicos móres facta haec fábulast.

Néque in hac subigítationes súnt neque ulla amátio 10

Néc pueri suppositio nec argénti circumductio,

Néque ubi amans adolécens scortum líberet clam suom pa-

Huius modi paucás poëtae réperiunt comoédias, [trem.

Úbi boni meliôres fiant. Núnc vos, si vobís placet

Ét si placuimús neque odio fúimus, signum hoc míttite: 10

Quí pudicitiae ésse voltis praémium, plausúm date.

1025. De spoed, waarmede Tyndarus gehaald is, maakt het begrijpelijk dat men nog geen tijd heeft gehad hem van zijne ketenen te bevrijden.

1028. Gij moogt mij wel wat geven, spot Stal. tot het einde toe in zijne boosheid verstokt, ik bezit in het geheel geen peculium.

Het slotwoord wordt door de gezamentlijke acteurs — *caterva* = *grex* „troep” — uitgesproken.

1031. Spr. uit *suppositio n'c argénti*.

1032. *clam* regeert zoowel bij Plautus als bij Terentius uitsluitend den accus.

GLOSSARIUM.

Acheruns 689, 998 bij de oudere Rom. schrijvers de staande naam voor »de onderwereld". Zelfs bij de Augusteïsche dichters vindt men hier en daar *Acheron* met die beteekenis, als in het Horatiaansche *perrupit Acheronta Hercules labor* en het bekende vers van Vergilius *flectere si nequeo superos, Acheronta movebo*. — Het oude Latijn construeert *Acheron* als plaatsnaam zonder praepositie op de vragen waar? waarvandaan? waarheen? Over de lengte der 1ste lettergreep zie Inl. 28.

adbitere 604 zie *rebitere*.

amittere 36, 332, 338, 460 bet. in het oude Latijn ook »wegzenden, laten gaan", dus = *dimittere*. In vs. 655 *nucleum amisi* etc. raakt deze bet. de gewone, die van »verliezen".

apisci 483 het oude grondwoord van *adipisci*. In het, naar het heet, door Plautus op zich zelve vervaardigde grafschrift luidt de eerste regel aldus:

postquamst mortem aptus Plautus, Comoedia luget.

arbiter 219 »getuige", vgl. de uitdrukking *remotis arbitris*.

arbitrari 219 in de oude bet. »getuige zijn".

artare 303 kan hier niet de gewone bet. hebben van »eng maken", maar moet, overdrachtelijk opgevat, wezen = »bestemmen, bepalen".

assulatum 832 »tot splinters", *assula* of *astula* »splinter". In een ander stuk van onzen dichter, den *Mercator*, roept iemand eveneens uit: *at etiam asto? at etiam cesso foribus facere hisce assulas?*

audere 662 vrij wel = *velle*. De oudste bet. van *audere* moet geweest zijn »begeeren, streven naar", van daar »genegen zijn om"

(zoo b. v. Lucr. VI, 1070), vandaar »durven". *Audere* komt van *avidus*¹ aula 846, 916 oud voor *olla*.

barbaricus 492, 884 bet. »Romeinsch, Italisch". Ten tijde van Plautus beschouwden de Romeinen zich nog onder hen die de Grieken *βάρβαροι* noemden. In de plautijnsche stukken komt *barbarus* herhaaldelijk aldus voor. Zoo heet het in den prologus op de *Asinaria* huic nomen Graece est "*Ὀνυγες* fabulae.

Demophilus scripsit. Plautus vortit *barbare*, nl. *Latine*. Evenzoo in den proloog op de *Trinummus*. — Ik betwijfel echter of het bloote naïveteit was van Plautus en zijn publiek, om zich met dien naam *barbarus* te tooien; ik zou er ook eene lichte ironie in zien, eene bedekte aanduiding van het besef van Grieksche aanmatiging en Grieksche zelfgenoegzaamheid.

benevolens oud voor *benevolus* 390, 857.

caletur 80 passief met intr. bet. beantwoordt aan het fr. »il fait chaud". Evenzoo op eene andere plaats in Plautus.

choragium 61 bet. bij de Romeinen »kostuum; garderobe". Evenmin komt het Lat. *choragus* overeen met den *χορηγός* der Atheners. Te Rome heet zoo de aannemer der leverantie van het theaterkostuum enz. Zie Plaut. *Persa* I, 3, 79 *Sed πότεν ornamenta?* (Antw.) *abs chorago sumito*. | *Dare debet: praebenda aediles locaverunt*.

cluere 689 oud synoniem van *audire*. Vandaar *cluens* (onderhoorige). Op onze plaats bet. *cluere* »beroemd zijn", vgl. *inclutus* (vermaard).

commetare 185 een frequ. van *commeari*.

compendi facere 965 zooveel als »sparen, spaarzaam zijn met". *Compendium* bet. »spaarpot", de gen. *compendi* (= *û*) *facere* is te verklaren als *dicionis suae facere*, *lucris facere* en derg., dus een praedicatieve possessivus. De uitdrukking komt vele malen bij Plautus voor.

conciliare 131 in zijne oude bet. »schaffen, verschaffen, hier schaffen". Vandaar *reconciliare* 33 en 168 »weder hier brengen".

conciinnare 601, 818 komt vaak voor bij Plautus met de bet. van *facere* of *reddere* »maken tot".

1) Zie M. BRÉAL *Mémoires de la Soc. de Lingu.* V, p. 194.

condigne 107 wordt bij klassieke schrijvers niet aangetroffen. Het is een versterkt *digne* vgl. *consimilis*, *compar*.

danunt 819. *Dănēre* is een oud praesens van *dare* met versterkten stam, vgl. *sinēre*, *linēre*, *cernēre*, doch behalve den 3^{den} pers. plur. *danunt*, die verscheidene malen voorkomt, is ons geen andere vorm van dit praesens bewaard.

dapinare 897 »opdisachen, te smullen geven».

deartuare 640, 672 »uit zijn verband rukken, in de war brengen», de afleiding ligt voor de hand.

decōlare 497 »doorzigen» als door eene zeef (*cōlum*).

deruncinare 640 »met de schaaf (*runcina*) bewerken», hier bet. *deruncinatus sum* natuurlijk »naar zijn zin heeft hij mij bewerkt en gefatsoeneerd als ware ik een blok hout». Met hetzelfde beeld en gelijke bet. zegt men ook *deasciare*.

desubito 62 moest eig. geschreven worden *de subito*, vgl. *de improvise* naast *improvise*, *de compecto* naast *compecto*.

dierectus 636. De gewone verklaring van dit plautijnsche woord is m. i. volkomen verkeerd. Men legt het uit als eene afleiding van *erigere*, en zoekt verband tusschen deze uitdrukking en de straf der *furca* en van het *patibulum*. *Dierectus* zou dan in eigenlijken zin aanduiden dengeen wiens hals in de gaffel (*furca*) of in het blok (*patibulum*) steekt, terwijl de handen rechts en links aan het hout zijn vastgekleusterd. In deze beknelling werd de delinquent gegeeseld (*virgis caedebatur*), zoowel wanneer hiermede de straf uit was, als indien zij slechts het voorspel was van den vreeselijken kruisdood. In het laatste geval werd de veroordeelde, met den hals steeds in het blok (*patibulum*) gesloten en met de handen wijd uitgespreid (*dispensis manibus*) er aan gekluisterd, naar de strafplaats gevoerd; daar werd hij opgeheschen en vastgeklonken aan de *crux*, zijnde een paal die tot dit doel in den grond gestoken was. In de stukken van Plantus wordt dikwijls op deze slavenstraffen gezinspeeld, en menige uitdrukking herinnert er aan. Zoo is *furcifer* zooveel als »galgebrok», *ire in malam crucem* »naar de galg gaan» en zoo zal dan *dierectus* bet. »die met uitgespreide armen in het blok of in de gaffel steekt».

Tegen deze verklaring heb ik twee gewichtige bezwaren. Ten eerste een grammatisch. Dat *ērectus* bet. »opgericht», zal ieder moeten erkennen, maar wat is de lettergreep *di-* die er aan voorafgaat? Het lat. *dis*? Zoo beweert men, maar geen taalgeleerde kan dit be-

amen, want *dis* kan vóór eene vocaal nooit *dī* worden! Soms het gr. *dis*? Maar hoe zou dit in een zuiver Latijnsch woord gekomen zijn? En zoolang *dī*- niet verklaard is, kan hier ook niet aan *erigere* gedacht worden. — Ten tweede: *dierectus* is bij Plautus steeds *drie-lettergrepig*, dus met synizese uit te spreken. Ook dit strookt al zeer weinig met de gewone uitlegging.

Dierectus komt op 13 plaatsen bij Plautus voor. In elf van deze is het een scheldwoord; slechts op twee, nl. Curcul. 240 en Men. 442, komt het zonder smadelijke bedoeling voor. Daar is dus in de eerste plaats de beteekenis vast te stellen. Op beide plaatsen nu bet. het ontwijfelbaar »gebarsten», in de Curculio heet de milt van een zieke zoo, in de Menaechmi is er sprake van een scheepje, dat ontklaar geworden de buit wordt van een rooverschip. Kortom, de oude verklaring van Salmasius: *dierectus* is niets dan het Grieksche woord *διάρρηκτος*, in het Latijn overgenomen, is volkomen juist. Dat *διάρρηκτος* ook als scheldwoord in den zin van ons »bersten" en »verrekken" gebruikt werd, is uit de Grieksche comoedie genoegzaam bekend. Welnu, ook in dien zin bezigt Plautus *dierectus* en den vocat. *dierecte*, vooral in zulke verbindingen als *abin dierecte?* zoo- veel als »pak je weg, vervloekte kerel!"

divus 850 = *deus*. Zeer ten onrechte geven de lexica, in navolging van Facciolati, als eerste bet. op »goddelijk" en doen het voorkomen alsof *divus* een tot subst. geworden adjectief is. Het tegendeel is waar. Ten minste op Italischen bodem is *divus* van oudsher subst., met een fem. *diva*, en bet. altijd en overal »god", »godin"; *deus* is de kortere vorm er van, zooals *ditis* van *divitis*. Het adjectief is *divinus*. *donicum* 339 oud voor *donec*.

eccum 1005. Plautus gebruikt *eccum*, *eccam*, *eccos*, *eccas* veelal als een blooten uitroep, wat dan ook de eig. bet. is (immers *eccum ecce eum* enz.), doch ook in verbinding met een verbum: *eccum incedit huc ornatus* etc. »zie, daar komt hij —".

em 183 enz., een bij de comici veelvuldige oude partikel, die inzonderheid aan imperativi en pronomina voorafgaat, om de aandacht van den hoorder te wekken. Het is soms te vertalen door ons »kijk; zie; ziedaar; ja", soms door »pak aan", b. v. als iemand iets gegeven wordt, bij het toedeelen van klappen en derg.

exigere aetatem 1009, sterker dan *agere*, »het leven ten einde doorbrengen, het leven slijten".

foculis 847 niet te verwarren met *foculus*, het demin. van *focus*, komt van *foculum* »kastrol tot het warmen van spijzen", eene afleiding van *fovere*.

frugi 956 dat. finalis van *frus*. De uitdrukking *bonae frugi* of enkel *frugi* (b. v. 294) hetzij attributief, hetzij praedicatief bij een subst. gevoegd, wil dus zeggen »deugdelijk, braaf, nuttig lid der maatschappij", letterlijk »iemand die tot nut strekt".

gratis 948 de plautijnsche open vorm voor *gratis* »om niet", vgl. Inl. 17.

igitur 293, 871. Oorspronkelijk was *igitur* een adv. temporis, ongeveer = *nunc* en *tum*. Die beteekenis komt, meer of minder scherp, menigmaal bij Plautus uit. Vs. 293 is het vrij wel = *nunc*, in 871 behoort *igitur* bij *tum* en vormt samen daarmede de inleidende partikel eener apodosis: »dán, als ik nl. vroeger gekomen ware, ja dan hadt gij dit met meer recht kunnen zeggen". Vgl. Mostell. II, 1, 32 *miserum est opus | igitur demum fodere puteum, ubi sitis fauces tenet.* en de lex XII tabb. SI IN IVS VOCAT, NI IT, ANTESTAMINO. IGITVR EM CAPITO.

indaudire 30 Plautijnsch verbum, bestaande uit *ind(u)* + *audire* »te hooren krijgen, te weten komen". Het eerste lid is dezelfde oude vorm van *in*, die men vindt in *ind-uere*, *indu-stria* en *indu-strius*, in het oude *induperator* (= *imperator*) en *ind-ipisci* (= *adipisci*).

inducere: animum — 150 bet. hier niet zooals gewoonlijk »een plan opvatten, iets wagen te doen" maar »in de gedachte krijgen".

insistere 584 »beginnen" tegenovergesteld aan *desistere*, en evenals dit met *infin.* verbonden; zie COBET in de Voorrede op zijne uitgave van Nepos. — Vs. 794 bet. *insistere itinera* »hun weg houden".

interdius 730 oude vorm van *interdiu*; hier schijnt *dius* de acc. s. van een verdwenen subst. neutrum te wezen, in bet. = *dies*.

interibi 953 oud voor *interea*.

inviso 458 »ik ga zien naar". Strikt genomen is *visere* (bezoeken) een betrekkelijk jong verbum, ontstaan uit den aor. conj. van *videre*; van daar dat bij *viso* en *inviso* nog hier en daar de toekomst-beteekenis doorschemert.

laudare 426 heeft de oude beteekenis van »zich beroepen op". Dit gebruik van *laudare* is, zooals men weet, gebleven in de uit-

drukking *laudare locum* (eene plaats van een schrijver citeeren).

libella 947 eene kleine zilveren munt ter waarde van een *as*. Met negatie ongeveer gelijk ons »geen cent, geen duit».

ludos facere aliquem 579. Hier is *ludos praedic.* acc. *Ludi* is, zooals bekend is, het woord voor »volksfeest, openbare spelen», die hetzij van staatswege, hetzij door particulieren op feestgetijden of uit godsdienstigen grond gegeven werden. Onze uitdrukking wil dus letterlijk zeggen »iemand maken tot een voorwerp van openbare vermakelijkheid» vandaar in ruimeren zin en met verzwakking der grondbetekenis »iemand belachelijk maken, den spot met iemand drijven, hem beet nemen».

maerare 133, 928, dat men verkeerdelijk in verband pleegt te brengen met *macer* (mager), van waar *macritudo*, heeft met dit woord, tenminste rechtstreeks, niets uit te staan, en is vrij wel synoniem met *vesare* en *cruciare*, dus »kwellen, folteren, pijnigen», in overdracht. zin. Misschien hangt het wel samen met ons *smachten*.

malevolens 583 zie *benevolens*.

mancupium 954, later *mancipium*, evenals het Gr. *ἐνδράσιον* = »slaaf», als *res* beschouwd. Dit is de engere en tevens de konkrete betekenis van *mancipium*; daarnaast bestond eene ruimere en abstracte, die van »vormelijke, regelmatige koop», nog overig o. a. in den term *res Mancipi* en *res nec Mancipi*.

mantellum 520 in overdr. zin, als ons »dekmantel», vgl. het *involutum*, vermeld in 267.

manticinari 876 eene komische nabootsing van *vaticinari*, nu niet van een Lat. woord als *vates*, maar van het Gr. *μαντις* afgeleid.

morari. *nil* — 16, 471 op beide plaatsen met de bet. »ergens voor bedanken, ergens voor passen». Immers ook aldus mag men *nil moror* gebruiken.

nunciā (drielettergrepig) 218 bij de comici vaak = *nunc*.

nuperus 718 archaische positief van *nuperrimus*.

obnoxius 217. Strikt genomen bet. *obnoxius* »hij die uit hoofde van *noxa* is afgestaan of behoort te worden afgestaan, opdat op hem de schade verhaald worde», vandaar dat het den dat. regeert, nl. van dengeen, in wiens macht de berokkenaar van schade gekomen is. In ruimeren zin is dan *obnoxius* zooveel als »onderworpen,

onderdanig". Als beleefdheidsterm zooals hier, beantwoordt *obnoxii sumus vobis* aan ons: »wij zijn u ten zeerste verplicht".

occipere 98, 467 het oude woord voor *incipere*, bij de comici veelvuldig en ook bij Livius hier en daar uit oudere bronnen overgenomen.

offuciae 656 bet. eig. »smeersel". *Fucus* is »blanketsel", in overdracht. zin »verniss".

orare 333 vrij wel = *dicere*. Vgl. *orator* en *oratio*, die in het latere Latijn deze oude bet. van *orare* steeds behouden hebben.

pectere fusti 896, evenzoo *pugnis* Menaechm. 1017, Rud. 661: eene volkspreekwijze in den trant van ons »iemand met den stok geven, met vuisten bewerken".

penum 921 bijvorm van *penus*, dat 472 voorkomt.

permanare 220 in overdr. zin, evenals ons »uitlekken".

potitus 92, 762 heeft passieve beteekenis »in de macht — gebracht". Immers het oud-Latijn bezit een verbum *potire alqm alius* »iemand brengen in de macht van".

praestinare 848, een oud woord, bet. »koopen, inkoopen doen". Zie b. v. Plant. Epid. 2, 2, 92; Pseud. 169.

proinde is letterlijk hetzelfde als *pro ea re*, immers het is gevormd als *deinde* en *subinde*, en bestaat, evenals deze, uit praepos. + adverbialen ablatief van het pron. *is*. Bij een imperatief of hortatieven conjunctief staande, is het dus = »des overeenkomstig". Gevolgd door *ut* »in dezelfde verhouding als" d. i. »naar die mate als; evenzeer als", zie 307, 933.

proprium 862 een oud woord dat behalve deze plaats — waar BENTLEY's scherpzinnigheid het hersteld heeft, de handschriften lezen *proprium* — in de geheele Latiniteit nog slechts eens voorkomt, nl. Lucr. II, 975. Het bet. »bijzonder, in het bijzonder".

quaeso 340, 1025 wordt in het oudere Latijn gebruikt als nevenvorm van *quaero* en met vrij wel gelijke beteekenis »vragen, verzoeken"; zoo b. v. Bacch. 178 mirumst me ut redeam te opere tanto *quaesere*. Reeds bij Plautus vertoont het de neiging om tot bloote beleefdheidsuitdrukking te worden »ik bid u; wat ik u bidden mag; als het u belijft" wat het later werkelijk geworden is. Toch komt het ook bij Cicero en Livius hier en daar als synoniem van *rogo* en *oro* en met gelijke constructie voor, doch lang zoo dikwijls niet als bij de comici.

rebitere 380, 409, 609, 747. Het plebeijisch Latijn bezat een verbum *bitere* = *ire*, dat nog op een paar plaatsen bij Plautus wordt aangetroffen. Behalve *rebitere* = *redire* komen bij hem nog de volgende comp. voor: *ābitere*, *adbitere* (zie vs. 604), *interbitere*, *perbitere*, *praeterbitere*.

reconciliare zie *conciliare*.

rectus 368 is niet adj., maar partic. van *regere* met de eigelijke beteekenis »richten». Zoo zegt de paedagogus in de *Bacchides* (vs. 412) *nam absque te esset, ego illum haberem rectum ad ingenium bonum | nunc pravus factus est* (zonder u, zou ik hem hebben, met den geest op deugd gericht; thans is hij verdorven).

ros 81 in de algemeene beteekenis van »nat, vocht», die zooals men weet in de Lat. kunstpoëzie bewaard is gebleven.

rurare 84 ἄραξ λεγόμενον. Het gewone woord is *rusticari*. Het woord *rustatio* = *opera rustica* komt bij Apulejus voor.

scirpiculus 816 »(visch)ben». In het alg. moet dit woord bet. »een uit teenen of riet gevlochten mand», immers *scirpus* is »bies». De codices geven hier eenstemmig *surpiculis piscariis*, doch de *u* is niets dan een verlesen *ci*, in den archetypus zal wel *scirpiculis* gestaan hebben.

spernere 517 beteekende oudtijds »afzonderen, afscheiden», van daar *se spernere ab* »zich afscheiden van», ten tweede »laten staan, versmaden». In het klassieke Latijn heeft het enkele *spernere* de laatste beteekenis. Voor den overgang vergelijk men de wijze, waarop in het Italiaansch en Fransch uit *partiri* (verdeelen) een verbum *partir* (It. *partire*, *partirsi*) »vertrekken» is ontstaan.

syngraphus 450, 506 »vrijgeleide»; σύγγραφος, att. συγγραφή is de algemeene naam voor elke »oorkonde» of »officiël stuk».

tabescere 134 »versmelten, verkwijnen». Het grondbegrip van *tabes* wordt duidelijk, als men bedenkt dat in den grond der zaak dit Lat. woord nauw verwant is met ons dooi. Slechts in de toepassing van dit begrip verschilt het Latijn van de Germaansche talen.

tegoribus 902, 915, bijvorm van *tergoribus*. Het komt ook voor in de *Pseudolus*, vs. 198.

thensaurus is de Plautijnsche spelling voor θησαυρός, *thesaurus*.

trapezita 193, 449 τραπέζιτης, met echt Lat. naam *mensarius*.

De *τραπεζιτης* komt eenigszins overeen met onzen »kassier». Bij den omslag waarmede in de oudheid elke betaling van grootere bedragen gepaard ging, bestond er behoefte aan tusschenpersonen, die den metaalvoorraad van particulieren bewaarden, en voor hen uitbetaalden en ontvingen. In deze behoefte voorzagen in Grieksche steden de *τραπεζιται*, half-officiële personen, die hunne vaste plaats op de markt hadden, waar zij elken dag zitting hielden.

veriverbium 568 het abstractum van * *veriverbus* (letterl. »waarwoordig», iemand wiens woord waar is).

volturius 844 oude bijvorm van *vultur*, doch op onze plaats in overdrachtelijken zin, in de bet. »veelvraat, hebzuchtige». Zoo ook Trin. 1, 2, 64.

votare = *vetare*. Zie Inl. 38, 2.

AANVULLING EN VERBETERING.

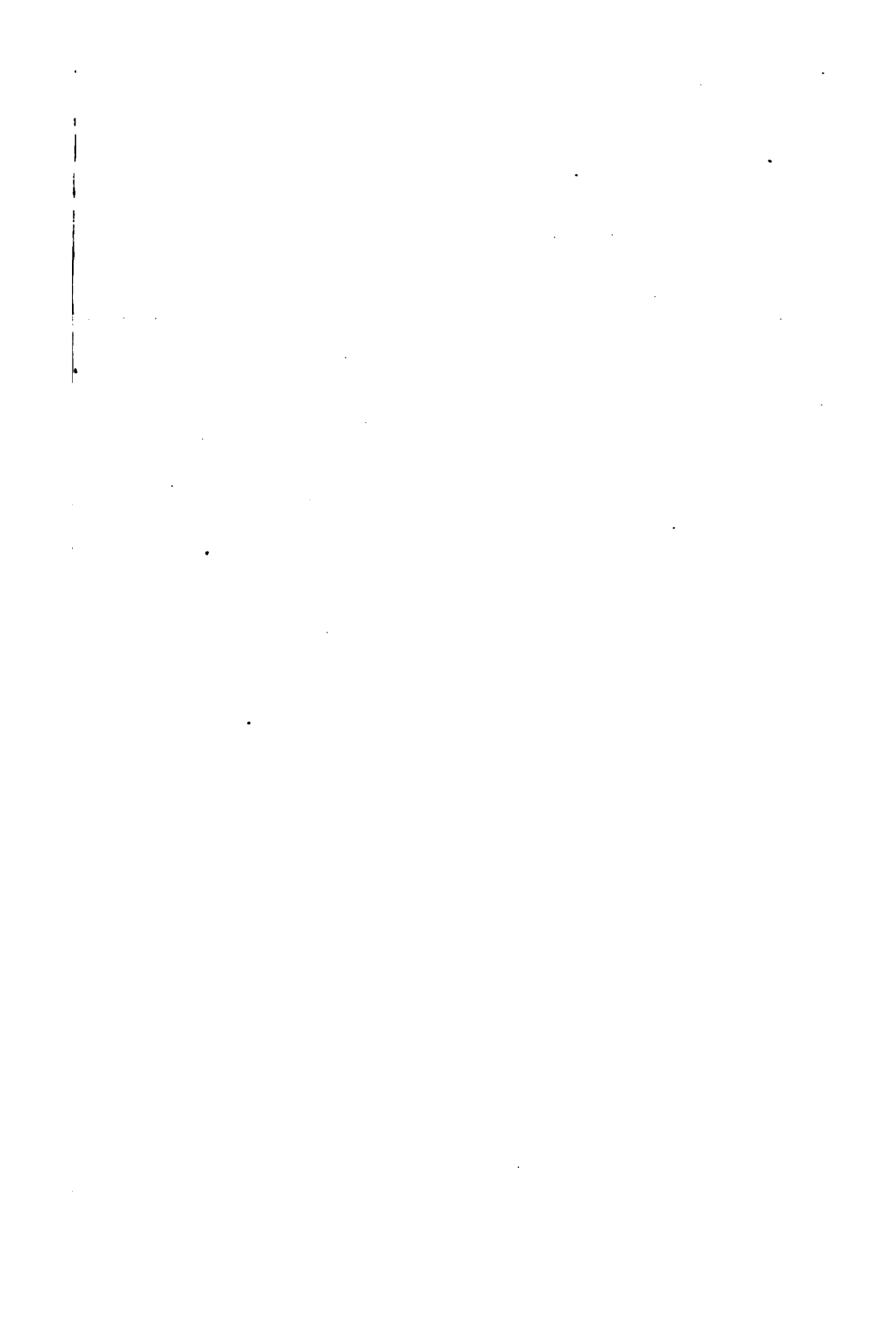
In de lijst der tekstverbeteringen op bldz. 6 schrappel men die op vs. 247, doch voege er bij

957 <i>neque umquam ero</i>	codd. <i>neque ero umquam</i>
1014 <i>nam illunc Alide</i>	" <i>nam hunc ex Alide.</i>

Bldz. 15 leze men in S de derde alinea als volgt:

Bij den trochaeischen septenarius is de zevende voet veelal een zuivere trochaeus. Dit vers eindigt dus regelmatig — — —, soms — — — (b. v. 290).

SEP 30 1906

FEB 10 1906

FEB 15 1907

Lp 26.357
Blijspelen, met aantekeningen, uit
Widener Library 006528424

3 2044 085 219 558